

La moartea Marelui Rabin
al României, Menachem
Hacohen

pag. 3

Sidy Thal la Stuttgart

pag. 5

ProEtnica 2025, ediția a XXI-a

pag. 6

Zilele Culturii Iudaice

pag. 9

Omagiu memoriei victimelor
Pogromului de la Iași

pag. 10

Semnal Hasefer – Bun de citit

pag. 11

Presa evreiască de limbă
română, sursă de istorie și
cultură

pag. 13

Privind cu ochii lui Robert
Capa, Tel Aviv 1948

pag. 17

Roș Hașana 5786, la Templul Coral din București

Rev Roș Hașana, Anul Nou evreiesc 5786, a fost întâmpinat la Templul Coral practic cu toate locurile ocupate. Enoriașii, conducerea și membrii comunității, foarte mulți copii, prieteni ai evreilor și invitații – parlamentari, miniștri, ambasadori, printre care Mircea Abrudean, președintele Senatului, Marian Neacșu, viceprim-ministru, Dragoș Hotea, secretar de stat, coordonatorul Comitetului Interministerial pentru monitorizarea implementării Strategiei naționale pentru prevenirea și combaterea antisemitismului, xenofobiei, radicalizării și discursului instigator la ură, Ovidiu Ganț, deputatul minorității germane, mulți alți prieteni ai comunității – au ținut să participe la ceremoniile tradiționale de Roș Hașana. Poate că numărul mare de participanți s-a datorat și dorinței lor de a-și manifesta atașamentul și susținerea față de situația dramatică în care se găsesc evreii, atât cei din Israel, care se confruntă cu un război îndelungat împotriva terorismului, cât și cei din diaspora, care trebuie să facă față exploziei de antisemitism. Aceste sentimente au răzbătut și din cuvintele rostite atât de președintele FCER, deputat Silviu Vexler, cât și de unii dintre invitați.

Ceremoniile au început cu *Minha*, rugăciunea din ajun de Roș Hașana, rostită de prim-rabinul Rafael Shaffer. În continuare, Eduard Kupferberg, secretarul general al FCER, a anunțat un moment mult așteptat de părinți și nu

numai: programul Corului de copii al comunității, dirijor Bogdan Lifșin.

Într-o alocuțiune care a urmat, Eduard Kupferberg, vorbind despre semnificația sinagogii în viața evreilor, a subliniat cât de importanți sunt oamenii, singurii care pot folosi sinagoga și care folosesc cărțile de rugăciune și, în acest context, a arătat cum personalitățile religioase din viața iudaică din România, Marele Rabin Menachem Hacohen, rabinul Sorin Rosen, prim-rabinul Rafael Shaffer și prim-cantorul Emanuel Pusztai, împreună cu Federația și cu sprijinul autorităților române, le-au oferit enoriașilor variantele în limba română ale Torei, *Mahzorul* și cele cinci *Meghillot*. Directorul Căminului Rabinic l-a invitat apoi la cuvânt pe președintele FCER.

**Deputat Silviu Vexler,
președintele FCER:
„Lumea nu se îndreaptă
într-o direcție bună”**

Sărbătoarea de Roș Hașana celebrează crearea lumii de către Dumnezeu, iar întrebarea pe care vorbitorul și-a pus-o de când a pășit pentru prima dată în sinagogă a fost de ce a fost creată lumea, ce a fost creat mai întâi, omul sau lumea. Dar importantă este în primul rând legătura dintre om și Dumnezeu și aceasta mai ales în cazul poporului evreu. Unul dintre motivele pentru care a fost creată lumea, a arătat Silviu Vexler, este dorința lui

Dumnezeu de a împărtăși bunătatea. „Datoria noastră este de a asigura o lume mai bună și mai frumoasă, să întindem o mână către cei care au nevoie de ea, un strop de ajutor și de zâmbet pot schimba multe.”

„Din păcate, anii recenti ne-au arătat că lumea nu se îndreaptă într-o direcție bună. Atacurile teroriste sunt un exemplu, așa cum este și creșterea explozivă a antisemitismului de care nu suntem scutiți nici aici.” Adevărul este, a spus în continuare președintele FCER, că „mult mai recent a existat o premieră dureroasă pe care simt nevoia să v-o împărtășesc, să dau o explicație. Este pentru prima dată în lunga istorie a Templului Coral, când FCER nu l-a invitat pe președintele în funcție să participe la această sărbătoare. În mesajul pe care l-a transmis, domnia sa vorbește despre reconciliere ca valoare fundamentală a societății. Nu știu care sunt motivele care l-au mânat pe domnia sa să se opună adoptării unei legi mai mult decât necesare pentru combaterea extremismului și, ca să mă exprim elegant, cele ale simpatizilor legionare, nu știu nici măcar motivele care l-au îndemnat să vadă într-un lider al mișcării legionare un erou anticomunist. Dar pot cu siguranță să vă dau un exemplu de reconciliere umană și istorică. Este prezența astăzi, aici, a domnului deputat Ovidiu Victor Ganț, reprezentantul minorității germane din România, care, alături de predecesorul meu, dr. Aurel Vainer, au fost și

sunt artizanii reconcilierii istorice dintre cele două minorități, reconciliere bazată pe înțelegerea și acceptarea adevărului așa cum a fost el, chiar foarte dureros.” Vorbitorul a arătat că s-a simțit obligat să menționeze această situație. „M-am gândit de fiecare dată că, dacă nu voi spune adevărul așa cum este, atunci când aș fi intrat în această clădire, care trebuia să fie distrusă de legionari, aș fi avut senzația că ea se va prăbuși.”

Președintele FCER și-a exprimat speranța că poate lucrurile se vor îmbunătăți. El s-a angajat ca, personal, să se țină de promisiunea făcută la primul mandat de deputat, de a fi aproape de oameni, iar Federația să ajute în continuare comunitatea. În încheiere, el a spus că mai are două dorințe: „În primul rând, ca ostacii care se află deținuți de organizațiile teroriste să se întoarcă teferi și nevătămați, poate chiar alături de noi aici și cât mai curând. Și, de asemenea, să păstrăm un moment de reculegere în memoria celui care a fost Marele Rabin Menachem Hacohen. Fără înțelepciunea, moderația și sufletul lui, comunitatea noastră nu ar fi ceea ce este astăzi.”

În cadrul ceremoniilor, Eduard Kupferberg a anunțat organizarea, pe 25 septembrie, a unei comemorări în amintirea Marelui Rabin.

EVA GALAMBOS
CLAUDIA BOSOI
(Continuare în pag. 2)

Roș Hașana 5786, la Templul Coral din București

(Urmare din pag. 1)

**Mircea Abrudean,
președintele Senatului:
„România condamnă cu
fermitate manifestările
antisemite, precum și
orice formă de terorism”**

Președintele Senatului a apreciat că Roș Hașana arată puterea comunității de a privi în viitor. El a ținut să menționeze: „România și Statul Israel au o relație diplomatică și de prietenie de peste 75 de ani și un parteneriat strategic în domenii esențiale: economie, securitate, cultură, educație. Comunitatea evreiască din România are contribuții istorice și culturale importante. România rămâne pe deplin solidară cu membrii tuturor comunităților evreiești și condamnă cu fermitate manifestările antisemite, precum și orice formă de terorism.” Vorbitorul a avut cuvinte de apreciere la adresa activității parlamentare a președintelui FCER și a scos în evidență contribuțiile lui în sprijinul Bisericii Greco-Catolice.

Marian Neacșu, viceprim-ministru: „Anul Nou, un nou început”

Rugat de președintele FCER să ia cuvântul în calitate de prieten, Marian Neacșu a evocat un episod din urmă cu 10 ani, când, în cadrul FCER, a avut loc un schimb de ștafetă și Silviu Vexler a devenit deputat. „A fost o alegere bună din partea comunității”, a afirmat vorbitorul care a apreciat inițiativele lui Silviu Vexler în parlament, pe care le-a realizat cu ajutorul comunității, dar și cu sprijinul guvernului, al lui personal.

Anul Nou, a afirmat el, înseamnă un nou început, când facem un bilanț al greșelilor noastre și ne angajăm

să nu le mai repetăm, ne angajăm să fim mai buni, mai prietenoși, mai calzi, atmosferă pe care comunitatea a regăsit-o în această țară și așa va fi și în viitor. Marian Neacșu a urât comunității toate cele bune, precum și „mult mai multă înțelegere de către ceilalți” și și-a exprimat convingerea că „această țară este pe mâini bune și vom produce în continuare ceea ce oamenii așteaptă de la noi”.

Premierul României, Ilie Bolojan: „Comunitățile evreiești au avut un rol esențial în dezvoltarea României moderne”

Urările de bine ale premierului au fost transmise de secretarul de stat Dragoș Hotea care, la rândul său, a felicitat comunitatea cu prilejul Anului Nou.

„Transmit salutul meu tuturor membrilor comunităților evreiești din România și din lume, la începutul Anului Nou ludaic 5786, și îmi exprim recunoștința pentru contribuțiile lor. Comunitățile evreiești au avut un rol esențial în dezvoltarea României moderne, prin realizările în cultură, artă, știință și în multe alte domenii, și continuă să fie un sprijin important al societății românești. Această sărbătoare a reînnoirii și a speranței ne invită să reflectăm asupra valorilor comune și asupra unității noastre, construite pe legături istorice și pe dorința de a servi binele comun. Într-o perioadă marcată de provocări și de extremism, care alimentează antisemitismul și intoleranța, solidaritatea și respectul devin cu atât mai importante. Trebuie să ne opunem ferm urii și să cultivăm împreună valorile care ne asigură pacea, libertatea și dezvoltarea democratică. Guvernul României rămâne angajat ferm în combaterea antisemitismului, a xenofobiei și a discursului instigator la ură, în protejarea diversității și în păstrarea

memoriei victimelor Holocaustului, în parteneriat cu Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic. Vă doresc un an nou cu sănătate, pace și împliniri.”

**Rafael Shaffer,
prim-rabinul FCER:
„Mâncăm măr cu miere,
să avem un an bun”**

„Roș Hașana nu înseamnă un an nou, ci capul anului; și acolo unde e capul e și trupul. De aceea mâncăm măr cu miere, să avem un an bun”, a arătat prim-rabinul. Dar, mai important, a afirmat domnia-sa, este ce facem în această zi. „Fiecare om are câte un nărav de care vrea să scape și, dacă putem s-o facem măcar pentru o zi, ne va fi mult mai ușor să ne eliberăm de el în întreg anul.” Prim-rabinul Shaffer le-a urât enoriașilor un an bun și mai ales „să fim stăpâni pe noi înșine”.

Prim-rabinul Rafael Shaffer și prim-cantorul Emanuel Pusztai au condus în continuare ceremoniile de Roș Hașana.

Seder de Roș Hașana

Sala mare de la JCC București s-a umplut de participanți la Sederul

de Roș Hașana, desfășurat imediat după ceremoniile de la Templul Coral. Primul pas al ritualului religios a fost aprinderea lumânărilor, simbolizând trecerea de la timpul profan la cel sacru.

Prim-rabinul Rafael Shaffer și prim-cantorul Emanuel Pusztai au recitat *Shehehianu*, binecuvântare prin care îi mulțumim lui Dumnezeu că ne-a ajutat să ajungem cu bine și în acest moment. Au urmat binecuvântarea pe vin (*Kiduş*), spălarea rituală a mâinilor și binecuvântarea pe pâine (*Hamoşi*). Cum de Roș Hașana sărbătorim trecerea ciclică a timpului, *Hamoşi* se recită de obicei pe o *hala* rotundă, înmuiată în miere.

Emanuel Pusztai a arătat că alimentele care se consumă în mod special de Roș Hașana au o semnificație aparte și, înainte de a gusta din ele, se rostește binecuvântarea specifică. Printre alimentele menționate se numără: curmale, măr cu miere, sfeclă, dovleac, morcov, rodie, pește și cap de pește.

Atmosfera de sărbătoare a fost înțregită prin recitaluri artistice susținute de Corul Templului Coral, dirijat de Robert Levensohn-Olteanu, și de soprana Carla Mușat, prietenă a comunităților evreiești din România.

Festivalul Enescu, ediția a XXVII-a, București și încă 20 de orașe

Artiști evrei prezenți în festival. Tradiția continuă

De la prima sa ediție, din 1958, până în prezent, Festivalul Enescu a fost onorat de mari artiști evrei de pretutindeni. De la legendarul concert pentru două vioi și orchestră de Bach, în versiunea Oistrach-Menuhin, cu George Georgescu la pupitrul Filarmonicii bucureștene, din 1958, intrat în fonoteca de aur a Radioului, până la ediția din 2023, când Igor Levit a fost solistul concertului nr. 2 de Brahms, însoțit de Filarmonica din Viena, aserțiunea are acoperire în asemenea prestații memorabile dedicate lui Enescu, unul dintre compozitorii de primă mărime ai secolului al XX-lea, din ce în ce mai cântat azi pe mari scene de concert ale lumii.

Muzica lui Enescu are tangențe cu spiritualitatea iudaică. În cea mai cunoscută dintre lucrările enesciene, *Rapsodia română nr. 1*, se fac simțite inflexiuni muzicale klezmer venite din copilăria petrecută în împrejurimile Botoșanilor, satul natal Liveni-Vârnav. Libretul pentru *Oedip* a fost scris de Edmond Fleg, cofondator, din 1949, al Asociației de Prietenie Iudeo-Creștine din Franța.

Genericul ediției din acest an, *Aniversări / Celebrations*, a avut în vedere intrările în posteritate, cu „cifre rotunde”, ale câtorva dintre muzicienii care au dat strălucire unui veac, al XX-lea, prea adesea apăsător de întuneric. Este vorba de George Enescu (70 de ani de la stingerea din viață), Maurice Ravel (150 de ani de la naștere), Pierre Boulez (100 de ani de la naștere), Dmitri Șostakovici (50 de ani de la moarte), Aaron Co-

pland (125 de ani de la ivirea pe lume și 35 de ani de la plecarea din ea). Dar a fost și aniversarea unui important compozitor estonian, Arvo Pärt, sărbătorit la cei 90 de ani împliniți în acest septembrie.

Dacă ar fi ca ediția din 2025 a festivalului să poarte un subtitlu, acesta ar putea fi *Conexiuni*.

Conexiuni privind unii aniversați. În anii Războiului Rece, Copland vizitează Moscova și Leningrad, actualul Sankt-Petersburg. De menționat că, în perioada celei de a doua conflagrații mondiale, compozitorul a făcut parte din Frontul Popular, mișcare socio-culturală din SUA, care se manifesta împotriva fascismului. Una dintre lucrările cele mai cunoscute ale lui Copland, *An Outdoor Overture*, a figurat în seria *Concertelor de la miezul nopții*, la Ateneul Român, cu *Berlin Academy of American Music*, dirijată de Garrett Keast. Șostakovici ajunge în America cu delegația de compozitori sovietici participanți la Conferința de Pace din 1948. Compozitorul intrase în atenția vieții muzicale din Statele Unite prin *Simfonia nr. 7 a Leningradului* (1942), devenită simbol al luptei antifasciste. Șostakovici a fost unul dintre cei mai cântați compozitori în festival. Amintita *Simfonie nr. 7 a Leningradului* a fost piesă de rezistență în programul alcătuit de *Philharmonia Orchestra* (Marea Britanie) la Sala Palatului.

Conexiuni despre afinități spirituale și sufletești. *Concertul în re minor pentru vioară și orchestră*, terminat în 1940, de Aram Hacıaturian, parte din

deschiderea festivalului, i-a fost dedicat lui David Oistrach, primul său solist și interpretat în același an.

Conexiuni de mentorat. Există o continuitate între legendara filiație magistru-discipol, Enescu-Menuhin, și pleiada de tineri muzicieni români de excepție, prezenți în festival, sprijiniți, în perioada începuturilor, de mentori evrei. Andrei Ioniță a fost ajutat, înainte de laurii Concursului Ceaikovski, de descoperitorul de talente Iancu Țucărman. Unul dintre mentorii Alexandrei Dariescu a fost András Schiff. Gigi Căciuleanu, prezență remarcabilă în festival, din seria întâlnirilor JTI, a fost descoperit, format și lansat de Miriam Răducanu, profesoară, apoi prietenă a lui pentru întreaga viață.

Nu au lipsit creații ale unor compozitori evrei foarte cunoscuți, romantici și moderni: Mendelssohn, Mahler, Schoenberg, Gershwin, Bernstein.

Sub raport interpretativ, festivalul a fost rama unei demonstrații de forță spirituală a muzicii făcute de mari artiști din toate generațiile, inclusiv evrei: Lahav Shani la pupitrul Orchestrei din Rotterdam, Avi Avital, Martha Argerich, Kirill Gerstein, Alisa Weilerstein, Julian Rachlin cu orchestra Filarmonicii din Frankfurt, Andras Schiff, dirijor și solist al Orchestrei de Cameră a Europei, Ivan Fischer la pupitrul Budapeșt Festival Orchestra.

Au răspuns toți, cu strălucire, alături de confrății lor din România și de pretutindeni, genericului acestei ediții, reafirmându-i viabilitatea: *Aniversări / Celebrations*.

Iulia DELEANU

La moartea Marelui Rabin al României, Menachem Hacohen

Pe 29 august 2025, lumea și-a luat rămas bun de la una dintre cele mai respectate figuri ale spiritualității iudaice contemporane: rabinul Menachem Hacohen, fost Mare Rabin al comunităților evreiești din România, lider religios și civic, om al păcii și al dialogului interreligios. A plecat dintre noi la vârsta de 93 de ani, lăsând în urmă o moștenire bogată.

Născut pe 26 iulie 1932 la Ierusalim, în perioada Mandatului Britanic, Menachem Hacohen s-a format într-un mediu profund religios. A fost educat în spiritul tradiției iudaice, studiind în cele mai prestigioase ieșivot și devenind un rabin recunoscut pentru erudiția sa, dar și pentru umanitatea cu care aborda viața spirituală. A fost rabin al mișcării Moșavim și al Histadrut – cea mai mare organizație sindicală din Israel –, dovedind un angajament profund față de dreptate socială și viața comunitară. Între 1974 și 1988, Menachem Hacohen a fost membru al Knessetului, parlamentul israelian, reprezentând formațiunea Alignment. În această calitate a fost un susținător activ al păcii și al dialogului între popoare, inclusiv între israelieni și palestinieni. Tot el a fondat Centrul Sapir pentru Educație și Cultură Evreiască în Orașul Vechi al Ieru-

pus un accent deosebit pe integrarea evreilor din fosta Uniune Sovietică în lumea evreiască globală, pe consolidarea unității evreiești și pe dezvoltarea educației iudaice, pe care o considera piatra de temelie a identității evreiești.

Într-un gest de mare semnificație, a acceptat în 1997 rolul de Mare Rabin al comunităților evreiești din România, pe care l-a îndeplinit până în 2011. În această perioadă a fost un punct de sprijin pentru comunitățile evreiești din România și un partener deschis al autorităților române, al altor confesiuni și al societății civile.

Menachem Hacohen a fost un neobosit apărător al memoriei Holocaustului și al valorilor democratice. A contribuit decisiv la protejarea patrimoniului evreiesc din România și a sprijinit numeroase inițiative culturale și educaționale dedicate memoriei evreilor din țară. Pentru meritele sale, a fost decorat în 2023 de președintele României cu Ordinul Național „Steaua României” în grad de Mare Ofițer. De asemenea, în 2019 a primit titlul de Cetățean de Onoare al României, ca semn de recunoaștere a contribuției sale la consolidarea relațiilor româno-israeliene și la promovarea toleranței religioase.

Numirea lui Menachem Hacohen ca Mare Rabin în România a venit într-un moment de reconstrucție. După decenii de comunism, viața religioasă și culturală evreiască era fragilă, iar emigrarea masivă către Israel și Occident redusese numeric comunitatea la câteva mii de membri. Sub mandatul său a fost revitalizată viața spirituală a comunităților evreiești din țară, după o perioadă grea de tranziție. În anii săi de mandat, rabinul Hacohen a contribuit la revitalizarea sinagogilor, la organizarea de cursuri și activități culturale și la recontactarea comunității la tradițiile sale. În București și în orașe din provincie a sprijinit redeschiderea unor instituții educaționale evreiești și consolidarea centrelor comunitare. Totodată, sub rabinatul său, s-au dezvoltat proiecte pentru tineret, educație religioasă și asistență pentru vârstnici.

Prezența lui, cu autoritatea de lider

rabinic și politician israelian, a facilitat accesul comunității române la resurse internaționale. Într-o epocă adesea marcată de polarizare și frică, el a fost o voce calmă, rațională și profund morală.

Silviu Vexler, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, Ovidiu Bănescu, vicepreședintele FCER, Eduard Kupferberg, secretarul general al FCER, și Rafael Shaffer, prim-rabinul FCER, au semnat următorul mesaj:

„S-a stins astăzi Marele Rabin al României, Eminența Sa Menachem Hacohen.

Lider religios eminent și scriitor, Marele Rabin Hacohen a avut o influență decisivă asupra vieții religioase evreiești din România, asupra relațiilor Comunităților Evreiești cu Statul Român și cu celelalte Culte din țara noastră. Personalitate marcantă la nivel internațional, Marele Rabin Hacohen a susținut dialogul și cooperarea interreligioasă din România și a avut o contribuție majoră la păstrarea memoriei Holocaustului, dar și a culturii evreiești din România. Fondator al Centrului Sapir pentru Cultură și Educație Iudaică, Marele Rabin Hacohen a încurajat și a sprijinit să promoveze permanent imaginea României și a poporului român în lume, inclusiv în contextul numeroaselor responsabilități pe care Marele Rabin Hacohen le-a îndeplinit. De-a lungul anilor, Eminența Sa a reușit să îmbine credința profundă cu o cultură academică vastă, dar și fidelitatea față de tradiția religioasă cu preocuparea pentru problemele actuale.

Gândirea spirituală, echilibrul pe care l-a manifestat în privința bunelor relații dintre societatea generală

și evreii din România, relații pe care le-a caracterizat de fiecare dată ca fiind bazate pe prietenie și înțelegere reciprocă, continuă să fie definitorii. Întreaga sa activitate a reprezentat un exemplu de solidaritate și cooperare, iar devotamentul cu care Marele Rabin a lucrat de-a lungul întregii sale vieți în folosul comunității evreiești din România, al prezervării patrimoniului țării noastre și al dialogului intercultural a fost apreciat și recunoscut atât în țara noastră, cât și pe plan internațional.

În mod special, Eminența Sa a avut o implicare unică, alături de o contribuție fundamentală la (re)construirea educației iudaice și la promovarea identității evreiești în România, mai ales în rândul tinerilor. A privit în permanență spre viitor, acordând atenție prezentului și considerând trecutul un fundament al speranței. Prin tot ceea ce a făcut, a schimbat în bine viața celor pe care i-a întâlnit. Un om în adevăratul sens al cuvântului, viața Marelui Rabin Menachem Hacohen poate fi caracterizată prin trei idei principale: lupta pentru dreptate, integritate și credința de nestrămutat în umanitate. Impactul pozitiv uriaș pe care l-a avut de-a lungul anilor asupra evreilor din România și din întreaga lume va continua.”

Joint Distribution Committee (JDC), Congresul Evreiesc Euro-Asiatic (EAJC) și alte instituții comunitare au publicat de asemenea mesaje de condoleanțe. Acestea au evidențiat parteneriatele de lungă durată cu Eminența Sa, Menachem Hacohen, capacitatea acestuia de a sprijini proiecte sociale și educaționale și înțelepciunea de care a dat dovadă pe tot parcursul vieții. Președintele EAJC, Michael Mirilashvili, a declarat: „Moartea rabinului Menachem Hacohen este o pierdere profundă pentru întregul popor evreu. Am pierdut nu doar un ghid spiritual și un lider public, ci și un drag coleg care a colaborat cu EAJC timp de mulți ani la proiecte educaționale și comunitare. Viața sa a fost un exemplu strălucit de slujire, devotament față de unitate și angajament neclintit față de viitorul poporului evreu. Moștenirea sa va continua să inspire generații întregi.”

Publicații din Israel, precum și din media internațională au transmis mesaje de condoleanțe, inclusiv renumita publicație americană *The New York Times*. Nu în ultimul rând, președintele Israelului, Isaac Herzog, a declarat: „Mai presus de toate, rabinul Menachem Hacohen a excelat prin moderație și dorința sa de unitate. A fost un exemplu și un model pentru studenții săi și pentru cei din jurul său.”

Cristian VECHIU

salimului și a scris numeroase lucrări despre tradiția și istoria evreiască.

Eminența Sa Menachem Hacohen a fost un partener de dialog pentru organizații precum Joint Distribution Committee (JDC) sau Congresul Evreiesc Euro-Asiatic (EAJC), care derulau programe de sprijin în România. Pentru Congresul Evreiesc Euro-Asiatic, rabinul Hacohen a fost un membru important și de lungă durată, implicat în diverse inițiative, inclusiv în festivalul educațional Limmud. El a

Marele Rabin Hacohen – comentatorul biblic

Comentariile biblice și de istorie a evreilor ale Marelui Rabin Menachem Hacohen z.l. – remarcabilă, *To-rat Am*, lucrare de exegeză biblică în cinci volume – conduc la relația om - carte sacră. Nucleul este *teșuva*, întoarcerea spre Dumnezeu. Într-un interviu acordat *RE* din perioada în care rabinul literat era îndrumător spiritual al comunității noastre, *teșuva* era definită ca remușcare, suferință de a nu mai putea interveni în trecut, onestitate față de sine: „*Teșuva* nu înseamnă să faci *Al Het* (să mărturisești cu voce tare greșelile) bătându-te cu pumnul în piept, ci inima să-ți facă *teșuva*. *Al Het* conține o listă lungă de greșeli, dar niciuna nu se referă la Dumnezeu, ci la răul pe care l-ai făcut față de părinți, familie, prieteni, față de societate, într-un cuvânt.”

Teșuva este și mișcare în cerc, reiese din scrierile sale. O astfel de mișcare activă privește și apropierea de România, de peste jumătate de veac: din anii în care participa la Hanuchiade, până la colaborările în Luah-urile editate de *Realitatea evreiască*. Ultima a fost cea din anul trecut; într-un fel, un testament spiritual: „Să ne rugăm pentru eliberarea grabnică a tuturor ostaticilor, pentru vindecarea

grabnică și desăvârșită a tuturor răniților, pentru alinarea durerii celor îndoliați și pentru victoria împotriva terorismului și a violenței.”

De mare valoare este tot ceea ce a făcut Marele Rabin Hacohen sub raport cultural pentru România: traducerile din opera sa, puse de Centrul Iudaic de Editură și Publicistică (CIEP) la îndemâna cititorilor români dornici să se familiarizeze cu iudaismul de la surse de prim rang: *Cartea vieții omului* (2014), *Hagada de Pesah* (2018), *Tora, explicații și interpretări, vol. 1, Bereshit, Geneza* (2020). Unele ediții au fost elaborate împreună cu Baruch Tercatin z.l., altele, mai precis *Geneza*, coordonate de Baruch Tercatin. Tot la Ha-sefer urmează să apară o traducere post mortem, *Exodul*, îngrijită de Lucian-Zeev Herșcovici.

(I.D.)

Israel: asaltul final

Armata israeliană a început de câteva zile cucerirea orașului Gaza, în speranța că va fi asaltul final al războiului. În acest oraș se află ultimele rămășițe ale forțelor Hamas, potrivit informațiilor israeliene, aproximativ 15.000 de luptători. Ei nu constituie unități compacte, sunt grupuri răzlețe, care nu se implică în ciocniri directe, ci caută să hărțuiască militarii israelieni, organizează ambuscade, plasează bombe sau atacă tancurile. Pentru armata israeliană, astfel de confruntări sunt mai dificile și mai periculoase decât luptele față-n față, mai ales că de multe ori teroriștii sunt îmbrăcați în haine civile sau se ascund printre civili.

Când a ordonat cucerirea orașului, Netanyahu a justificat-o afirmând că ostacii s-ar afla acolo. Acum surse militare israeliene au declarat că nu se știe unde ar fi aceștia ascunși. Potrivit Hamas, ei ar fi răspândiți în mai multe locuri și, în funcție de avansul israelian, vor fi mutați și ascunși, în ultimă instanță uciși sau, cum s-au exprimat membrii Brigăzilor Ezzedine Al-Qassam, brațul militar al Hamas, vor avea soarta lui Ron Adam, pilotul israelian căzut în captivitate în 1986, în timpul războiului din Liban, care a dispărut și nu s-a putut afla niciodată ce i s-a întâmplat.

Între timp, organizațiile și familiile ostacilor și zeci de mii de israelieni demonstrează pentru încetarea războ-

iului și aducerea ostacilor acasă și-și exprimă temerea că, în urma campaniei pentru cucerirea orașului Gaza, ostacii vor fi uciși. Ele cer guvernului să modifice prioritățile și să negocieze eliberarea ostacilor. Deocamdată nu se știe dacă și când se vor relua negocierile, aceasta după ce Israelul a ata-

cat clădirea din Doha, Qatar, în care lideri Hamas discutau ultimele propuneri americane de încetare a focului. Acțiunea Israelului a modificat radical raporturile politice din regiune. Ea a provocat în primul rând nemulțumirea președintelui Donald Trump care spera că aceste ultime propuneri vor fi acceptate de Israel și de Hamas și

se va deschide, pe etape, calea spre pace. Deși l-a criticat pe Netanyahu, Washingtonul, prin vizita secretarului de stat Marco Rubio, și-a reafirmat sprijinul față de Israel, concretizat în exercitarea dreptului de veto pentru o rezoluție a Consiliului de Securitate, nefavorabilă Israelului.

de extindere a Acordurilor Abraham care promovau apropierea Israelului de statele arabe. O evoluție îngrijorătoare este ultima luare de poziție a Egiptului care a acuzat Israelul că facilitează plecarea spre Sinai a unor locuitori din Gaza, atitudine calificată ca „dușmănoasă”.

Dar cea mai mare problemă a Israelului este tsunamiul european, și nu numai, de recunoaștere a unui stat palestinian, în condițiile în care premisele pentru acest demers nu există. Premierul Netanyahu a declarat de mai multe ori că este împotriva, considerând decizia o recompensă pentru crimele Hamas și care intensifică valul de antisemitism în lume.

Din păcate, Israelul este din ce în ce mai izolat, situație recunoscută de Benjamin Netanyahu care a atras atenția că, în aceste condiții, țara trebuie să se bazeze pe forțe proprii, să-și dezvolte industrii care să înlocuiască produsele din import, mai ales armele refuzate de o serie de state. Israelul trebuie să rămână puternic, să-și strângă legăturile cu statele prietene, altfel nu va rezista atacurilor fizice și politice care se înmulțesc și care amenință însăși supraviețuirea statului evreu.

Eva GALAMBOS

Atentat sângeros la Ierusalim

Sase persoane și-au pierdut viața și 12 au fost rănite grav după ce doi teroriști au deschis focul într-o stație populată de autobuz, la Ramon Junction-Ierusalim. Teroriștii au tras atât asupra autobuzelor care opreau în stație, cât și asupra pietonilor. Atentatorii, rezidenți din Cisiordania, au sosit în stație puțin după ora 10 cu o mașină și au deschis imediat focul asupra cetățenilor care așteptau și asupra unui autobuz care s-a oprit la stop. Potrivit poliției, un soldat și câțiva civili au tras asupra teroriștilor pe care i-au omorât. S-a aflat că soldatul era un comandant de grup aflat în permisie în noua Brigadă Hașmoneană, o unitate pentru militarii ultrareligioși. Răniții au fost transportați la spital. Patru persoane au murit imediat, iar doi alții, duși la spital, au decedat din cauza rănilor. Printre decedați s-au aflat doi rabini și o femeie.

Cei doi teroriști au fost identificați de agenții Shin Bet. Erau doi tineri din localități din Cisiordania, fără condamnări. Localitățile se află în apropiere de Ramallah. Militarii au înconjurat satele, căutând eventualii sprijinitori.

Teroriștii au folosit automate Carlo, fabricate ilegal în Cisiordania, adesea folosite în trecut în atentate. Shin Bet a mai arestat un rezident din Ierusalimul de Est, suspectat că i-a transportat pe cei doi cu mașina la Ierusalim. Persoana respectivă a mai avut probleme cu legea, deoarece a ajutat palestinienii care locuiau ilegal în Israel.

Premierul Netanyahu a venit la fața locului, a transmis condoleanțe familiilor victimelor și a vorbit despre lupta dusă de Israel cu teroriștii, precum și despre eforturile pentru eliberarea ostacilor.

Hamas a salutat atacul mortal și l-a numit „o operațiune eroică... un răspuns firesc la crimele ocupației și la războiul de exterminare dus împotriva poporului nostru”. Hamas nu și-a asumat atacul, dar a lansat un apel adresat palestinienilor din Cisiordania „să escaladeze confruntarea cu ocupanții și cu coloniștii”.

Eva GALAMBOS

4 documentare despre reziliență și teroare

Sunetul cu care se deschide *Copiii lui 7 octombrie* este gânguritul unui bebeluș. Este suprapus pe un fundal negru, care apoi se divizează în ecrane pe care vedem copii jucându-se. Este tehnica aleasă de regizorul Asaf Becker în documentarul despre copiii care au supraviețuit atacului Hamas, care plasează un eveniment dramatic într-o referință la stilul romanelor grafice.

Copiii lui 7 octombrie o filmează pe Montana Tucker, dansatoare, activistă și influenceriță pe TikTok, în timp ce discută cu 8 copii israelieni. În interviuri, Tucker a descris proiectul ca fiind între cele mai importante inițiative personale, alături de documentarul *How to: Never Forget*, în care călătorește prin Polonia cu bunica ei. „Ca nepoată a unor supraviețuitori ai Holocaustului, să ascult acești copii cum povestesc ororile prin care au trecut – pierderea părinților, a căminelelor în care au crescut și a inocenței, toate într-o singură dimineață – a fost tulburător.”

Unii copii au scăpat, alții au fost luați ostacii sau au devenit brusc orfani. Toți au fost și sunt traumatizați. Între poveștile din film este și cea a lui Rotem care, la 16 ani, a supraviețuit ascunzându-se sub corpul lipsit de viață al mamei lui. Și totuși există speranță. Eitan avea 12 ani în momentul atacului și a fost transportat în Gaza pe o motocicletă. A rămas 52 de zile în captivitate. Astăzi, motocicletele doar îl amuză.

Vom dansa din nou se deschide tot cu scene pline de viață – în acest caz, tineri dansând la festivalul Nova.

Scris și regizat de

Yariv Mozer, documentarul se folosește de filmări făcute cu telefonul, relatări ale martorilor oculari și apeluri de urgență ale câtorva zeci de supraviețuitori. Printre ei sunt Elad și prietenii lui, care s-au suit într-o mașină și au condus până la prima unitate militară din zonă, crezând că este „cel mai sigur loc din lume” – ca să descopere, odată ajunși acolo, că teroriștii Hamas se infiltraseră deja în bază și omorâseră soldații. O mare parte din înregistrările video sunt preluate de pe conturi de social media ale teroriștilor implicați în atac. Unul dintre ei declara, rânjind în fața camerei: „Vor trece 20 de milioane de ani până vor înțelege ce li s-a întâmplat!” În iunie, la ediția 46 a premiilor Emmy, filmul a luat premiul Outstanding Current Affairs Documentary (Cel mai bun documentar pe teme de actualitate).

Îmbrățișând-o pe Liat se axează pe familia unei ostacite, Liat Bein-Atzilis, și pe modul în care aceștia traversează atât răpirea ei și cele 54 de zile cât a fost prizonieră, cât și recuperarea lui Aviv, soțul ei, al cărui corp a fost găsit în Gaza.

Filmat înainte și după reîntoarcerea lui Liat, documentarul include și multe scene în care protagoniștii doar privesc ecrane – de televizor, telefon sau computer, o modalitate prin care ni se transmite cronologia evenimentelor, dar mai ales sentimentul de neputință. Cei de acasă nu puteau face altceva decât să aștepte.

Spectatorii îl urmăresc pe Yehuda, tatăl lui Liat, în călătoria prin SUA împreună cu unul dintre nepoți. Sunt filmați și când se

alătură surorii lui Liat și familiilor altor ostacii, în demersurile de a se întâlni cu politicieni americani și de a participa la interviuri prin care încercau să obțină eliberarea acestora.

Într-un fel, Yehuda devine personaj principal. Furia lui împotriva prim-ministrului Netanyahu, pe care îl învinovățește pentru atacurile Hamas și criza ostacilor, este palpabilă, la fel cum este și pledoaria lui pentru crearea unui stat palestinian. Izbucnirile lui par mecanisme de apărare, indicii ale luptei interioare între reconcilierea propriilor opinii politice și emoțiile legate de fiica sa.

Scrisoare pentru David, prezentat la Bienala de la Berlin, atinge un echilibru sfâșietor între firele întrețesute ale poveștilor. Regizat și narat de Tom Shoval, documentarul îl are în centru pe David Cunio care, la fel ca Liat, a fost răpit din kibuțul Nir Oz și dus în Gaza, unde încă se află împreună cu Ariel, fratele său mai mic. În 2012, Cunio a apărut în *Youth*, filmul de debut al lui Shoval, despre doi gemeni implicați într-o răpire. Într-o tragică ironie a sorții, David și Eitan, fratele lui geamăn care a supraviețuit atacului din 7 octombrie, îi jucău pe cei doi gemeni-răpitori din film.

După răpirea lui David, Shoval a dat peste o cutie cu înregistrări filmate și narate de acesta. Sunt filmulețe care, puse cap la cap, descriu viața de zi cu zi din kibut. Într-una dintre ele, David arată spre Gaza, aflată la 2 km distanță, dincolo de un câmp, și spune „Uite ce aproape suntem...”

Cu măiestrie regizorală și sensibilitate artistică, Shoval împletește conversații cu familia lui David cu scene din *Youth*, cu întrebări despre conexiunile inexplicabile dintre viață și film, dintre realitate și amintiri, și cu discuții despre consecințele devastatoare ale oricărui război.

Irina MARKOVITS

Sidy Thal la Stuttgart

Spectacolul *Sidy Thal*, de Thomas Perle și Clemens Bechtel, coproducția multilingvă a Teatrului Evreiesc de Stat din București cu Teatrul German de Stat din Timișoara, s-a jucat în luna septembrie la Theaterhaus Stuttgart, într-un turneu finanțat prin Programul Cantemir al Institutului Cultural Român.

Pe 26 noiembrie 1938, două grenade au explodat în sala de spectacol a teatrului din Timișoara, în timpul unei reprezentații a cântăreței evreo-bucovinene Sidy Thal. Un atentat comis de Garda de Fier, un grup naționalist de extremă dreapta, în care au murit 4 persoane și au fost rănite 70. Un eveniment puțin cunoscut, documentat de artiști contemporani, cu sprijinul Mariei Mădălina Irimia de la Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România „Wilhelm Filderman”, a dus la crearea acestei coproducții în cadrul programului Timișoara, Capitală Europeană a Culturii 2023, ca o încercare de a reconstitui atacul și momentul în care antisemitismul și fascismul au devenit parte din viața de zi cu zi într-o societate multiculturală.

Despre importanța prezenței spectacolului *Sidy Thal* la Stuttgart, Clemens Bechtel, regizorul spectacolului și director adjunct artistic al Teatrului German de Stat din Timișoara, spunea: „Nu este doar o simplă deplasare artistică, ci o întoarcere simbolică. Sidy Thal a fost o figură emblematică a comunității evreiești

din estul Europei, iar evocarea destinului ei pe o scenă germană creează o punte de memorie între locurile în care cultura germană și cea evreiască au prins rădăcini, au fost trăite și duse mai departe din generație în generație. Spectacolul funcționează ca un veritabil spațiu de dialog intercultural, punând față în față publicul german cu istoriile și experiențele comunităților din România și din estul Europei, și demonstrând că aceste povești locale au rezonanță universală. Mai mult de-

TEATRU

cât atât, reprezentația de la Stuttgart are o semnificație specială, pentru că aduce în prim-plan o temă profund legată de identitatea culturală germană și idiș, transformând spectacolul nu doar într-un act artistic, ci și într-un exercițiu de recuperare și reafirmare a unei memorii comune.”

Actrița Enikő Blénassy, interpreta rolului Sidy Thal, la Stuttgart, declara:

„Orașul ne-a primit foarte bine. Am fost surprinsă în momentele în care am simțit că se înțelege și când se vorbește în română în spectacol. Publicul a fost cu noi până la capăt.” Actrița Oani Vidoni, interpreta rolului Elisabeth B., afirma: „Spectacolul a fost foarte bine primit. Mi se pare fascinant când venim în Germania și se reacționează. Asta și pentru că, jucând acasă pentru un public în mare parte

nevorbitor de germană, ne confruntăm cu întârziere în reacții. Dar la Stuttgart au reacționat foarte mult și la limba română și cred că asta ne-a bucurat pe toți și ne-am dat seama că sunt foarte mulți români în sală. Lucrul care s-a adevărit la discuția cu publicul: erau chiar timișoreni curioși dacă chiar jucăm în sinagogă acasă. A fost ceva inedit pentru noi, fiindcă e prima oară când facem partea de audio walk, unde publicul e ghidat în

Poezia Holocaustului se aude pe muzică

Poemul intitulat *Ce loc e acesta?* se desfășoară în două direcții opuse: „Suntem pierduți pe vecie / și etern mântuiți / În cea mai întunecată dintre nopți / să ne aducem aminte de soare!” Dicotomia versurilor nu face decât să sublinieze semnificația cuvintelor, când află că au fost scrise într-un lagăr de concentra-

Anna Hana Friesova, cea care a scris poezia, a fost deportată la Terezin (Theresienstadt) împreună cu soțul ei (care ulterior a murit la Auschwitz) și cu fiica, Jana Renée. Mama și fiica au supraviețuit și au pășit libere pe poarta lagărului în mai 1945, când acesta a fost eliberat de Armata Roșie. Iar 65 dintre poeziile Annei, care umpluseră două carnete, au rămas ani de zile în întuneric, într-un sertar...

Până în 2016. Când Lenka Lichtenberg, nepoata Annei, cantor și cantautoare multi-premiată, s-a reîntors în Praga natală pentru a tria din lucrurile mamei sale, decedată de puțin timp. Când a deschis sertarul cu cele două carnete de poezii, muziciană a deschis o ușă spre trecut.

mai multe povești care se țin în paralel, într-un spațiu interior. Mi se pare că spectacolul arată altfel de fiecare dată. Și nu doar pentru că jucăm ba la Timișoara, ba la București. Am jucat și la Budapesta în aprilie, acum la Stuttgart. Și e mereu altfel și special.”

Următoarele reprezentații ale spectacolului *Sidy Thal* sunt programate pe 6 octombrie la Gheorgheni și pe 30 octombrie la Timișoara.

Raluca RĂDULESCU

A avut nevoie de câțiva ani până a decis ce face cu poeziile bunicii, ale cărei versuri sunt străbătute de coșmaruri și vise, de durere și speranță. Deși avea multe amintiri cu bunica ei maternă, Lichtenberg habar nu avea că aceasta, moartă de peste 30 de ani la acel moment, fusese și poetă. De fapt, nimeni nu știa. Un prieten de familie i-a sugerat să doneze paginile îngălbenite de vreme muzeului Yad Vashem, fiind artefacte istorice. Însă Lichtenberg nu a vrut ca poezia să fie izolată într-un muzeu, prinsă în tăcere. „Am simțit o responsabilitate, declara ea într-un interviu, am știut că pot face ceva mai semnificativ (cu versurile). Dacă le transcriu pe muzică, bunica mea revine la viață și viața ei este recuperată.”

Decizia a dus la crearea albumului *Thieves of Dreams* (Hoții de vise), cel de-al treisprezecelea din cariera ei, pe care Lichtenberg a compus muzica pentru opt dintre poezii, cu alți compozitori coopțați pentru alte opt poeme.

Lenka a început să cânte la pian când avea 6 ani, iar la 9 ani era considerată o mică vedetă în fosta Cehoslovacie, cu apariții la radio și în piese de teatru muzical. Pe măsură ce devenea cunoscută publicului ceh, micuța cântăreață nu știa un lucru esențial despre familia ei. Mama ei nu îi spusese niciodată că este evreică. „Amănuntul” i-a fost dezvăluit când avea 10 ani și fusese invitată să cânte, de sărbători, la Centrul Comunitar Evreiesc din Praga. Lichtenberg își aduce aminte cum, pe drum, în tramvai, mama ei și-a dres vocea și i-a spus: „Apropo, Lenka...”

Astăzi, Lenka Lichtenberg este o muziciană de succes. Pe albumele ei cântă în cehă, idiș, ebraică, engleză, franceză și rusă. Are pregătire clasică, dar gusturile ei eclectice au îndemnat-o să exploreze și rock, jazz și folk. La prima ei vizită în Israel, în 1987, și-a dat seama că adevărata ei chemare este muzica idiș și evreiască. Cum idișul nu se mai vorbește de generații în familia ei, a fost mai mult interesată de sound-ul muzicii contemporane și mai puțin de nostalgia muzicii antebelice.

Printre proiectele ei recente se numără *Lullabies from Exile* (Cântece de leagăn din exil), în care melodii idiș și irakiene sunt interpretate de Yair Dalai (violinist și cântăreț la oud) și un dialog muzical, *Bridges* (Poduri), în colaborare cu artista palestiniană Rula Said. Un alt album al ei, *Songs for the Breathing Walls* (Cântece pentru ziduri care respiră), este o compilație de 12 piese liturgice evreiești, înregistrate în 12 sinagogi din Cehia.

Cât despre următoarea generație a familiei Lichtenberg... Melodia pentru *Ce loc e acesta?*, poemul cu care începe albumul, a fost compusă de Rachel Cohen, fiica Lenkăi.

Irina MARKOVITS

Să nu uităm amănuntul: avem o singură planetă

Ați remarcat? S-au înmulțit cazurile de intoleranță, de violență față de imigranți.

Omenirea se rinocerizează într-un ritm accelerat, infernal. De la înălțimea Senatului, în România se fac incitări la ură și agresiuni. Până și președintele țării, domnul Nicușor Dan, are dubioase aplecări către dreapta extremă, de parcă matematicianul de geniu ar fi doar un aurifer deghizat în independent. Dar parcă ar fi doar la noi! Se întâmplă pretutindeni.

Vechile valori democratice sunt schilodite zilnic pe toate meridianele – și în România cu atât mai mult. Se lovesc străinii cu pumnul, cu parul, în miezul zilei. Se bagă în spital, se omoară. Mănată de agitprop, pe rețelele sociale, turma de oameni și-a ieșit din minți și se îndreaptă spre dușmanul indicat (ratând, de fiecare dată, adevărul adversar al propriei vieți).

Și toate acestea mi-au amintit de un film care a primit Premiul Oscar la începutul mileniului. E un film german, de Caroline Link, după autobiografia lui Stefanie Zweig. Tratează tema veche de când lumea a străinului. A omului care e obligat să-și lase viața într-un loc, să strângă tot ce are într-o valiză și să plece, să fugă, să scape. Se numește *Nicăieri în Africa*. E una dintre cele mai frumoase, mai expresive povești despre ce înseamnă să fii străin. Filmul se poate încă vedea pe HBO/MAX.

L-am revăzut deunăzi și am găsit acolo ce căutam. Este povestea unei familii care fuge de nazism și reușește, astfel, să supraviețuiască. O mamă, un tată, o fetiță de cinci ani, care crește în Kenya, își lărgeste orizontul, devine un om mai bun și mai înțelept. Până la urmă, după război, acești evrei germani vor găsi puterea să se întoarcă în Germania de Vest și să trăiască la Frankfurt (în film, bărbatul, Walter Redlich, este judecător).

Cred că nici la filme nu prea mai știm să ne mai uităm (și filmele sunt din ce în ce mai

proaste). Cărți, nu mai zic, să citim, fiindcă obosim prea ușor! Concentrarea ne este ruinată de expunerea la rețelele sociale, unde totul se întâmplă în viteză (deși nu se întâmplă nimic important) și durează tot mai puțin. Dacă ai căzut sub vraja dictaturii tik-tok, ești deja pierdut...

Dar ar trebui să ne uităm. Ar trebui să citim. Ar trebui să ne expunem la artă, fiindcă arta ne umanizează. Fiindcă așa ne cresc mai multe întrebări, fiindcă așa ne slăbesc toate certitudinile, iar fanatismul stă pe aceste certitudini (adeseori stupide), niciodată chestionate critic.

Cred că e esențial să înțelegem perspectiva celuilalt, să ne punem în papucii altuia, să vedem lumea și cu alți ochi. Cred că asta fac marile filme și marile cărți: ne ridică tot mai multe întrebări. Iar de cum apar nuanțele, așa cum știau clasicii, își face simțită prezența și inteligența. Și de cum își face inteligența simțită prezența, fanatismul slăbește. Uneori chiar dispare.

Trebuie să înțelegem că nepalezul, bengalezul, evreul, românul – toți pot fi la un moment dat străini undeva. Rămânerea în trib și întoarcerea în trib nu o să ne vindece fricile în lumea complexă, globală în care trăim. Pe de altă parte, deplin umani, cu o identitate clară și acceptată, capabili să ne înțelegem pe noi și să îi înțelegem pe alții, suntem infinit mai pregătiți să traversăm prezentul și să întâmpinăm viitorul fără să cădem din rândul oamenilor în cel al rinocerilor.

Holocaustul s-a întâmplat o dată. A fost oricum mult prea mult! Pentru a nu se mai petrece din nou, iar și iar și iar asemenea orori pe pământ trebuie să-l înțelegem și pe celălalt. Altfel, totul este pierdut. Și prin totul înțeleg că și noi, fiecare în parte și toți împreună, suntem pierduți. Și acum e pentru totdeauna.

Omenirea a ajuns într-un punct în care pare că mai are foarte puțin viitor. Ne îndreptăm cu capul într-un zid construit din ură exploatată politic. Iar marile războaie – cum este, de pildă, războiul climatic – rămân fără front. Și nici nu avem o planetă de rezervă unde să emigrăm, după ce am terminat-o de distrus pe aceasta. Nici măcar „bogații” nu au.

Andrei CRĂCIUN

ProEtnica 2025, ediția a XXI-a

Cetatea Sighișoarei a găzduit, în perioada 27-31 august, a XXI-a ediție a Festivalului ProEtnica, cel mai amplu eveniment intercultural din România. Aflat pentru al treilea an sub Înaltul Patronaj al Președintelui României, evenimentul a reunit peste 1.000 de artiști, reprezentanți a 20 de minorități naționale.

Ediția din acest an s-a desfășurat și în contextul celebrării a 145 de ani de relații diplomatice româno-germane, subliniind dimensiunea internațională și spiritul dialogului cultural.

„De-a lungul celor 20 de ediții precedente, ați depus pasiune și efort ca să cultivați un dialog viu și să construiți punți de legătură între comunitățile culturale și etnice din România, pentru o mai bună cunoaștere reciprocă. (...) Împreună, uniți în diversitate, suntem europeni, aparținem spațiului cultural și memoriei istorice europene comune”, se afirmă în mesajul Administrației Prezidențiale, semnat de consilierul de stat Cătălina Galer.

Volker Reiter, directorul Centrului Cultural Educațional Interetic pentru Tineret din Sighișoara, s-a referit în intervenția din cadrul deschiderii festivalului la valorile comune ale diverselor culturi, precum și la misiunea noastră de a depăși barierele propriei identități etnice și de a celebra bogăția spirituală și culturală. „Cu toții ne naștem într-o anumită cultură, într-o etnie, într-o limbă. Acesta este un punct de plecare valoros al dezvoltării noastre. Dar scopul nu este să rămânem blocați acolo. Sarcina noastră este să depășim granițele propriei identități etnice și să îmbogățim sufletul cu alte identități etnice. Exact acest lucru îl sărbătorim la ProEtnica: diversitatea ca sursă de creativitate, care ia naștere atunci când culturile se întâlnesc”, a declarat Volker Reiter.

Irina Marin Cajal, subsecretar de stat în cadrul Ministerului Culturii și coordonator al activității Compartimentului Minorități Naționale, a transmis mesajul ministrului culturii, András István Demeter. „Prin acest eveniment, ajungem să ne cunoaștem mai bine, să ne identificăm cu grupul din care facem parte, dar și să ne dăm seama că suntem parte a unui mare întreg și că avem contribuția noastră la marele mozaic cultural al României”, se arată în mesajul ministrului András István Demeter.

Subsecretarul de stat în Departamentul pentru Relații Interetnice al Guvernului României, Thomas Șindilariu, a evocat importanța festivalului ProEtnica în arhitectura multiculturală a României de după 1990. „Într-un prezent dificil, cu o situație bugetară a statului care nu este deloc simplă, uneori este bine să privim în jur, să privim și în trecut. (...) Concret, ProEtnica la primele ediții s-a bucurat de un suport financiar considerabil din Pactul de Stabilitate pentru Balcani. Trebuie să ne aducem aminte că, în acea vreme, în fosta Iugoslavie se desfășura un război civil crunt pe fond etnic, pe baza urii și a diabolizării celuilalt. Zone în care comunitățile multi-etnice trăiau în pace s-au transformat în adevărate câmpuri de măcel. (...) Să ne aducem aminte și de încercările din anii '90 de a destabiliza, tot pe bază etnică, primii pași înspre democrație și normalitate europeană ai acestei țări. Dar toate aceste lucruri nu s-au întâmplat pentru că, în ciuda tuturor lipsurilor zilnice

pe care le constatăm și de care ne împiedicăm, totuși am făcut ceva. Am făcut ceva în toți acești ani, mai ales împreună”, a declarat Thomas Șindilariu.

Deputatul Adrian Giurgiu a arătat că discuția trebuie să pornească de la „realitatea zilelor noastre”, când problemele nerezolvate riscă să capete proporții nedorite. Silviu Horn, vicepreședintele Comunității Evreilor din București, a transmis un mesaj din partea Federației Comunităților Evreiești din România, o prezență constantă în cadrul Festivalului ProEtnica. „Pentru noi este o mare plăcere și o onoare să fim din nou la acest frumos festival ProEtnica. Federația Comunităților Evreiești din România a participat la toate cele 21 de ediții.” De asemenea, el a afirmat că prezența unei delegații destul de numeroase și diversitatea programului artistic oferit demonstrează strânsa legătură a FCER cu ProEtnica. Silviu Horn a prezentat momentele artistice propuse de FCER și a exprimat dorința unei conviețuirii într-o atmosferă de pace între minoritățile din România.

Prof. univ. dr. Radu Carp a arătat că premisa discuțiilor, și anume tema minorităților, este una deosebit de importantă, mai ales în contextul social și politic actual; și aceasta ar trebui să constituie un obiectiv deosebit de important atât pentru stat, cât și pentru comunități.

Irina Marin Cajal, prezentă încă de la prima ediție a festivalului ProEtnica, a arătat în intervenția sa că desfășurarea unui astfel de eveniment demonstrează faptul că statul a găsit soluții pentru sprijinirea și promovarea culturii minorităților naționale din România.

Thomas Șindilariu a afirmat că, atât minoritățile, cât și majoritatea din România sunt caracterizate de o „normalitate a conviețuirii”, iar acest lucru reprezintă o valoare care va rezista oricărei crize bugetare. El a precizat că limitările bugetare actuale reprezintă o provocare majoră pentru desfășurarea anumitor programe, dar

voința colectivă a comunităților poate determina continuarea pe „acest drum firesc și normal”.

Volker Reiter a vorbit despre provocarea continuității unui festival precum ProEtnica, unul foarte bun din punct de vedere organizatoric, dar care a resimțit limitele financiare pe care România le traversează și, implicit, lipsa de previzibilitate. El a arătat că sectorul de ONG este unul foarte important, care poate deveni un instrument util în dezvoltarea de proiecte.

Deputatul Adrian Giurgiu a arătat că discuția trebuie să pornească de la „realitatea zilelor noastre”, când problemele nerezolvate riscă să capete proporții nedorite.

Silviu Horn, vicepreședintele Comunității Evreilor din București, a transmis un mesaj din partea Federației Comunităților Evreiești din România, o prezență constantă în cadrul Festivalului ProEtnica. „Pentru noi este o mare plăcere și o onoare să fim din nou la acest frumos festival ProEtnica. Federația Comunităților Evreiești din România a participat la toate cele 21 de ediții.” De asemenea, el a afirmat că prezența unei delegații destul de numeroase și diversitatea programului artistic oferit demonstrează strânsa legătură a FCER cu ProEtnica. Silviu Horn a prezentat momentele artistice propuse de FCER și a exprimat dorința unei conviețuirii într-o atmosferă de pace între minoritățile din România.

Robert Schorr, directorul Departamentului Cultură, Istorie, Artă și Media al FCER, a mulțumit directorului Volker Reiter pentru implicarea în organizarea ProEtnica și pentru buna colaborare. „Porțile FCER sunt întotdeauna larg deschise și vă așteptăm cu drag la toate evenimentele noastre. Prezența fiecăruia dintre dumneavoastră ne bucură și ne onorează”, a afirmat el.

Dans și muzică evreiască pe scena ProEtnica

Tradiția participării FCER la ProEtnica, începută acum 21 de ani, a fost continuată și anul acesta, grație coordonării Departamentului Cultură, Istorie, Artă și Media, director Robert Schorr. FCER a prezentat publicului reunit în Cetatea Sighișoarei un grupaj de momente artistice care reunește dansul, muzica și tradițiile evreiești.

Trupa de dansuri israeliene Havirim, coordonată artistic de coregrafia Ioana și Alexandru Simion, manager Silviu Horn, a prezentat un spectacol

de dans inspirat de ritmuri tradiționale, dar și contemporane.

Bucharest Klezmer Band (BKB) și actrița Maia Morgenstern au oferit publicului un concert care îmbină tonuri de odinioară ale muzicii klezmer cu tendințe actuale dintre cele mai diverse, într-un creuzet electrizant. Înființată în anul 2013 și manageriată de Silviu Horn, vicepreședintele CEB, trupa Bucharest Klezmer Band s-a impus ca un nume de referință al muzicii evreiești contemporane din

România, prezentă pe scena Cetății Sighișoarei.

Alexandrina Chelu-Schorr și Florian Chelu-Madeva au desăvârșit un moment liric muzical de o sensibilitate aparte. Bazat pe creațiile literare ale lui Max Blecher, Maria Banuș, Avram Steuerman-Rodion ș.a., și pe ilustrația muzicală semnată de Florian Chelu-Madeva, acesta recuperează o suită de scrieri ale unor poeți evrei români, mesageri ai culturii universale.

Având o tradiție cu o vechime de mai bine de 50 de ani, Corul Comunității Evreilor din Brașov, coordo-

nat de Cristina Plugaru și dirijat de Răzvan Mureșanu, a susținut un moment muzical, o punte între trecut și prezent, cu un repertoriu divers, religios și laic, melodii idiș și israeliene.

Concertul „Di Naye Yiddische Melodies” (Melodii idiș contemporane), susținut de Orchestra Teatrului Evreiesc de Stat și dirijorul Mark Kovnatskiy, a încheiat a cincea seară și ultima a Festivalului ProEtnica. Acest concert marchează o reinterpretare creativă și contemporană a muzicii tradiționale evreiești, de la klezmer tradițional și hasidic, la influențe din jazz, rock, muzică clasică și chiar elemente moderne.

Dan DRUȚĂ

IUDAICA

O premisă a păcii: *Nostra Aetate* – 60

Împlinirea a 60 de ani de la Declarația Conciliului Vatican II, *Nostra Aetate*, de abolire a acuzației de deicid adusă evreilor, generând pogromuri și Holocaust, prilejuiește un moment de reflecție despre escaladarea actuală, fără precedent de la Holocaust încoace, a antisraelismului și a antisemitismului globale, dezlănțuite după 7 octombrie 2023.

Nostra Aetate pune în valoare respectul mutual, resetarea relațiilor între iudaism și catolicism, constituie un alineat important privitor la inviolabilitatea drepturilor omului, implicat a luării de ostacii.

Punctul de pornire a cotiturii în relațiile iudeo-catolice l-a constituit audiența solicitată Papei Pius al XII-lea, în 1949, de istoricul Jules Isaac.

Câteva date biografice despre Jules Isaac: *integrarea socială* – bunul luptă la Waterloo, tatăl e ofițer în armata franceză, amândoi primesc Legiunea de Onoare; *rezonanță* în

conștiința lui a *Afacerii Dreyfus* – reactivare a antisemitismului unei părți din societatea franceză și stimularea a luptei pentru „adevăr și dreptate” a celeilalte. Împreună cu literatul Charles Péguy, neevreu, Isaac fondează *Cahiers de la Quinzaine*, publică o rezoluție pro-Dreyfus, reacționează la antisemitismul lui Édouard Drumont din *La France Juive*. Factor decisiv al militantismului său a fost Shoahul. În Primul Război Mondial, Jules Isaac e rănit la Verdun. Este numit într-o poziție administrativă importantă în sistemul educațional, apoi dat afară din slujbă în Franța ocupată de naziști în 1940. Silit să se refugieze, își pierde soția și fiica la Auschwitz. Supraviețuiește dedicându-se luptei împotriva „antisemitismului teologic” prin scris (cartea lui fundamentală, *Isus și Israel*, demonstrează că a fi creștin și antisemit e illogic) și faptă (fondează asociația Prietenia Iudeo-Creștină, face demersuri la

Vatican pentru reînnoire educațională, care să înlocuiască „învățătura disprețului” cu „învățătura stimei”).

La nici doi ani de la Shoah, Daniel Rops publică *Isus și epoca sa*, în care reia acuzațiile la adresa evreilor „responsabili” de moartea lui Isus, relaționând Shoahul cu mitul „deicidului”. Jules Isaac

ripostează în revista *Europe*: Isus a trăit și a murit evreu, a găsit discipoli, simpatizanți, adversari printre evrei, a fost crucificat de romani. La Conferința de la Seelisberg, din 1947, Isaac prezintă memorandumul „Despre antisemitism și mijloacele de remediere a învățământului creștin”. În concluziile conferinței își fac loc premise ale reconcilierii.

Papa Pius al XII-lea îl primește la Palatul Gandolfo, promite difuzarea printre catolici a „Celor zece puncte de la Seelisberg”. Peste puțin timp, Papa suprimă sintagma „perfizii evrei” din rugăciunea *Pro Iudaeis*. În întrevederea particulară de la Roma, în 1960, cu Papa Ioan al XXIII-lea, Jules Isaac sugerează crearea unei comisii care să studieze eliminarea „învățăturii disprețului”, în esență „anticreștină”. Papa încredințează misiunea Cardinalului Bea, urmând ca problema antisemitismului creștin să fie abordată la următorul Conciliu, în 1962. Jules Isaac moare în 1963, înainte de încheierea Conciliului Vatican II, dar nu înainte de a vedea prima redactare a „schemei asupra ecumenismului”. În 1965, Vaticanul promulgă *Nostra Aetate*, forma finală a declarației.

În lumea înrâcnată de azi, marcarea celor 60 de ani de la reconcilierea interreligioasă este un îndemn la promovarea a tot ceea ce ne apropie, plecând de la rădăcina comună avrahamică.

Julia DELEANU

Iluminismul iudaic german după Moses Mendelssohn

Moartea lui Moses Mendelssohn în 1786 nu a însemnat sfârșitul curentului iluminist iudaic în Germania, ci mai degrabă începutul unei noi faze, caracterizată de diversificare intelectuală și tensiuni interne crescânde. Generația care a urmat filozofului din Dessau a trebuit să navigheze între idealurile iluministe ale integrării comunităților evreiești și realitățile unei societăți care rămânea profund antisemită. Înșiși fiii lui Mendelssohn sunt semnificativi pentru complexitatea acestei perioade: Abraham Mendelssohn s-a convertit la creștinism, alegând să își boteze copiii în tradiția protestantă. Decizia acestuia reflecta dilema multor intelectuali evrei, și anume căutarea acceptării sociale prin asimilare completă. În contrast, David Friedländer a încercat să găsească o cale de mijloc, propunând o formă de „creștinism fără dogme”, care să permită integrarea socială fără abandonarea completă a identității iudaice. Această generație a fost marcată de conflictul între două viziuni asupra viitorului iudaismului. Pe de o parte, reformatorii radicali ca Friedländer vedeau în asimilare soluția pentru „problema evreiască”. Pe de altă parte, gânditori precum Nachman Krochmal și Leopold Zunz au început să articuleze o viziune care combina modernitatea cu conservarea specificității culturale a iudaismului.

Cea mai durabilă moștenire a Haskalei în spațiul german s-a cristalizat în mișcarea *Wissenschaft des Judentums* („Știința iudaismului”), o revoluție intelectuală care a transformat studiile iudaice pentru totdeauna. Mișcarea a luat naștere formal la 7 noiembrie 1819, când un grup de tineri intelectuali evrei din Berlin au fondat „Societatea pentru Cultură și Știința Evreilor” (*Verein für Cultur und Wissenschaft der Juden*). Această inițiativă a venit ca răspuns la dublul șoc al revoltelor antisemite „Hep-Hep” din același an și al excluderii evreilor din funcțiile academice și publice. Societatea avea ca scop demonstrarea contribuției culturii iudaice la cultura universală, prin aplicarea metodelor științifice moderne. În cele ce urmează vom discuta pe scurt despre câteva dintre figurile marcante ale acestei mișcări inedite.

Leopold Zunz (1794-1886) a fost spiritul director al mișcării: lucrarea sa monumentală, *Die gottesdienstlichen Vorträge der Juden* (1832), a stabilit fundamentele filologiei iudaice moderne. Metodologia sa riguroasă a aplicat criticismul textual german la sursele ebraice, creând un nou standard academic. Eduard Gans (1797-1839), filozof hegelian și jurist, a fost primul președinte al Societății. Convertit ulterior la creștinism, pentru a putea obține o catedră universitară la Berlin, Gans a ilustrat dramatic tensiunile epocii. Lucrările sale despre dreptul și istoria europeană au integrat perspectiva iudaică în discursul academic de la acea vreme. Heinrich Heine (1797-1856), poetul care și-a definit botezul ca „biletul de intrare în civilizația europeană”, a fost membru activ al Societății în tinerețe. Deși s-a îndepărtat de studiile iudaice, experiența sa cu *Wissenschaft des Judentums* i-a influențat profund opera literară.

După dizolvarea Societății în 1824, mișcarea a continuat prin eforturile individuale ale membrilor săi. Abraham Geiger (1810-1874) a aplicat metodele criticismului istoric studiului Bibliei și Talmudului, revoluționând înțelegerea dezvoltării religiei iudaice. Revista sa, *Wissenschaftliche Zeitschrift für jüdische Theologie* (1835-1847), a devenit primul forum academic pentru studiile iudaice moderne.

Moritz Steinschneider (1816-1907), bibliograful suprem al literaturii ebraice, a catalogat sistematic manuscrisele ebraice din bibliotecile europene. Opera sa în 20 de volume a salvat de la uitare mii de texte medievale, creând instrumentele necesare cercetării moderne. Heinrich Graetz (1817-1891) a scris prima istorie științifică comprehensivă a poporului evreu (*Geschichte der Juden*, în 11 volume, 1853-1876). Lucrarea sa monumentală a transformat percepția asupra continuității istorice iudaice, influențând generații de istorici.

Observăm, așadar, că această mișcare, chiar și după dizolvarea Societății propriu-zise, a reprezentat o sinteză sofisticată între rigorile academice ale iluminismului și loialitatea față de patrimoniul iudaic. Pentru prima dată în istorie, tradițiile iudaice erau studiate cu aceleași instrumente critice aplicate Antichității clasice. Paradoxal, această abordare „științifică” a contribuit atât la secularizarea iudaismului, cât și la redescoperirea bogăției sale culturale, stabilind fundamentele studiilor iudaice moderne.

Cristian VECHIU

Să cunoaștem rugăciunea de Roș Hașana

În seara de 13 septembrie 2025, membrii Comunității Evreilor din București au fost invitați la o întâlnire de studiu cu prim-rabinul Rafael Shaffer, la Templul Coral din Capitală. Scopul întrunirii a fost aprofundarea rugăciunilor rostite în cadrul serviciului religios de Roș Hașana. Materialul de studiu l-a constituit *Maḥzor Roș Hașana Lemaan Aḥai*. Principala rugăciune analizată a fost *Unetane tokef*, citită și comentată în detaliu. Într-o notă explicativă din cartea menționată a fost extras un fragment din *Maḥzor – prima traducere românească*, de dr. M. Thenen, în care se arată cum acest poem a fost compus prin inspirație divină de rabinul martir Amnon din Mainz, pe patul de moarte. Conferențiarul a arătat că rugăciunea *Unetane tokef* merită auzită chiar și printr-o înregistrare de studio de pe Youtube, șlefuită și golită de sentiment; cu atât mai emoționant va fi să o ascultăm, de Roș Hașana, intonată de prim-cantorul Emanuel Pusztai, care cântă din inimă.

Un fragment important din *Unetane tokef* arată că verdictul judecării divine de Roș Hașana nu constă în stabilirea vinovăției sau a nevinovăției unui om, ci în discutarea unei noi „alocații de timp”, a unui nou „mandat”. Totodată, omul este dator cu un bilanț: ce a făcut cu resursele pe care le-a primit? Le-a folosit cu înțelepciune? „Precum își cercetează păstorul turma, care își trece turma sub toiagul său, așa vei trece, și vei înșirui, și vei număra, și vei cerceta sufletele tuturor viețuitoarelor, și vei alocă tuturor făpturilor Tale porțiunea lor [de viață], și le vei scrie verdictele. De Roș Hașana vor fi scrise, și de Iom Kipur pecetluite. Câți vor trece [pe lumea cealaltă], și câți se vor naște, cine va trăi, și cine va muri, cine la capătul zilelor, și cine înainte de vreme, cine de apă și cine de foc, cine de sabie și cine de fiară, cine de foamă și cine de sete, cine de cutremur, și cine de molimă, cine sugrumat, și cine lapidat, cine va fi statornic, și cine va pribegi, cine va fi liniștit, și cine va fi zbuciumat, cine va fi tihnit și cine va fi chinat, cine va săraci, și cine se va îmbogăți, cine va coborî și cine se va înălța. Iar căința, rugăciunea și binefacerea înlătură sentința cea rea.”

În rugăciunea de *Musaf* se arată: „Dumnezeu își amintește veșnic de noi, iar noi avem datoria să ne amintim de El.” Așadar, omul este judecat nu numai pentru faptele sale, ci și pentru ce au inspirat acestea, până la sfârșitul zilelor, atât în bine, cât și în rău. Faptele bune săvârșite de cineva care a fost inspirat de noi vor fi socotite în contul nostru, a mai subliniat prim-rabinul Rafael Shaffer.

Claudia BOSOI

COMUNITĂȚI

Piatra-Neamț

Elevi din Târgu-Neamț, premiați de cercetătorul Sorin Istrail

În cadrul Zilelor Orașului Târgu-Neamț (ed. a XXXV-a), a avut loc acordarea celor două premii pentru educație, inițiate de prof. univ. dr. Sorin Istrail de la Universitatea Brown din SUA, Cetățean de Onoare al orașului.

Astfel, în prezența prof. Marijana Sărățeanu, fiica prof. Constantin Bumbea, au fost acordate următoarele distincții:

Premiul „Mihai Turcu - Sorin Istrail” elevului Călin Lucian Ciocoiu, de la Colegiul Național „Ștefan cel Mare” Târgu-Neamț, pentru rezultatele remarcabile în anul școlar 2024-2025, la fazele naționale și internaționale ale olimpiadelor și concursurilor școlare

(medalie de bronz la faza națională a Olimpiadei de Fizică; medalie de argint la faza națională a Concursului de Matematică Aplicată „Adolf Haimovici”; două medalii de bronz la probele individuale și la probele opționale la Olimpiada Internațională Interdisciplinară Științele Pământului – fizică, chimie, biologie, geografie, de la Jining, R.P. Chineză);

Premiul „Constantin Bumbea - Sorin Istrail” elevului Rareș Ioan Pâslaru, de la Colegiul Național „Ștefan cel Mare” Târgu-Neamț, pentru rezultatele remarcabile în anul școlar 2024-2025, la faza națională a olimpiadelor școlare (premiul al II-lea la etapa județeană și calificarea la etapa națională a Olimpiadei de Matematică; premiul I la etapa județeană și calificarea la etapa națională a Olimpiadei de Tehnologia Informației).

La eveniment a participat și ing. Marcel Grinberg, vicepreședintele Comunității Evreilor din Piatra-Neamț. La sediul Primăriei Târgu-Neamț premiile au fost înmânate de primarul Vasile Apopei care i-a mulțumit profesorului Istrail pentru această frumoasă inițiativă și pentru faptul că nu a uitat locurile natale. Prin skype

din SUA, prof. Sorin Istrail a felicitat activitatea și rezultatele acestor elevi care sunt adevărate exemple și surse

de inspirație pentru cei din generația lor. Colectivul de acordare a acestor premii este format din prof. dr. Elena Preda și prof. dr. Emanuel Bălan.

Premiile sunt susținute financiar de prof. Sorin Istrail, ca o recunoaștere adusă celor mai merituosi liceeni care s-au remarcat în domeniul matematicii și al științelor. Distincțiile sunt acordate în memoria celor doi profesori de matematică din gimnaziu și liceu, profesori care l-au format pe Sorin Istrail, respectiv prof. Constantin Bumbea și prof. Mihai Turcu.

Menționăm că Sorin Istrail s-a născut în Târgu-Neamț, și-a început

educația la Școala Domnească, și-a continuat studiile la Liceul „Ștefan cel Mare” din Târgu-Neamț, iar apoi a absolvit Facultatea de Matematică, secția Informatică, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în 1975, cu cea mai înaltă distincție, *Summa cum laude*. Informatician de elită, a ales calea imigrării în SUA. În anul 2000 a fost directorul unei echipe de cercetători care au lucrat la întocmirea hărții genomului uman, un pas revoluționar în domeniul geneticii. Începând din anul 2005 este profesor la Brown University din SUA. Ca membru al comunității, el face parte din galeria ilustră de personalități evreiești recunoscute la nivel mondial și născute la Târgu-Neamț, alături de poetul Irving Layton (Pincu Lazarovici), cercetătorul prof. Moshe Idel sau fizicianul prof. Raimond Grimberg.

Prof. dr. Emanuel BĂLAN

Sibiu

Concert de muzică evreiască în Sinagoga Mare

Cu ocazia Zilelor Culturii Iudaice, cvartetul vocal format din Dariana Elena Jurjuț, Orly Frankel, Ion Sandu Filip și Mugur-Nitsan Nazarie-Schwartzmann, împreună cu Cătălina Tudorie (pian) ne-au încântat cu melodii din tradiția evreiască și au transmis cu bucurie publicului prezent în Sinagoga Mare din Sibiu pasiune, emoție și frumusețea unei culturi care inspiră și unește.

Concertul Asociației Siebenbürgen Opera își propune să creeze punți de

cunoaștere, să celebreze diversitatea culturală și să contribuie la o mai bună înțelegere a culturii și a istoriei popoului evreu, precum și la îmbogățirea vieții culturale a orașului Sibiu.

Seara a început cu Schwartzmann recitând o rugăciune pentru ostacii israelieni și pentru soldații căzuți. Nicio persoană din publicul, în mod firesc, predominant neevreu nu a rezistat invitației sale de a se ridica în picioare. După aceea, totul s-a rezumat la a fi conduși de la o melodie la alta timp de două ore, cu piesele de suflet ale părinților noștri, precum și ale persoanelor cu vârstă respectabilă, toți având un scop comun: să facă din această seară una memorabilă.

„Ne-a făcut o deosebită plăcere să apărăm în fața primitoare comunități și a publicului din Sibiu. Am cântat din toată inima pentru ei”, a conchis basul Mugur-Nitsan Nazarie-Schwartzmann, membru senior al cvartetului vocal.

Tiberiu BARUCH,
președintele CE Sibiu

Târgu-Mureș

Mix gastro-cultural evreiesc-armean

În 2024, la invitația organizatorilor evenimentului târgumureșean „Vâltoarea mureșeană”, a avut loc prima ediție a evenimentului „Mix gastro-cultural evreiesc-armean”, o premieră în peisajul cultural al Târgu-Mureșului. De ce cu armenii? Pentru că ambele minorități au fost prezente în trecutul istoric al orașului, ambele se confruntă cu scăderea numărului membrilor lor, constituind o temă actuală a reconstituirii istoriei unui oraș transilvănean. Un bun prilej de meditație.

Ca urmare a succesului experimentului, am hotărât, împreună cu Asociația Culturală a Armenilor din Târgu-Mureș, să repetăm și în acest an, în 29 august, între orele 12-16, mixul cultural, firește, fructificând experiența primei ediții. Împreună cu profesor Attila Puskás, președintele Asociației Culturale a Armenilor, am stabilit programul în care fiecare parte a propus teme de interes.

Astfel, sinagoga de pe str. Aurel Filimon a fost gazda a două prelegeri.

Dr. Attila Puskás a susținut o expunere video cu prezentarea edificiilor construite de comercianții și fruntașii comunității armenie ai Târgu-Mureșului de odinioară, prezența

lor fiind consemnată din secolul al XVII-lea: casa lui Ckiki Emil, originar din Dumbrăveni (jud. Sibiu), pe locul actualului magazin Eldi; casa Duducz, clădire emblematică a centrului, nume păstrate în memoria urbană a orașului.

În replică, comunitatea noastră l-a invitat pe sculptorul Bocskay Vincze din Sovata, nume de rezonanță în arta plastică transilvăneană, să prezinte cu proiecții creația sa, susținută cu explicațiile și opiniile artistului. Nu întâmplător am considerat că artistul s-a dovedit un prieten deosebit al Comunității Evreilor din Târgu-Mureș: în 2018, la inițiativa comunității și a unor foști târgumureșeni originari din Israel, Bocskay Vincze a creat monumentul victimelor ghetoului, pe teritoriul actualului campus al Universității Cantemir.

Partea gastronomică a mixului a fost la fel de echilibrată. Comunitatea a oferit un tradițional ciolent cașer, fiert 12 ore, pregătit de Desideriu Rosenberg care a trădat publicului (câteva) dintre secretele rețetei, astfel că cei întârziați nu au mai ajuns să guste din cele cca 140 de porții. Bucătării armeni au repetat meniul de anul trecut, îmbiindu-i pe vizitatori cu supă Angadjabur și prăjiturile Dalauzi. Și

ceaunul lor s-a golit, astfel că apreciem ca egal scorul acestei originale competiții gastronomice.

De asemenea, cele două comunități au pus spre vânzare obiecte de artizanat, magneți decorativi, publicații proprii.

Un punct de viu interes au fost cele două muzee ale comunității: muzeul de istorie și accesul la expoziția de artă plastică a colecției Andreas Pollak, evreu originar din Reghin, donată în 2023 Comunității Evreilor de Monica Polak-Pokorny, din Germania, cu lucrări cu tematică evreiască.

Vremea a ținut cu noi. Pitorescul curții comunității, cu imensul nuc la umbra căruia s-au desfășurat activitățile programului, dar mai ales afluența cu totul excepțională a târgumureșenilor (peste 300 persoane de toate vârstele), toate la un loc au dovedit că această cale, cea a cultivării diversității, a dialogului, atrage locuitorii orașului. Și astfel sinagoga de pe str. A. Filimon (în așteptarea cu nerăbdare a restaurării sale) poate figura cu cinste pe harta orașului Târgu-Mureș, atât ca lăcaș de cult al evreimii, cât și ca reper cultural.

Vasile DUB,
președintele CE Târgu-Mureș

Sfântu Gheorghe

Herman Rosner, laureat al Premiului Pro Urbe

În cadrul Zilelor Orașului Sfântu Gheorghe, județul Covasna, Consiliul Local a instituit Premiul Pro Urbe care se acordă, începând din 1997, locuitorilor de peste 70 de ani ai orașului, care s-au remarcat prin activități importante în serviciul comunității. Până în prezent, peste 100 de personalități ale orașului au primit această distincție, cea mai înaltă, din partea municipalității locale. În acest an au fost patru laureați ai Premiului și un laureat căruia i s-a

acordat titlul post mortem: este vorba de primul primar al orașului, Góczy Marton. Cei patru câștigători ai anului 2025 au fost: ing. Csáky Erno; pictor și restaurator Vinczeffy László; istoric Demeter Lajos; și dipl. ec. Herman Rosner, responsabil obștii evreiești din Sf. Gheorghe. Ceremonia de premiere a avut loc la Sala Mare a Bibliotecii Județene „Bod Peter” din oraș.

Laudatio pentru Herman Rosner (I.D.)
(Continuare în pag. 10)

COMUNITĂȚI

Zilele Culturii Iudaice

Primul sfârșit de săptămână al lunii septembrie a fost marcat de un eveniment de-a dreptul special: Zilele Culturii Iudaice. Timp de trei zile, Oradea a respirat iudaic și a oferit participanților ocazia de a redescoperi frumusețea patrimoniului evreiesc prin conferințe, expoziții, recitaluri, tururi ghidate, dansuri și momente de spiritualitate.

Vineri, 5 septembrie, Ziua memoriei și a culturii, a început cu o deschidere oficială. Robert Schorr, directorul JCC Oradea și al Departamentului Cultură, Istorie, Artă & Media din cadrul FCER, și-a exprimat bucuria de a găzdui oaspeți deosebiți cu ocazia acestui eveniment cultural important. Felix Koppelman, președintele Comunității Evreilor din Oradea, și-a exprimat gratitudinea față de toți cei care au contribuit la realizarea festivalului, dar și față de cei prezenți. Apoi, subprefectul Emilian Pavel și deputatul Szabó Ödön au subliniat cum Oradea este un exemplu bun de oraș european, datorită conviețuirii armoni-

Gag în vârstă de 24 de ani, cea care a expus numeroase lucrări pentru acest eveniment dedicat culturii iudaice, o călătorie spirituală pe pânză. Tânăra artistă a precizat că lucrările expuse au reprezentat lucrarea ei de licență: „Le-am lucrat cu mare drag și recunoștință pentru tot ceea ce înseamnă poporul evreu și pentru frumusețea pe care evreii au adus-o lumii.”

Ulterior s-a trecut la conferințe. Prima a fost dr. Mihaela Gligor, cercetător științific la Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca. Subiectul a fost Iudita Winkler, cercetător, arheolog, supraviețuitoare a Holocaustului; un nume și o personalitate care a fost dată uitării. Însă acest lucru se va schimba, deoarece dr. Mihaela Gligor împreună cu dr. Raluca Lazarovici Vereș vor publica anul viitor o carte despre ea și în cinstea ei.

A urmat subiectul „Arhitecți și comandanți evrei la Oradea. Artă 1900”, susținut de dr. Raluca Lazarovici Vereș care a vorbit despre patrimoniul arhitectural evreiesc pentru că acesta este „atât de neobișnuit de frumos”. Datorită numeroșilor arhitecți evrei, avem astăzi în Oradea atâtea clădiri spectaculoase și unice, acel Art Nouveau care recomandă atât de intens orașul. Palatul Vulturul Negru, Casa Darvas, Casele Adorjan, Palatul Ullman, Palatul Moskovits Miksa, Palatul Apollo, Palatul Primăriei și Palatul Episcopiei Greco-Catolice fiind doar câteva repere relevante.

Însă momentul de excepție a fost reprezentat la finalul serii. Pentru prima oară după 35 de ani, s-a desfășurat la Sinagoga Neologă Sion un serviciu divin – Maariv, Kabbalat Șabat, urmat de Oneg Șabat – oficiat de cantorul comunității, Jehoshua Robert Rezmues.

Sâmbăta, Ziua spiritualității și a dialogului, a debutat cu un tur turistic ghidat de Flavia Matei și de arhitectul Cristi Pușcaș, tur care a avut

pornirea la Muzeul Istoriei Evreilor din Oradea și s-a încheiat la Sinagoga Mare de Rit Ortodox. Acolo a avut loc serviciul divin Șaharit de Șabat, oficiat de cantorul Jehoshua Robert Rezmues, cu participarea cantorilor Immanuel Zucker (Sinagoga Bethlen Tér, Budapesta) și Budai Miklós (Sinagoga Rumbach, Budapesta). La final, participanții turului și-au lămurit curiozitățile despre diferite aspecte

ale vieții evreiești și ale religiei iudaice, printr-o sesiune de întrebări.

Seara, la Sinagoga Neologă Sion s-a desfășurat serviciul divin de Havdala, urmat de un concert plin de armonii, susținut de cantorii Immanuel Zucker și Budai Miklós, acompaniați de pianistul Zoltán Neumark, alături de cantorul Jehoshua Robert Rezmues.

În duminică intitulată Ziua muzicii și a dansului a avut loc un program pur artistic, un adevărat spectacol plin de viață, ritm, cultură și emoții, desfășurat pe Promenada de pe Criș.

Au dat tonul „cei de acasă”: The Klezmer Band of JCC Oradea, trupa noastră îndrăgită, formată din: Alexandrina Chelu-Schorr (voce), Varady Hendrietta (pian și orchestrație), Ilie Pop (trombon), Cristian Szekely (tobe), Gheorghe Călinescu (clarinet), George Rada (vioară), Ciprian Vereș (contrabas). Următorul moment muzical, „Vocea sufletului”, a fost oferit de Esther Adam Quartet, invitați din Ungaria și Israel. Au urcat pe scenă Esther Adam (soprană), Gabriella Mária Lakatos (violoncel), Anikó Áchim Kovács (vioară), David Borzási (flaut), László G. Boros (percuție). Apoi, ansamblul de dansuri israeliene al comunității, Or Neurim (compus din Ildiko Futő, Alexandra Pantiș, Teodora

Bagosi, Bianca Dragos, Ana Cecilia Bisorca și Alexandrina Chelu-Schorr), a încărcat publicul cu energie și voie bună. Concertul s-a încheiat grandios cu alți musafiri: trupa Haverim din Budapesta, condusă de solista Judit Klein, ceilalți membri ai trupei fiind Zoltán Neumark (pian), Gábor Zsoldos (tobe), Péter Nagy (clarinet).

Evenimentele din cele trei zile au fost organizate de: Comunitatea Evreilor din Oradea & JCC împreună cu Primăria Municipiului Oradea, Asociația pentru Promovarea Turismului din Oradea și din Regiune (APTOR – Visit Oradea), Oradea Heritage, Federația Comunităților Evreiești din România – Cultul Mozaic; cu ajutor semnificativ din partea numeroșilor sponsori și parteneri.

Mulțumim tuturor celor care ne-au ajutat, ne-au susținut și s-au implicat; și, evident, celor care au ales să fie alături de noi!

Vivienn Anamaria COSAC

Ploiești

Oaspete de onoare în vizită la comunitate

Comunitatea Evreilor din Ploiești mulțumește Excelenței Sale, domnul Lior Ben Dor, ambasador al Statului Israel în România, pentru vizita emoționantă și onorantă deopotrivă, pe care ne-a făcut-o la începutul lunii septembrie.

Domnul ambasador a vizitat comunitatea noastră, oferindu-ne momente de neuitat prin amabilitatea și deschiderea spre cunoașterea vieții și istoriei comunității evreiești locale și împărtășindu-ne din extraordinara experiență personală, ca om și ca diplomat. Au fost momente memorabile pentru comunitatea noastră, pe care le prețuim și dorim să le împărtășim marcând acest eveniment ca pe o vizită de referință în istoria comunității noastre.

Grațiela DAVID,
președinta CE Ploiești

AD MEA VEESRIM!

Președinți de comunități
născuți în luna octombrie

Dominic David Teleki

Responsabilul de obște Râmniceu Vâlcea, arondată la comunitatea piteșteană, Dominic David Teleki, dovedește că, dacă misiunea încredințată este îndeplinită cu devotament, membrii acestei obști sunt ocrotiți cum se cuvine. Puținilor evrei, bătrâni, cu venituri modeste, probleme de sănătate le asigură, cu sprijinul DASM, posibilitatea de a-și duce o viață decentă și încearcă să găsească soluții la cerințe de ordin medical. Are grijă de patrimoniul iudaic valoros din oraș.

Artă și cultură: deschidere pentru tinerii artiști

Festivalul multicultural „EgyFeszt” a ajuns la a V-a ediție (31 iulie - 3 august 2025) și, ca de obicei, Sinagoga din Gheorgheni a găzduit Curtea Artelor. Pe parcursul celor patru zile, mulți iubitori și curioși de artă plastică alternativă au vizitat expoziția tinerilor artiști: elevi și studenți care studiază tainele artelor plastice. Astfel, am avut prilejul să vedem opere cu diferite tehnici: clasice, digitale, foto sau mixte, expuse la galeria sinagogii.

În timpul festivalului, sinagoga a

fost gazda unei vieți culturale și artistice vibrante: prelegeri, ateliere, concerte de muzică clasică. O altă expoziție a fost în sala mică a sinagogii, o expoziție a elevilor care frecventează cursurile de arte plastice și de creație a Casei copiilor Gheorgheni, condusă de Szöcs Zsuzsanna.

În fiecare zi s-au desfășurat workshopuri, mai ales pentru copii: diferite tehnici în diferite domenii ale artei, la care au participat mulți copii cu părinții lor, o viață entuziastă în sala mică a

sinagogii.

În timpul celor patru zile de festival au avut loc concerte de muzică clasică, culminând cu microconcertul vocal al artistei de renume Palya Bea din Ungaria, inserat cu discuții cu artista. Trebuie menționat că, în cadrul miniconcertului, Palya Bea a prezentat piese inspirate din folclorul evreiesc din nordul Transilvaniei, în limba idiș. În ultima zi a festivalului a fost o discuție deschisă, interactivă cu tinerii artiști sau cu viitorii artiști, tema discuției fiind cum percep ei, în prezent și în viitor, drumul lor în artă și în viața artistică cotidiană.

Evenimentele Curtii Artelor s-au încheiat cu concertul de muzică clasică al trioului Cari Tibor.

Mulțumiri organizatorilor, în special pentru sprijinul acordat de Centrul Cultural și de Arte Lăzarea, județul Harghita.

Geza GELLER

COMUNITĂȚI

Omagiu memoriei victimelor Pogromului de la Iași

Marșul vieții,
ediția a XI-a

În perioada 7-11 septembrie 2025, Primăria Municipiului Iași, în colaborare cu rabinul Josef Wasserman din Israel, președintele Fundației pentru Promovarea Iudaismului Român, și cu Comunitatea Evreilor din Iași, a organizat a XI-a ediție a Marșului Vieții pentru comemorarea împlinirii a 84 de ani de la Pogromul antievreiesc de la Iași, din 29-30 iunie 1941. Cu acest prilej, Iașii au primit vizita unui grup de membri de familie din generația a doua și a treia a victimelor și supraviețuitorilor Pogromului din 1941, personalități din sfera politică, militară și culturală din Statul Israel. Din grup a făcut parte și Coca Palmon, supraviețuitoare a Pogromului.

Comemorarea ce fusese programată pentru sfârșitul lunii iunie a fost amânata din cauza situației militare de război din zona Orientului Mijlociu, în acea perioadă.

Devenit în timp un important proiect de memorie colectivă, Marșul Vieții a reunit, ca în fiecare an, oaspeți din Israel și din alte țări, oficialități centrale și locale, membri ai corpului diplomatic și numeroși ieșeni. Programul din acest an a cuprins vizite și momente de reculegere în locuri ale memoriei evreiești din Iași, Dorohoi și Podu Iloaiei, care au avut legătură cu tragicele evenimente din iunie 1941 și care păstrează până astăzi amintirea tragediilor de acum peste opt decenii.

Coloana de participanți la Marș, formată din cca 200 de israelieni și ieșeni, a pornit din fața Centrului de cartier Păcurari spre Poarta Cimitirului Evreiesc de pe colina Păcurari, avându-i în frunte pe primarul municipiului Iași, Mihai Chirica, viceprimarul municipiului, Roxana Necula, subprefectul județului Iași, Marian Șerbescu, rabinul Josef Wasserman, E.S. Erez Golan, șef-adjunct de misiune în cadrul Ambasadei Statului Israel în România, președinta Comunității Evreilor din Iași, Beniamina-Ides Vladcovschi. Cu toții, braț la braț și umăr la umăr, purtau drapelele naționale ale României și Israelului și cântau cunoscute cântece închinare păcii, prieteniei și solidarității între poporul român și cel israelian.

După intonarea de către Fanfara Garnizoanei Militare Iași a imnurilor de stat al Statului Israel și al României, a urmat ceremonia de aprindere a șase lumânări în memoria celor șase milioane de evrei uciși în Holocaust, urmată de depunerea de coroane de flori, precum și de un serviciu religios, oficiat de rabinii Josef Wasserman și Iosif Harel, pentru odihna sufletelor celor uciși în Pogrom și în Trenurile Morții. Au fost depuse coroane din partea Ambasadei Statului Israel, a Federației Comunităților Evreiești din România, a Comunității Evreilor din Iași, a Fundației pentru Promovarea și

Dezvoltarea Iudaismului în România, a Asociației Scriitorilor Israelieni de Limbă Română, a Armatei Române și a Primăriei Municipiului Iași.

Ceremonia comemorativă a continuat cu discursurile-omagiu ale distinșilor invitați.

Din partea FCER, Rudy Marcovici a transmis mesajul deputatului Silviu Vexler, președintele Federației: „Pogromul de la Iași a fost un act criminal, calculat, organizat de oameni și instituții care știau ce fac. Au trecut mulți ani, dar ura nu a dispărut, a căpătat noi forme. Pentru Federația Comunităților Evreiești din România, pentru fiecare evreu din țara noastră, este o datorie sacră păstrarea și protejarea memoriei victimelor Holocaustului, la fel cum este și sprijinirea supraviețuitorilor acelei perioade negre a istoriei.”

Președinta Comunității Evreilor din Iași, Beniamina-Ides Vladcovschi, a ținut un discurs emoționant în care a arătat: „Participând la Marșul Vieții contribuim la crearea unui viitor în care nu își au loc ura și intoleranța. Este datoria noastră, a tuturor, să combatem atitudinile extremiste și să amintim mereu memoria victimelor, mai ales tinerei generații care trebuie să cunoască faptul că Holocaustul a fost o tragedie fără precedent în trecutul nostru.”

În discursul său, rabinul Josef Wasserman a explicat importanța Marșului Vieții în actualul context politic de creștere semnificativă a acțiunilor antisemite pe plan mondial: „Niciodată nu vom putea permite să se uite cum evreii au fost uciși doar pentru că erau evrei. Acum suntem martori la o lume în continuă schimbare, iar noi, frații victimelor de atunci, avem datoria să le cinstim memoria, să-i amintim în fața generației tinere care trebuie să știe ce s-a întâmplat atunci, pentru ca acele fapte să nu se mai repete niciodată.”

Toți vorbitorii și-au exprimat respectul pentru memoria victimelor nevinovate și au subliniat că acestea nu trebuie uitate, deoarece uitarea înseamnă indiferență, iar ele merită stima și cinstirea noastră.

După Marșul Vieții și după ceremonia din Cimitirul Evreiesc, Primăria Municipiului Iași a găzduit o seară de solidaritate româno-israeliană, în care primarul Mihai Chirica a oferit diplome de recunoștință participanților. La eveniment a fost prezent și Excelența Sa domnul Erez Golan, din partea Ambasadei Statului Israel în România.

Programul a mai cuprins un cere-

monial de comemorare a victimelor Pogromului de la Iași, organizat în curtea Casei Muzeelor, care este curtea fostei Chesturi de Poliție unde au fost uciși câteva mii de evrei în prima zi a Pogromului. Pe gardul ce împrejmuiește curtea fostei Chesturi de

Poliție a fost dezvelită o placă comemorativă și s-au aprins șase lumânări în memoria celor uciși în urmă cu 84 de ani. Ceremonia – desfășu-

rată în prezența rabinului evreilor români din Israel, Josef Wasserman, a președintei CE Iași, Beniamina-Ides Vladcovschi, a primarului municipiului Iași, Mihai Chirica, și a E.S. dr. Lior Ben Dor, ambasadorul Statului Israel în România – a fost urmată de vizitarea Muzeului Pogromului și de proiecția interesantului documentar „Fotografii Însângerate”, regizat de Copel Moscu. Filmul prezintă numeroase fotografii realizate pe străzile Iașiiului în zilele pogromului, când orașul a fost transformat într-un loc al terorii, urii și xenofobiei. De asemenea, în film sunt prezentate măturii ale supraviețuitorilor lăncu Țucărman, Leonard Zăicescu și Leizer Finkelstein, iar istoricii Radu Ioanid, Adrian Cioflâncă și Carol Iancu aduc în atenție date istorice și documente despre acele zile tragice din istoria României.

Martha EȘANU
Silvian SEGAL

Expoziția „Restituiri – Marcel Finchelescu”

La 19 august 2025 s-au împlinit 149 de ani de la primele reprezentații de teatru în limba idiș prezentate pe scena Grădinii Pomul Verde din Iași. Aici, în anul 1876, Avram Goldfaden a înființat primul teatru profesionist în limba idiș din lume.

Cu acest prilej, începând din august 2024, muzeografa Nicoleta Dabija, de la Muzeul Teatrului Evreiesc din România, din cadrul Casei Muzeelor Iași, a inițiat proiectul „Restituiri”, organizând expoziții: omagiu în memoria unor cunoscute personalități artistice ce au activat, de-a lungul timpului, pe scena Teatrului Evreiesc de Stat din Iași.

Ideea organizării în fiecare an, în preajma zilei de 19 august, a unei astfel de expoziții este de a readuce în atenția publicului un artist cunoscut al scenei teatrului evreiesc din România și în special al teatrului evreiesc ieșean.

Ideea Restituirilor a început în anul 2024 cu expoziția dedicată memoriei actorului Max Tărnăuceanu și la vernisaj au participat membrii familiei acestuia, veniți din străinătate.

Expoziția din acest an este dedicată memoriei lui Marcel Finchelescu, unul dintre cei mai cunoscuți și apreciați actori ai Teatrului Evreiesc de Stat din Iași, din anii 1950-1962. După desființarea Teatrului Evreiesc din Iași, Marcel Finchelescu a jucat pe scena Teatrului Național „Vasile Alecsandri” din Iași. Pe această scenă, în perioada 1962-1983, a jucat cu succes în peste 70 de roluri.

Expoziția foto-documentară inaugurată acum la Iași conține fotografii, afișe, programe de sală, extrase din cronicile teatrale ale vremii și un costum purtat de artist într-unul dintre spectacolele în care a jucat pe scena Naționalului ieșean.

Martha EȘANU

Herman Rosner, laureat al Premiului Pro Urbe

(Urmare din pag. 8) a aparținut fostei colege de clasă Szakacs Gabriella. Au fost trecute în revistă multiplele realizări ale laureatului, absolut al Facultății de Comerț – ASE București. Unele de factură managerială: director al Întreprinderii Comerciale de Stat din Sf. Gheorghe, director general al Direcției Comerciale Județene. Altele, de antemergător al unor importante instituții înființate după 1990: de pildă, a fost fondator al CCI Covasna. Herman Rosner a înființat Registrul Comerțului, a organizat Saloane Naționale de Apă Minerală. Ca vicepreședinte ANAT și reprezentant al CCIR în Consiliul Consultativ al Turismului, a emis sistemul voucherelor de vacanță, prin OUG nr. 8, în 2013. Este autor al Proiectului De Minimis, de sprijin pentru mediul antreprenorial. A fost membru, de mai multe ori, al Colegiului CCIR și membru în Adunarea Generală a Colegiului CCIR.

În viața comunitară s-a ilustrat prin cinstirea memoriei Holocaustului. Pe

locul fostului ghetou din județul Trei Scaune și Ciucul de Jos, Herman Rosner a dezvelit plăci comemorative, a ridicat Zidul Memorial al Holocaustului, unde au fost înscrisionate numele a 611 cetățeni evrei ai orașului, uciși la Auschwitz, a dedicat un mo-

nument celor 52 de copii ai orașului cu aceeași soartă și a plantat 52 de arbori de mesteacăn în memoria lor.

„Empatie, dăruire, respect” față de toți cetățenii orașului, indiferent de etnie și confesiune. Așa a sunat caracterizarea de încheiere din expunerea de motive.

Semnal Hasefer – Bun de citit

Continuăm rubrica noastră cu o trecere în revistă a celor mai recente titluri apărute la Editura Hasefer.

Pentru generațiile viitoare, de Simone Veil, traducător David Aron, redactor Andreea Olaru, cuprinde

textul unei conferințe ținute de a u t o a - re în fața studenților de la École normale supérieure, în aprilie 2005, care se constituie într-un adevărat apel către tineri. Simone Veil

vorbește despre deportarea sa și a familiei sale, dar și despre teme și preocupări care îi sunt cele mai dragi: păstrarea memoriei Holocaustului și transmiterea acesteia noilor generații, soarta copiilor ascunși, reconcilierea și unitatea europeană, rolul ficțiunii și al tinerilor în a nu uita niciodată tragediile trecutului.

Ediția în limba română include un studiu introductiv elaborat de Cristian Pîrvulescu, decan al Facultății de Științe Politice de la SNSPA, și o postfață de Dan Arbib, profesor de filozofie la Sorbona. „Cartea de față se deschide ca o lecție nu despre trecut, ci despre fragilitatea prezentului. A citi sau a reciti paginile scrise ori rostite de Simone Veil înseamnă a refuza cinismul, indiferența și amnezia. Înseamnă a reafirma, în tăcerea gândului sau în tumultul cetății, că dem-

nitatea este condiția de posibilitate a oricărei decențe. Iar fără decență, memoria devine spectacol, iar justiția – răzbunare.” (Cristian Pîrvulescu)

Simone Veil a fost prima președintă a Parlamentului European aleasă prin vot direct, în 1979.

Alianța Israelită Universală (1860-2020): evreii din Orient, iluminismul din Occident, de Georges Bensoussan, traducător David Aron, redactor Andreea Olaru, este o carte care dezvăluie istoria deosebit de complexă a relațiilor dintre Europa, lumea musulmană și evrei, oferindu-ne o nouă perspectivă asupra problemelor contemporane.

Alianța Israelită Universală a luat naștere în 1860, într-un context anti-evreiesc tensionat, atât în Orient (afacerea Damasc, 1840), cât și în Occident (afacerea Mortara, 1858), impunându-se rapid ca varianta evreiască a „misiunii civilizatoare” a Franței. Prin înființarea unei adevărate rețele de școli moderne, care se întindea din Maroc până în Persia, Alianța a con-

tribuit la schimbarea condiției evreilor și la modernizarea comunităților evreiești, apoi, în sens mai larg, chiar a țărilor-gazdă. Cu toate acestea, Alianța Isra-

elită Universală a fost prinsă într-o serie de controverse (cu rabini care au acuzat-o de subminarea valorilor

tradiționale, cu sionismul incipient) și în tot felul de fantezii antisemite.

Georges Bensoussan este un istoric francez, născut în Maroc, specializat în istoria culturală a Europei din secolele al XIX-lea și al XX-lea și, în mod deosebit, a comunităților evreiești din această axă spațio-temporală. A publicat numeroase lucrări despre antisemitism, Holocaust, sionism, evreii din lumea arabă.

O listă a mamelor, de Gali Mir-Tibon, traducător Cătălin Bosoi, redactor Claudia Bosoi, este un roman istoric care explorează subiectul deportării evreilor din Moghilev în lagărele de înfometare de la Scazineți și Peciora, în contextul anchetării inginerului Siegfried Jagendorf și a avocatului Mihail Danilov – care au condus, pe rând, Comitetul evreiesc local – cu privire la rolul lor în acele transporturi. Pentru a se atinge cota cerută de administrația românească, la Peciora au fost trimise și mame singure cu copiii lor: „Mi-e greu să descriu ce s-a întâmplat atunci – cuvintele sunt prea sărace. Cât a trecut de atunci? Aproape trei ani; și încă și astăzi, în fiecare noapte, în visele mele mă bântuie acele mame și acei copii. Mă roagă să-i las să plece, să le dau pace, să nu-i înhaț, să nu-i iau de acolo. Credeți-mă – de atunci nu a trecut o noapte fără ca ei să-și întindă mâinile spre mine, să mă apuce de picioare, să mă tragă de haine și să refuze

să-mi dea drumul. Deodată, chipurile mamelor arată ca al soției mele, Betty, iar ale copiilor, ca al fiului meu, Marco. Și la fel e în fiecare noapte.”

Gali Mir-Tibon face parte din a doua generație a supraviețuitorilor din Transnistria. Și-a susținut doctoratul în 2013, la Universitatea din Tel Aviv, cu tema „Conducerea evreiască a comunităților din Bucovina de Sud în ghetourile din regiunea Moghilev, din Transnistria, și relațiile acestea cu regimul românesc (1941-1944)”.

Pentru comenzi, ne puteți scrie la adresa de e-mail: difuzare.edituraha-sefer@gmail.com

Claudia BOSOI

Barmanul de la Ritz

Philippe Collin este producător de radio, autor de nonficțiune istorică și jurnalist. Este realizatorul unor podcasturi celebre dedicate lui Léon Blum, Napoleon, Simone de Beauvoir, Philippe Pétain și unor membri de bază ai Rezistenței. *Barmanul de la Ritz*, primul său roman tradus în limba română și publicat la Editura Litera, se bazează pe o poveste adevărată și oferă o imagine clară și exactă a vieții din Paris sub Ocupație și a impactului pe care l-a avut aceasta asupra locuitorilor Orașului Luminilor. A devenit bestseller, câștigând premiile Maurice Druon și Le Temps Retrouvé în 2024.

„Hotelul Ritz are un statut aparte în Parisul din timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Proprietarii lui elvețieni decid să nu îl închidă în momentul sosirii trupelor germane. Ritz este singurul loc ce va rămâne deschis pe timpul ocupației naziste, devenind un loc bizar, unde se desfășoară un teatru al umbrelor, o realitate confuză, în care se pot întâlni ofițeri germani, spioni, colaboratori francezi, lingușitori, luptători din Rezistență... Aceste personaje reunite în același punct transformă Hotelul Ritz într-un model redus la scară al Franței ocupate. Un material extraordinar pentru un romancier.” (Philippe Collin)

Frank Meier, barmanul evreu al celebrului hotel Ritz, se află în primul planul acțiunii conturate de Collin. El este nevoit să-și ascundă identitatea în timp ce jonglează cu spionajul și Rezistența. Ascultă, observă, încearcă să-și salveze viața. Copleșit de angoase și remușcări, dar și de dorința de a acționa, face tot posibilul să traverseze această perioadă sumbră a secolului al XX-lea. Nu are de ales decât să continue să lucreze, forțat să se adapteze la noua clientelă. Cu fiecare cuvânt și zâmbet, atmosfera devine tot mai sufocantă, pe fundalul controlului nazist asupra Parisului, inclusiv al arestărilor pe scară largă ale „rezistenților”, al raziilor evreilor în toată Franța și al opresiunii generale.

„Toți barmanii din Place Vendôme îi știu numele și încearcă și astăzi să păstreze spiritul pe care Frank Meier l-a insuflat barului de la Ritz. Un loc plin de rafinament, civilizație, de celebrări ale eleganței. Un loc cosmopolit și mult mai mult decât un bar, o adevărată imagine asupra lumii. (...) M-am întrebat mereu ce atitudine aș fi avut eu într-o Franță aflată sub ocupație, iar prin portretul lui Frank Meier am încercat să arăt extrema complexitate a unei astfel de situații și faptul că nimeni nu poate ști, optzeci de ani mai târziu, ce atitudine ar fi adoptat”, spune autorul Philippe Collin.

Edith NEGULICI

Toamna scriitorului Cătălin Mihuleac

După o vară destul de încărcată în evenimente (exemplific, selectiv: lansarea romanului *Strania valiză a domnului Silberstein* cu ocazia „Zilei Victor Brauner” de la Piatra-Neamț, în luna iunie; dezbaterile „Actrița și romancierul”, alături de Maia Morgenstern, în cadrul ediției a 16-a a Serilor Filmului Românesc, la Iași; prezentarea traducerii în limba polonă a romanului *America de peste pogrom*, cu titlul *Fata de aur din Iași*, în ed. pol., la Festivalul Literar de la

manului *Les Oxenberg & les Bernstein* în 2020 (titlu adoptat pentru *America...*), editura Libretto urmează să lanseze în luna noiembrie a acestui an o ediție „de buzunar” (format poche) a cărții, cu un tiraj semnificativ. Este consecința bunei primiri de către public și critică a operei respective, oriunde și oricând a fost ea tradusă (în franceză, germană sau polonă). Iată un exemplu al receptării în Germania, la târgul de carte de la Leipzig (2018): „Un avertisment la început: mii de cărți vor mai apărea în acest an, dar va fi greu de găsit una care să fie atât de remarcabilă precum *Oxenberg & Bernstein* a autorului român Cătălin Mihuleac. Cine va începe să citească această carte n-o va mai lăsa din mână. Căci romanul lui Mihuleac poate orice: provoacă râsul și plânsul, meditația și îndoiala, ne ia cu el și ne răvășește” (Gabriel Rath, în *Die Presse*). Indiscutabil, acest roman construit în jurul Pogromului de la Iași a făcut din Cătălin Mihuleac un autor de interes internațional.

Însă pentru orizontul de așteptare al cititorilor din Occident, talentul scriitorului nostru trebuia probat și prin alte opere. De aceea, editura Noir sur Blanc a pregătit traducerea franceză a romanului *Poziția a unsprezecea și domnișoarele lui Fontaine*. Semnalul lansării din luna noiembrie e acesta: „Cu *Les Demoiselles de Fontaine*, Cătălin

Mihuleac a scris marele roman al fraternității franco-române, o poveste la fel de sfâșietoare, pe cât este de irezistibil de amuzantă. El reconstituie prietenia dintre un tânăr ofițer francez, Marcel Fontaine, și un student român, Petru Negru, îndrăgostit de cultura populară a țării sale și... de fata consulului Franței la Iași. Prin destinul acestor doi bărbați pasionați, ni se înfățișează întreaga istorie a României din secolul al XX-lea, cu cele mai întunecate culori ale sale, dar și cu magia inimilor simple și cu umorul celor care aruncă farmece. Membru al Misiunii Berthelot, menită să modernizeze o armată română «excelent dezorganizată», Fontaine se îndrăgostește de această țară sfâșiată între francofilie și rusificare. La sfârșitul războiului se întoarce pentru a face parte din Misiunea Universitară și, timp de treizeci de ani, va preda limba franceză, până când va fi expulzat de autoritățile comuniste în 1949. Fostele sale eleve, «domnișoarele lui Fontaine», vor fi arestate pentru spionaj în favoarea Franței, în timp ce Negru, străduindu-se să se adapteze sistemului, va ajunge să înțeleagă că «verticalitatea morală este cea mai acrobatică poziție din *Kamasutra* intelectualului».

Evident că lansările acestor ediții presupun participarea autorului. Astfel încât, Cătălin Mihuleac va avea și o toamnă destul de încărcată, solicitantă, pe de o parte, dar cu satisfacții binemeritate, pe de altă parte.

Emil NICOLAE-NADLER

Sopot, ambele în august), scriitorului Cătălin Mihuleac îi rămâne puțin timp să-și tragă sufletul. Pentru că, în această toamnă, îl așteaptă alte treburi solicitante.

Astfel, după succesul obținut cu prima ediție, în limba franceză, a ro-

manului *Les Oxenberg & les Bernstein* în 2020 (titlu adoptat pentru *America...*), editura Libretto urmează să lanseze în luna noiembrie a acestui an o ediție „de buzunar” (format poche) a cărții, cu un tiraj semnificativ. Este consecința bunei primiri de către public și critică a operei respective, oriunde și oricând a fost ea tradusă (în franceză, germană sau polonă). Iată un exemplu al receptării în Germania, la târgul de carte de la Leipzig (2018): „Un avertisment la început: mii de cărți vor mai apărea în acest an, dar va fi greu de găsit una care să fie atât de remarcabilă precum *Oxenberg & Bernstein* a autorului român Cătălin Mihuleac. Cine va începe să citească această carte n-o va mai lăsa din mână. Căci romanul lui Mihuleac poate orice: provoacă râsul și plânsul, meditația și îndoiala, ne ia cu el și ne răvășește” (Gabriel Rath, în *Die Presse*). Indiscutabil, acest roman construit în jurul Pogromului de la Iași a făcut din Cătălin Mihuleac un autor de interes internațional.

JCC BUCUREȘTI

Bereshit – ediția 23

Debutul ediției a 23-a a Programului Național Bereshit se apropie cu pași repezi.

Federația Comunităților Evreiești din România și JDC, alături de profesorii invitați ne vor oferi, ca de fiecare dată, un cadru propice pentru studiul iudaic, dar și o ocazie de reîntâlnire a membrilor comunităților din țară, prilej de întărire a spiritului comunitar.

Se întâmplă între 30 octombrie și 2 noiembrie, la Poiana Brașov. Data limită pentru înscriere este 8 octombrie 2025. Detalii pe www.bereshit.ro.

Echipa Bereshit îți urează un An Nou dulce, plin de reușite și aproape de comunitatea ta!

Šana Tova u'Metuka!

JCC TIMIȘOARA

MulticulTIM cu o prezență evreiască semnificativă

Într-o perioadă în care lumea pare tot mai polarizată, Timișoara a stat din nou în lumină ca un oraș al diversității și al dialogului intercultural. Festivalul Minorităților Etnice, rebranduit sub numele MulticulTIM, a adus în 19-20 septembrie 2025 două zile pline de viață în Piața Libertății și în Piața Sfântul Gheorghe, celebrând identitățile etnice locale prin artă, muzică, gastronomie și întâlnire umană. „Sufrageria multiculti” a reprezentat un concept culinar inedit, curatorial

condus de Romana Rista („fata care gătește cu flori”), unde comunitățile etnice, jurnaliști și influenceri s-au adunat la o masă comună, într-o at-

mosferă festivă. Printre bucate, supă cu găluște de mațot și feliile de mațot au fost dintre cele mai savurate.

Participarea Comunității Evreilor din Timișoara și a JCC Timișoara la Zilele dedicate în acest an minorităților etnice a fost una diferită, mai bogată decât în anii precedenți.

Dincolo de faptul că, la fel ca în fiecare an, Corul Shalom a interpretat melodii tradiționale în fața publicului, organizatorii au conferit evenimentului o latură culturală mai pregnantă. Locul de desfășurare a momentului muzical al corului din acest an a fost tramvaiul turistic, staționat în Piața Libertății. Cristina Sas, coordonatoarea programelor JCC, a prezentat cele mai recente apariții ale Editurii Hasefer. Publicul a putut astfel descoperi cât de diversă și interesantă este oferta acestei edituri care promovează valorile universale evreiești. Unul dintre standurile cele mai ofertante ale evenimentului cultural a fost cel coordonat de Lihi Elfassy, pentru copii. Împreună cu aceștia, ea a făcut brățări cu litere ebraice. Adelina Palenici, secretara comunității, s-a ocupat ca întreaga participare a comunității să fie una completă și apreciată de public. (L.F.)

În Republica Moldova, viața evreiască este revitalizată de refugiații din Ucraina

Potrivit unui sondaj din 2024, realizat pe aproape 1.000 de moldoveni, publicat de Asociația Evreilor din Europa și de Liga pentru Acțiune și Protecție, cu sediul la Bruxelles, 48% dintre respondenți au spus că nu le plac evreii, iar 13% au spus că „nu îi suportă deloc”. De altfel, când vine vorba de antisemitism, fosta republică sovietică are un istoric sumbru. Capitala Republicii Moldova, Chișinău, este sinonimă cu pogromul din 1903, provocat de acuzații false la adresa evreilor: 49 de morți și peste 600 de răniți. Ulterior acestui eveniment, mulți evrei basarabeni au emigrat către America de Nord. În timpul Holocaustului, aproximativ 60.000 de evrei au fost uciși în regiunea Basarabia care acum face parte din Republica Moldova. La momentul pogromului din 1903, 46% dintre cei 110.000 de locuitori ai Chișinăului erau de origine evreiască.

Cu toate aceste auspicii nefavorabile, în ultimii ani Republica Moldova a devenit o destinație populară pentru călătorii evrei străini care își caută rădăcinile lor basarabene. Aceștia vin nu doar din Israel și din Europa de Vest, ci și din Statele Unite, Canada și chiar din America Latină. În plus, în urma războiului de ocupare a Ucrainei, declanșat de Rusia în februarie 2022, mulți refugiați ucraineni au ajuns pe teritoriul moldovenesc, o parte dintre aceștia având origini iudaice. Pentru Moldova,

consecința imediată a războiului a fost sosirea bruscă a 800.000 până la 1 milion de refugiați, dintre care aproximativ 100.000 au ales să rămână acolo permanent. Autoritățile de la Chișinău susțin că aproximativ jumătate dintre cei 15.000 de ucraineni care s-au refugiat în capitala Republicii Moldova ar fi de origine evreiască. Aliona Grossu, șefa Comunităților Evreiești din Republica Moldova, a precizat: „Nu discriminăm și nu-i întrebăm pe refugiați despre religia lor, dar probabil jumătate dintre ei sunt evrei. La început a fost vorba mai mult despre salvarea lor și oferirea de asistență umanitară de urgență, cum ar fi hrană, adăpost și medicamente. Acum ajutorul a evoluat în relocare și repatriere în Israel pentru cei care doresc, dar și în alte țări. Unii însă au ales să rămână aici, cel puțin deocamdată.” În prezent, Republica Moldova are două școli evreiești funcționale și șapte sinagogi: patru la Chișinău (Agudat Israel, Bet Yosef, Chabad-Lubavitch și Lemnaria) și câte una la Orhei, Tiraspol și Soroca. Deși populația evreiască nativă din Republica Moldova este îmbătrânită, relocarea refugiaților ucraineni cu origini iudaice ar putea să resusciteze viața comunității evreiești din Chișinău și din alte orașe cu prezență evreiască.

Relațiile dintre Israel și Republica Moldova sunt prietenoase, iar în aprilie anul trecut, la 30 de ani de la stabilirea

relațiilor bilaterale, Israelul a inaugurat în sfârșit o ambasadă la Chișinău. La sfârșitul lunii iulie a.c., ministrul israelian de externe, Gideon Sa'ar, al cărui bunic patern s-a născut în Republica Moldova, a vizitat țara și s-a întâlnit cu înalți oficiali guvernamentali și evrei locali. Printre punctele de pe agenda lor s-a numărat și comemorarea victimelor pogromului de la Chișinău. „Nu avem ambasade peste tot, dar am decis să deschidem una aici, deoarece Israelul are legături foarte puternice și o prietenie de lungă durată cu Moldova”, a declarat la momentul respectiv ambasadorul Yoram Elron.

Între timp, Elron și-a prezentat scrisorile de acreditare președintei Maia Sandu, oficializând astfel prezența sa în țară. „Există un interes direct de ambele părți pentru a cultiva relațiile, o confluență de interese – politice, economice, strategice și culturale – și, bineînțeles, comunitatea evreiască servește drept punte umană între cele două țări”, a mai declarat Elron. În Israel locuiesc astăzi aproximativ 75.000 de evrei născuți în Republica Moldova, inclusiv parlamentarul și fostul ministru al Apărării, Avigdor Lieberman. Tot de origine moldovenească au fost și primul primar al orașului Tel Aviv, Meir Dizengoff, și Shmuel Cohen, compozitorul imnului național israelian, *Hatikvah*.

Cristian VECHIU

JCC IAȘI

Evenimente culturale diverse

Primul eveniment al lunii august, la care am fost prezenți, a fost conferința intitulată sugestiv „Actrița și romancierul – geologi ai sufletului omenesc”, o întâlnire între actrița Maia Morgenstern și scriitorul ieșean Cătălin Mihuleac, autor al unor romane care abordează tema sensibilă a Holocaustului, cel mai cunoscut fiind *America de peste pogrom* (2014). Întâlnirea a fost organizată în cadrul galei Serilor Filmului Românesc și a generat un dialog despre puterea cuvântului și a imaginii, despre memorie, introspecție, ficțiune și modul în care arta ne poate ajuta să înțelegem cine suntem cu adevărat.

La Casa Muzeelor, în cadrul Muzeului Teatrului Evreiesc în România, am participat la deschiderea expoziției „Reconstituiri – Marcel Finchelescu”, o expoziție foto-documentară dedicată lui Marcel Finchelescu, actor al Teatrului Evreiesc de Stat din Iași între 1950 și 1962. Invitat special a

fost actorul Emil Coșeru de la Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Iași, care a fost coleg cu artistul omagiat și care a evocat momente din viața și cariera acestuia.

Următorul eveniment al lunii august a fost vizita la Muzeul Etnografic al Moldovei, găzduit de Palatul Culturii, unde am vizionat expoziția „Sărbătoarea, artă și spiritualitate”, care surprinde prin exponatele prezentate dimensiunea sacră și festivă a tradițiilor, precum și la Sala Mașinilor, care găzduiește Centrul multicultural REVIVE, un spațiu interdisciplinar, unde arta, patrimoniul cultural și inovația se reunesc într-o experiență artistică multisenzorială și multiculturală, pentru a pune în valoare diversitatea culturală și etnică a orașului Iași.

Un alt eveniment interesant la care am fost prezenți a fost vernisajul expoziției de pictură „Omul nu-i decât chipul patriei lui”, de la Galeria de Artă Absida, semnată de artistul vizual Iosif Wechsler din Israel și curatoriată de Sevilla Steinbach, membră a comunității noastre. Expoziția, al cărei nume este inspirat dintr-un vers al unei poezii a poetului evreu Saul Cernihovski, unul dintre creatorii poeziei evreiești moderne, conține câteva tablouri în care se resimte influența evenimentelor dureroase petrecute în ultimii doi ani în Israel și reprezintă, după cum a explicat artistul prezent la vernisaj, „o arhitectură interioară a unei conștiințe în căutare de sine, o călătorie fără sfârșit înapoi, spre începuturi, o formă de a spune ceea ce nu se mai poate spune”.

Silvian SEGAL

CENTRUL PENTRU STUDIUL ISTORIEI EVREILOR DIN ROMÂNIA „WILHELM FILDERMAN” AL FCER-CM

Presa evreiască de limbă română, sursă de istorie și cultură

Presa evreiască de limbă română s-a născut dintr-o dublă necesitate: afirmarea identității și obținerea de drepturi civile și politice. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în contextul dezbaterilor despre Unirea Principatelor și modernizarea statului, intelectuali evrei au înțeles că presa putea fi și o școală, și o tribună. Prin ziare și reviste, ei au dorit să arate vechimea evreilor pe teritoriul românesc, rolul lor economic și cultural, dar și dorința de integrare în societatea românească.

Primul pas a fost făcut în 1857, când Iuliu Barasch a fondat *Israelitul Român*, prima publicație evreiască în limba română, cu o ediție și în franceză. Apărut în contextul Unirii, ziarul avea un program limpede: să fie o punte între evrei și români. Barasch afirma că evreii împărtășesc aspirațiile românilor și își leagă viitorul de cel al țării, fără a se implica în dispute partizane. Totodată, el cerea reforme interne – școli moderne, spitale, societăți de binefacere – și insista ca limba română să fie învățată de tinerii evrei, pentru ca aceștia să participe la viața culturală și economică. În paginile ziarului apăreau articole despre vechimea evreilor în spațiul românesc, despre educație, portul vestimentar sau sărbători religioase, dar și seriale dedica-

te lui Mihai Viteazul. Definiția dată de Barasch emancipării era una colectivă: nu libertatea individului, ci integrarea comunității în beneficiile societății.

Linia trasată de Barasch a fost continuată de alte publicații. În 1859,

Naftali C. Popper a scos *Timpul* (*Die Zeit*), editat în română și în idiș, pentru a cuprinde întreaga comunitate. Popper pleda pentru reformă școlară, apropierea de români și, în același timp, păstrarea tradițiilor. Tot atunci, la Iași, apărea *Gazeta Româno-Evreiască*, orientată spre probleme interne și spre combaterea calomniilor, inclusiv prin traduceri menite să explice publicului larg cultura evreiască. Deși criticată pentru reținere

politică, publicația a difuzat documente despre școlile israelite din Moldova, semn al preocupării pentru modernizarea vieții comunitare.

Anii 1860 aduc o presă de investigație mai curajoasă. *L'Écho Danubien*, fondat de Sigismund Carmellin la Galați, publica date statistice despre situația evreilor și denunța abuzurile și expulzările. Aceste materiale au fost folosite de publicații oficiale, dar curajul i-a costat pe redactori, Carmellin fiind expulzat în 1871. În același timp, Armand Lévy și rabinul Antoine Lévy au pledat deschis pentru naturalizarea evreilor. Discursul rostit de An-

toine Lévy la inaugurarea Templului Coral în 1867 exprima devotamentul față de România, iar inițiativa ridicării statuii lui Mihai Viteazul, susținută de comunitatea bucuresteană, a arătat dorința evreilor de a se asocia simbolic cu istoria națională.

După 1870, presa reflectă pluralismul soluțiilor. *Rumanische Post*, sub Benjamin Peixotto, a lansat ideea emigrării evreilor în America, respinsă însă de comunitate. Ulterior, frații Leopold și Adolphe Stern au lansat versiunea românească, *Poșta Română*, unde au publicat anchete sociale, apeluri către Alianța Israelită Universală și traduceri literare și științifice. Eșecul încetățenirii din 1879 a schimbat tonul presei: loialitatea față de România era reafirmată constant, dar argumentele deveneau mai ferme și mai critice.

La Iași, în 1872, apărea *Vocea Apărătorului*, primul ziar de atitudine, cu deviza „Libertate, Fraternitate, Patriotism”. Publicația aducea argumente juridice și aduna laolaltă tineri intelectuali ca Elias Schwarzfeld, J.B. Brociner sau Karpel Lippe. La Bacău, *Presentul* pleda pentru „unirea populațiilor” în slujba prosperității statului și publica articole despre școlile israelite și despre participarea evreilor la Războiul de Independență. În 1881, A.S. Gold a fondat *Apărătorul*, care a intrat în polemică cu *Fraternitatea*. Divergențele dintre ele arătau diversitatea curentelor: unii susțineau integrarea deplină în societatea românească, alții promovau redeșteptarea națională evreiască sau ideea colonizării în Palestina.

Sfârșitul secolului aduce *Revisita israelită*, fondată în 1886 de M.

Beck și reluată în 1908 de I. Grossman. Revista avea un profil cultural și științific și se revendica de la curentul *Wissenschaft des Judentums*. Publica biografii, articole despre istorici și cercetători ai iudaismului, precum Graetz sau Zunz, documente despre comunitățile evreiești din România și comunicări istorice. Programul revistei era bine definit: consolidarea instituțiilor comunitare, cultivarea spiritului patriotic și folosirea dovezilor istorice pentru a susține cauza emancipării.

Privită în ansamblu, presa evreiască de limbă română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a reușit să construiască o punte între comunitatea evreiască și societatea românească. În paginile presei evreiești se întâlneau firesc inițiativa civică și reflecția culturală: petițiile alături de documente istorice, articolele programatice alături de foiletoane, apelurile publice alături de evocări ale memoriei. Nu a fost „marea istorie” a domnitorilor și războaielor, ci o istorie a școlilor, instituțiilor și ideilor. Tocmai prin această istorie „mică”, presa a adus o contribuție majoră: recunoașterea rolului evreilor în viața țării și consolidarea argumentelor pentru egalitatea de drepturi. Aceste publicații au fost mai mult decât simple gazete: au exprimat identitatea evreiască, conștiința civică și solidaritatea cu societatea românească, contribuind decisiv la integrare și emancipare.

Maria Mădălina IRIMIA

„Dreptate și restituire: evreii din România în primii ani ai regimului comunist, 1944-1950”

Prestigioasa Cambridge University Press a publicat, în 2024, teza de doctorat a profesorului Ștefan Ionescu, de la Universitatea Chapman din California, „Dreptate și restituire: evreii din România în primii ani ai regimului comunist, 1944-1950” (intitulată de editori „Justice and Restitution in Post-Nazi Romania: Rebuilding Jewish Lives and Communities, 1944-1950”). La sfârșitul lunii iulie a.c., cartea a fost prezentată și dezbătută la INSHR „Elie Wiesel”, în prezența autorului.

În teza sa, autorul analizează procesul de restituire a proprietăților evreiești românilor / naționalizate de regimul Ion Antonescu (1940-1944), în contextul tranziției către comunism a societății românești postbelice și al primilor ani din regimul comunist (1944-1950). Se discută reconstrucția comunităților și a familiilor evreiești în perioada de după Holocaust, accentul fiind pus pe eforturile evreilor de a-și recupera proprietățile și cetățenia, pierdute în timpul dictaturii lui Antonescu, precum și de a obține compensații pentru suferințele îndurate în decursul războiului.

Claudia BOSOI

(Continuare în pag. 14)

Tragedia de pe *Mefkure*, încă o enigmă a Holocaustului din România

Tragediile de pe *Struma* și *Mefkure* în drum spre Medinat Israel, atunci sub mandat britanic, sunt parte a Holocaustului din România. Despre *Struma* există documente, cărți, filme, istorisiri orale. Unele și în *RE*: un interviu cu Baruch Tercatin z.l., fratele unui lider al Betarului, pierit pe *Struma*. Despre *Mefkure* se știe prea puțin: vas torpilat în împrejurări neelucidate.

Diferența de impact a făcut-o momentul tranzacțiilor: mersul războiului în 1941, când a fost scufundat vasul *Struma*, față de cel din vara lui 1944, când se putea vedea cu ochiul liber că victoria înclina spre Forțele Aliate. În 1941, Antonescu urmărea avantaje economice: evreilor cu dare de mână li se oferea o șansă de salvare, la schimb cu bunurile și banii lor. În 1944 intrau în calcul interese politice: aliatul lui Hitler voia să-și pregătească teren pentru ceea ce se prefigura. Dăduse ordin să se asigure o mai mare siguranță emigrărilor. Asemenea vase intrau în port noaptea. Marinarii nu aveau voie să părăsească puntea. În apele teritoriale, vasele erau escortate de nave ale Marinei Române, fiindcă toată coasta era minată. Împreună cu *Mefkure* pleacă *Bulbul* și *Morina*, cu aceeași destinație. Cele trei vase arborau steagurile Turciei, țară neutră, și ale Crucii Roșii.

Convoiul iese din portul Constanța la 3 august. Pe *Mefkure* se aflau 320 de pasageri evrei din România, dintre care 120 de copii salvați din Transnistria. Punct sensibil: la bord se imbarcaseră 5-6 ofițeri polonezi agenți britanici, camuflați ca emigranți evrei, care voiau să ajungă în Grecia, la Armata Liberă Poloneză. După ce a ieșit din apele

teritoriale, convoiul s-a îndreptat spre Constantinopol. În noaptea de 4 spre 5 august, *Mefkure* este torpilat. Unele surse susțin că submarinul ar fi aparținut flotei germane, altele, flotei sovietice. Șase membri ai echipajului, inclusiv căpitanul, scapă cu viață în singura barcă de salvare de la bord. Dintre pasageri, doar cinci supraviețuiesc, datorită marinarilor de pe *Bulbul* care împreună cu *Morina* ajung la Istanbul unde pasagerilor li se permite debarcarea și-și continuă drumul spre destinație. Ceea ce nu se întâmplă cu *Struma*: după săptămâni de condiții inumane pe vas și negocieri de debarcare eșuate între Sohnut și guvernul turc, drama finală.

O investigație a tragediei de pe *Mefkure* a fost făcută abia în 2002, când regizorul israelian, originar din România, Ranu A. Rodan, în vizită la București, ajuns la Cimitirul evreiesc din Șos. Giurgiului, descoperă Memorialul victimelor de pe *Mefkure*. Se hotărăște să facă un film cu acest subiect. În Israel găsește încă în viață pe cineva implicat în acțiune din partea Sohnutului, Itzhak Ben Efraim, poreclit Menu. Organizarea plecărilor din țară a celor trei vase fusese mixtă: englezii voiau să ajute evadarea din România, Iugoslavia, Ungaria a unor agenți britanici căzuți prizonieri; Sohnutul voia să aducă evrei în Eretz. Menu e selectat în grupul de pregătire pentru România. În aprilie 1944, el cu încă un camarad sunt parașutați la Arad. În două luni pun la punct proiectul. Menu își imbarcă pe *Mefkure* părinții rămași în România.

Memoriale la București și Așdod onorează victimele de pe *Mefkure*.

Iulia DELEANU

Retrospectivă și prezent comunitar

Interviu cu **BENJAMINA-IDES VLADCOVSCHI**, președinta CE Iași

Față-n față!

Roș Hașana, Capul Anului, este Ziua Judecării, a Judecării Divine și a judecării de sine a fiecăruia: heșbon hanefes – bilanț sufletesc. Pentru președinta CE Iași, Benjamina-Ides Vladcovschi, expresia capătă conotații comunitare speciale. Sunt cinci ani de la alegerea ei în această poziție, după stingerea din viață a președintelui Abraham Ghiltman z.I. Atunci era prematur bilanțul; acum, președinta se raportează la tot ceea ce a realizat în acest răstimp, dar și la problemele cu care se confruntă. I se încredințase o mare răspundere: conducerea uneia dintre cele mai vechi și mai importante comunități din Moldova. Nu era ușor, dar nu se lăsa copleșită. Activase voluntar în comunitate din anul 2000 în OTER. Potențialele calități de lider comunitar nu au trecut neobservate: între 2006-2019 a absolvit cursuri de Buncher of Leadership Community la Tel Aviv, Ierusalim, Londra, Milano, Roma. Avea experiență de madriha în tabere de educație iudaică, directorat la JCC Iași, un an de interimat la președinție.

– Cum v-ați defini stilul de lucru pe parcursul acestor ani: conservator sau inovativ?

– Și-si. Viața evreiască implică tradiția: asigurarea minianului, marcarea sărbătorilor, cursuri de pregătire pentru Bar și Bat Mitva. Continuăm programele naționale de educație iudaică Keshet, Eshet Chayil, programele de Hanuca și Purim, instituite de Joint și FCER pentru asistații noștri: Livratorii de Lumină și Mișloah Mañot.

Mentinem colaborarea cu Centrul Cultural German, Institutul Francez, Casa de Cultură Mihai Ursache, Muzele Regina Maria, Pogromului, Teatrului Evreiesc, Palatele Braunstein, Culturii, Ateneul Iași etc. Dar nu lipsesc elemente de noutate. Pe lângă cunoscuta formație klezmer Nigun, am înființat Corul de copii Idishe Neshumale. Am pus în funcțiune tabere regionale de educație iudaică pentru familiile cu copii. Împreună cu Facultatea

de Istorie „Al.I. Cuza” și cu Primăria Municipiului Iași, am inițiat elaborarea unei monografii a Comunității Evreilor din Iași. Am pus în circulație, cu Societatea Istoricilor Români, un tur virtual al Cimitirului Evreiesc: Roots and Stones – Jewish Heritage. Împreună cu secretarul ing. Silviu Segal, pun mult suflet în organizarea de evenimente la JCC Iași. Am creat Clubul Copiilor, am dat amploare evenimentelor culturale, artistice. Recent am primit vizita ambasadorului Statului Israel în România, E.S. dr. Lior Ben Dor, și a viceambasadorului, dl Erez Golan, care au vizitat Sinagoga Mare și s-au întâlnit cu membri ai comunității. Am celebrat Ziua Europeană a Culturii Iudaice.

– În ce constă cea mai spinoasă problemă cu care vă confrunțați?

– Curățarea Cimitirului din Păcurari, cel mai mare din estul Europei, având 29 de hectare. Cu ajutorul Primăriei Iași au fost curățate mormintele comune și Alea ostașilor evrei căzuți în Primul Război Mondial. Cu același sprijin a fost refăcută fațada capelei.

– Sunteți în plină pregătire a sărbătorilor de toamnă. Cum le veți organiza anul acesta?

– Pe lângă suita sărbătorilor de

toamnă, mai avem de organizat Marșul Vieții, care nu s-a putut desfășura în intervalul comemorativ al Pogromului din Iași, marcat de comunitatea noastră în zilele respective, deoarece, Israelul fiind în război și aeroportul fiind închis în momentul acela, delegația israelienilor originari din zonă, condusă de rabin Iosif Wasserman, nu a putut veni. Personal, mă pregătesc pentru primirea, în Israel, a titlului de Yakir ha Eida, conferit de AMIR filiala Beer Șeva Negev. Socotesc că premiul nu este doar al meu, ci și al tuturor celor care muncesc pentru bunul mers al comunității. În ceea ce privește sărbătorile, vom organiza Seder Roș Hașana la restaurantul nostru ritual, mesader fiind rabinul Yehoshua Aharonovitch. Iom Kipur va fi oficiat la Sinagoga Mare, la ieșirea din post fiind servite *lekeh* și *brönfn*. De Sucot vom ridica o Suca în curtea comunității, ornată de prichindeii de la Clubul Copiilor, unde vom lua masa în primele două seri. Șmini Ațeret și Simhat Tora vor fi sărbătorite la Sinagoga Mare. La data apariției revistei va fi avut loc Marșul Vieții, cu intonarea imnurilor de stat ale României și Israelului, alocuțiuni, rugăciuni, depuneri de coroane la mormintele comune din partea Administrației Prezidențiale, a Primăriei Iași, a FCER, a CE Iași.

– Este cunoscut faptul că Sinagoga Mare din Iași este cea mai veche din România. Vă rog să faceți o descriere și un rezumat al existenței sale multiseculare.

– Sinagoga Mare a fost construită între 1670-1671, din inițiativa rabinului Nathan Hanover, pe locul unde a ars o sinagogă din lemn, de la 1580. Sinagoga este construită din piatră și cărămidă, lățimea zidurilor este de 1,2 metri, arhitectura este unică, în formă de navă, cupola e dominată de Maghen David la vârf. Etajul este destinat femeilor. Sala principală, alcătuită din două nave boltite, are un Aron Kodeș datând din 1864, din lemn sculptat, cu animale alegorice și frunze de stejar reprezentând Arborele Vieții. Ultima reabilitare a fost încheiată în 2018 și reînălțarea s-a făcut de Hanuca aceluiași an.

– Atacul terorist Hamas asupra Israelului din 7 octombrie 2023 are repercusiuni antiisraeliene și antisemite globale. Ce metode sunt folosite și cum credeți că le putem contracara?

– Propaganda antisemită cu priză socială constă în paradoxala blamare a victimei, propagarea urii online, teoriile conspiraționiste bazate pe lipsa educației și pe absența înțelegerii adecvate a conflictului între fundamentalismul islamic și sionism. Cred că antisemitismul poate fi combătut prin programe educative în învățământul preuniversitar. Avem parteneriate cu conducerea multor licee și școli, elevii însoțiți de profesori vizitează Sinagoga Mare, unde le vorbesc despre istoria evreilor ieșeni, despre Pogromul din 1941. Copiii și profesorii participă la evenimente comemorative, avem întâlniri cu elevii în școli. Anul trecut am organizat Concursul Național de Istorie a Evreilor și a Holocaustului. Am oferit premii conștientizând în cărți donate de FCER.

– Care sunt coordonatele muncii dumneavoastră de zi cu zi?

– Elaborarea de proiecte-pivot de promovare a istoriei și patrimoniului sacru evreiesc, folosind tehnologii digitale pentru a genera tururi virtuale despre trecutul comunității reflectat în pietre tombale, monumente ale unor personalități. Organizarea de activități menite să conștientizeze nevoia de bună înțelegere interumană.

Julia DELEANU

„Dreptate și restituire: evreii din România în primii ani ai regimului comunist, 1944-1950”

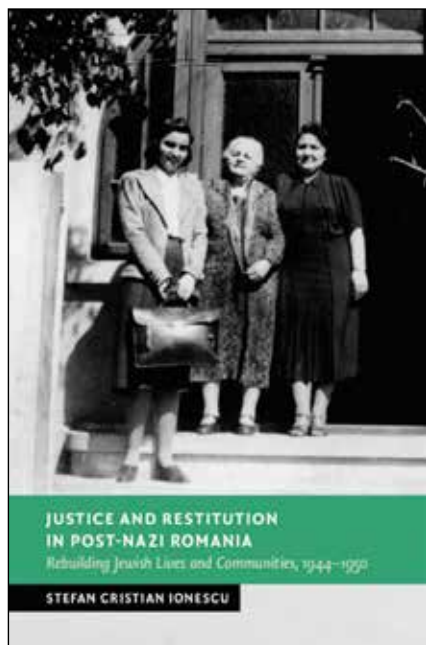
(Urmare din pag. 13)

Argumentul principal al cărții este că justiția reparatorie a avut un mare succes în primii ani postbelici (1945-1947) și că evreii deposedați de regimul Antonescu și-au recuperat majoritatea proprietăților (au câștigat aproximativ 66% dintre procesele judecate de Înalta Curte de Casație și Justiție). În ciuda acestui succes semnificativ, patrimoniul supraviețuitorilor evrei a fost afectat grav de naționalizările comuniste. Aceste naționalizări i-au vizat nu doar pe evrei, ci pe toți locuitorii României, și au fost motivate în special de criterii politice și de clasă socială. Evreii din România au fost afectați mai ales de naționalizarea întreprinderilor și a caseilor.

Cartea este structurată în șapte capitole, plus Introducerea și Concluziile: „Contextul politic și sociocultural al României în perioada post-Antonescu”; „Reconstruirea familiilor și a comunităților evreiești”; „Negocierea și legiferarea legilor de restituire”; „Opinia publică și dezbaterile subiectului restituirii”; „Negocierea Tratatului de Pace și a limitelor drepturilor evreilor cu puterile aliate”; „Restituirea prin intermediul tribunalelor”; „Naționalizările comuniste

evreilor și emigrarea lor din România”.

Cartea ar putea atrage atenția publicului cititor din România nu numai datorită subiectului său, ci și pentru că mai multe personalități (și evenimente) culturale-politice foarte cunoscute și / sau controversate din istoria României, precum Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Constantin Sănătescu, Nicolae Rădescu, Petru Groza, regii Carol al II-lea și Mihai I, legionari / Garda de Fier, lideri comuniști, alți politicieni și intelectuali cunoscuți, precum Gheorghe Tătărescu, Ion Ianoși, Wilhelm Filderman, Dan Mizrahy, Emil Dorian, Alexandru Șafran, Moses Rosen, Constantin Argetoianu, Radu R. Rosetti. În carte apar și instituții și evenimente importante, precum PCR, Armata Roșie, Războiul Rece. Personajele controversate din istoria României, care au legătură cu activiștii comuniști, regimul Petru Groza și politicile lor de naționalizare și violență în masă ar putea fi de interes pentru cititori datorită prezenței, în spațiul public de după 1989, a dezbaterilor legate de istoria regimului comunist și a politicilor sale represive, restituirea de proprietăți, naționalizările / confiscările comuniste și emigrarea evreilor din România.

O fetiță de trei ani, cel mai tânăr arheolog israelian

O fetiță în vârstă de doar trei ani din Israel a descoperit din greșeală o comoară veche de mii de ani, în timp ce era într-o excursie cu familia. Fericita întâmplare a avut loc în situl arheologic Tel Azekah, la 80 de kilometri de Tel Aviv.

Ziv Nitzan, aflată cu familia la plimbare, a ridicat de pe jos o piatră care părea diferită de celelalte. Artefactul s-a dovedit a fi o amuletă veche, în formă de scarabeu, care datează din perioada 2100-1600 î.e.n., cunoscută ca Epoca Mijlocie a Bronzului. Conform specialiștilor, astfel de amulete erau folosite adesea ca sigilii sau talismane în viața de zi cu zi. „Mergeam pe potecă, iar Ziv s-a aplecat și, dintre toate pietrele din jur, a ales-o fix pe asta. Când a curățat nisipul de pe ea, am văzut că e ceva special”, a povestit sora ei, Omer Nitzan, pentru Autoritatea pentru Antichități din Israel. „Scarabeii erau considerați sacri în

Egiptul Antic și simbolizau viața nouă sau chiar zeii. Astfel de obiecte se găsesc în morminte, clădiri publice și case private”, a explicat Daphna Ben-Tor, curatoare la Muzeul Israelului din Ierusalim, scrie sursa citată.

Tel Azekah este un deal format din ruinele succesive ale mai multor civilizații și are și o însemnătate biblică. În acea zonă au fost descoperite ziduri, clădiri agricole și alte urme din perioada Regatului lui Iuda. „Excavăm aici de aproape 15 ani și știm că, în epoca bronzului, aici se afla una dintre cele mai importante cetăți din zona joasă a Iudeei. Amuleta găsită de Ziv completează colecția de descoperiri egiptene și canaanite, care arată cât de strânse erau legăturile dintre Canaan și Egipt în acea perioadă”, a spus profesorul Oded Lipschits de la Universitatea din Tel Aviv.

Dan DRUȚĂ

Din trecutul Ierusalimului

Zeev Vilnay, *Legendele Ierusalimului*

„Ierusalim este centrul lumii... Pe înălțimile munților, care domină orizonturi largi, se află Ierusalimul – orașul Domnului, capitala Israelului și capitala spiritualității, potrivit prin poziția lui, orașul care este bucuria întregii lumi. Ierusalimul a fost casa marilor profeți; aici ei și-au spus gândurile lor inspirate, care au devenit o parte a principalelor religii ale omenirii. De aceea el este sfânt și venerat de evrei, creștini și musulmani. Cei din vechime credeau că Ierusalimul este inima universului și temelia lumii întregi.” Cuvinte spuse de Zeev Vilnay în primul capitol al cărții sale, *Legendele Ierusalimului*. Dar cine a fost omul care a scris aceste cuvinte, culegătorul de folclor care a adunat, a selectat și a publicat legende iudaice, creștine și musulmane despre acest oraș?

Zeev Vilnay s-a născut la Chișinău, în ziua de 12 iunie 1900, cu numele Volf Abramovici Vilenski. Tatăl lui se numea Avram Vilenski, iar mama era Chaia Freiman-Vilenski. Atunci când Volf avea 6 ani, familia lui a emigrat în Palestina Otomană. A fost un refugiu după pogromul de la Chișinău, din anul 1903. Familia s-a stabilit la Haifa. Volf Vilenski a devenit Zeev Vilnay. El a absolvit Liceul Real din Haifa, apoi Seminarul Pedagogic „David Yellin” din Ierusalim. Mai târziu a plecat la Londra și la Philadelphia, revenind în Palestina Mandatară cu titlul de doctor în geografie. Începând din anul 1922 a început să fie ghid turistic în Ereț Israel (Țara lui Israel), contribuind la cunoașterea țării, activând în cadrul Comisiei Culturale a Confederației Generale a Muncii (Histadrut), precum și ținând conferințe pe această temă. Cunoașterea istoriei și geografiei Țării

lui Israel, a locuitorilor săi, precum și a tradiției folclorice evreiești despre Ereț era considerată o parte importantă a educației evreiești sioniste. Contribuția lui Zeev Vilnay în acest domeniu este mare. El, povestitorul, a devenit asociat cu povestirile lui și a fost considerat astfel de către public.

În perioada Mandatului Britanic s-a alăturat organizației evreiești de apărare Hagana (Apărarea), iar după întemeierea Statului Israel a servit în Țahal, Armata de Apărare a Israelului. A fost membru în comisii pentru cunoașterea Țării lui Israel, a istoriei și arheologiei ei. A predat la instituții universitare israeliene. După căsătorie s-a stabilit la Ierusalim împreună cu soția sa, Esther, cuplul rămânând în oraș până la sfârșitul vieții. Zeev Vilnay a încetat din viață la Ierusalim, la 21 ianuarie 1988. Ierusalimul a devenit orașul lui, de care era atașat. În 1974 a căpătat titlul de Yakir Yerushalaiym (Cetățean de Onoare al Ierusalimului). În 1981 a primit Premiul Bialik pentru gândire iudaică, iar în 1982 a primit Premiul Israel pentru cunoașterea Țării lui Israel și pentru dragostea față de ea. În Ierusalim există o stradă cu numele lui. În anul 2021 a fost întemeiată o Catedră pentru cunoașterea Țării lui Israel și a arheologiei, purtând numele „Zeev Vilnay”, la Departamentul pentru studiul Țării lui Israel din cadrul

Colegiului Kineret.

Zeev Vilnay a publicat scrieri referitoare la geografia Țării lui Israel, în care nivelul academic era reunit cu cel popular, pedagogic. În prezentarea Țării lui Israel, reunea aspecte geografice contemporane cu aspecte biblice, istorice, etnografice și folclorice. Scrierile lui, iubite de public, au devenit o legătură între trecut și prezent. Una dintre lucrările sale, *Madrih Eretz-Israel* (Ghidul Țării lui Israel), scrisă și publicată în limba ebraică, a cunoscut 27 de ediții și a fost tradusă în numeroase limbi. Acest ghid a contribuit mult la cunoașterea țării: atât noii imigranți, cât și tinerii israelieni au învățat multe lucruri legate de geografia și istoria țării, de tradiția biblică, de ceilalți locuitori ai țării. Turisti de naționalități și religii diferite utilizau acest ghid: cunoașterea Israelului modern și a Țării Sfinte era promovată cu ajutorul lui.

Printre cărțile publicate de Zeev Vilnay este și *Agadot Eretz Israel* (Legendele Țării lui Israel). Prima ediție ebraică a apărut în 1929, în două volume, separarea fiind geografică. Primul volum include legende despre Ierusalim, Iudeea, zona Mării Moarte, Șomron (Samaria). Volumul al doilea se referă la Depresi-

unea Iordanului, zona țărmului Mediteranei, Neghev, Galileea, Transiordania, Sinai. Cartea a cunoscut multe ediții. În anul 1932 a fost tradusă în limba engleză și publicată într-o ediție lărgită și bogat ilustrată. Ulterior a apărut în trei volume, primul fiind *The Legends of Jerusalem* (Legendele Ierusalimului). Este o colecție de circa 300 de legende despre locuri diferite din Ierusalim: Orașul Nou, Orașul Vechi, locuri din apropierea orașului. Sunt povestiri despre locuri sfinte, ziduri și porți, munți și văi, izvoare de apă și râuri, stânci și peșteri, explicații legendare ale unor toponime și interpretări folclorice. Sunt legende care însoțesc cele trei religii avrahimice – iudaismul, creștinismul, islamul. Ele sunt selectate din Biblia Ebraică, Talmud, Midraș și literatura evreiască medievală; Noul Testament, scrierile Părinților Bisericii, itinerare ale pelerinilor creștini; Coran, comentariile lui și descrierile lăsate de călători musulmani. Sunt prezente și legende culese din folclorul diferitelor comunități arabe și creștine din Orașul Vechi, cu care autorul a venit în contact direct. Unul dintre scopurile cercetării lui era de a găsi legende care conțin motive evreiești în folclorul arabilor palestinieni. El menționează și proveniența fiecărei legende. Aceasta este o parte din prezentarea cărții, făcută de editura The Jewish Publication Society of America din Philadelphia, care a publicat-o în anul 1973.

Să ne amintim de Zeev Vilnay și să (re)citim cărțile lui, cel puțin *Legendele Ierusalimului*.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

O competiție inedită, veche de 1.700 de ani

Arheologii israelieni au făcut o descoperire spectaculoasă la Cezareea: un sarcofag din marmură, vechi de aproximativ 1.700 de ani, sculptat cu detalii impresionante ce înfățișează o competiție de băutură între doi zei ai mitologiei greco-romane: Dionis (zeul vinului) și Heracle (eroul legendar). Excavat din nisipul din afara zidurilor orașului antic în iunie anul trecut, sarcofagul a fost descoperit în bucăți, dar îmbinarea fragmentelor a relevat o scenă vie: Heracle, așezat pe o piele de leu, ținând o cupă, aparent înfrânt de Dionis care

de o familie înstărită, materia primă provenind probabil din Turcia și preluată ulterior la fața locului. Motivațiile scenei sunt mai profunde: ritualurile de băutură și dans sunt interpretate ca un „festin de trecere”, însoțind sufletul spre viața de apoi, nu ca un sfârșit, ci ca o tranziție eliberatoare. Sculptura ilustrează înfrângerea lui Heracle slăbit de vin și victoria zeului Dionis, amintind simbolic despre efortul fizic și eternitatea plăcerii divine.

Descoperirea a extins frontierele arheologice ale Cezareei, arătând

triumfă în competiția de băutură. În jurul lor apar personaje mitologice (menade, satiri, Hermes) alături de animale sălbatice, conferind un cadru teatral impresionant.

Descoperirea este unică pentru regiune: este prima oară când scena unui duel bahic între zei apare pe un sarcofag roman în Israel, spre deosebire de această temă, întâlnită frecvent doar în mozaicuri precum cele de la Zippori și Antiohia. Arheologii sunt de părere că piesa a fost comandată

că orașul antic ocupă o zonă mult mai vastă decât se știa. Restaurarea meticuloasă a sarcofagului, realizată de echipa Autorității Israeliene pentru Antichități, condusă de Solomon Gavriel, Ilya Armanovsky, Gadmo Vajpo și arhitectul Ido Rosental, a readus la viață acest fragment remarcabil de cultură romană. Noul sarcofag a fost prezentat publicului la conferința „The Feast”, desfășurată la Muzeul Eretz Israel din Tel Aviv.

(D.D.)

Cel mai vechi cimitir evreiesc din Londra, redescoperit sub Barbican

Un cimitir evreiesc medieval, considerat a fi cel mai vechi cunoscut din Marea Britanie, a fost identificat sub complexul Barbican din Londra, în urma unei cercetări realizate de istorici și arheologi locali și de membri ai comunității. Situl datează din jurul anului 1070 și a servit drept loc de înmormântare pentru comunitatea evreiască timp de mai bine de două secole, până la expulzarea cauzată de ordinul regelui Eduard I, în 1290. Descoperirea a fost posibilă datorită studierii unor hărți și documente

Război Mondial au distrus cartierul Cripplegate, iar reconstrucția postbelică a ascuns complet urmele sale. Pentru a marca acest moment, a avut loc o ceremonie oficială la care a participat șef-rabinul Sir Ephraim Mirvis, iar la biserica St Giles' Cripplegate a fost inaugurată o expoziție temporară dedicată istoriei evreilor din Londra medievală. Evenimentul, organizat de Jewish Square Mile Foundation, pune în lumină viața și contribuțiile unei comunități care a jucat un rol semnificativ în dezvoltarea orașului,

medievale, care menționau zona ca „Jews' Garden” după plecarea forțată a evreilor din Anglia.

Amplasat chiar în afara zidurilor romane ale Londrei, cimitirul a fost treptat uitat, mai ales după ce bombardamentele germane din Al Doilea

înainte de a fi alungată de pe teritoriul englez. Redescoperirea acestui cimitir reprezintă o contribuție majoră la înțelegerea patrimoniului evreiesc britanic și un act de recuperare a memoriei colective.

Dan DRUȚĂ

Scrisul-citadelă

Gheorghe Schwartz la 80 de ani

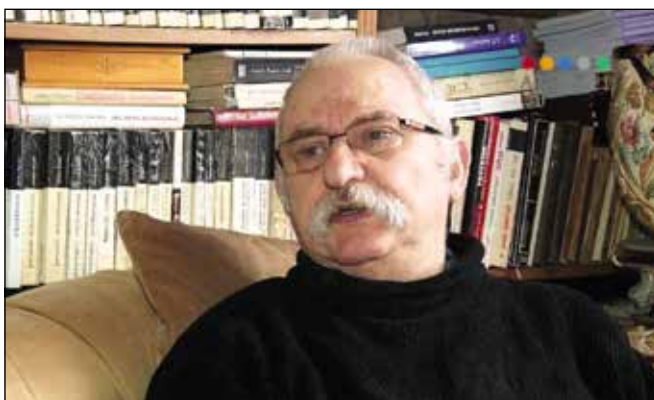
Ajuns acum în rândul octogenarilor, Gheorghe Schwartz face parte din prima generație postrăzboi, născut într-o familie evreiască trăitoare în Transilvania de Sud, respectiv la Lugoj, zonă rămasă în afara celor cedate Ungariei horthiste prin Dictatul de la Viena din 1940, unde evreii au supraviețuit Holocaustului într-o mai mare măsură decât cei din Transilvania de Nord, deși nu au fost ocoliți de muncă forțată, evacuări și, în 1944, deportări.

Prin anii 1970, când a terminat primul Facultatea de Istorie și Filosofie, secția limba și literatura română, specialitatea defectologie, a Universității Babeș Bolyai din Cluj-Napoca, scriitorul a făcut cunoștință cu antisemitismul tăcut, dar funcțional în epoca ceaușistă. Zecele de la teza de licență i s-a transformat peste noapte în nouă, propulsând un neaș spre catedra universitară. A fost repartizat profesor la o școală specială din Arad. Și-a fructificat timpul liber scriind. A ajuns să predea la Universitatea arădeană Aurel Vlaicu abia în 2002, în alt context istoric. Voința de (auto)construire literară îi devine citadelă: „Ce importanță are o viață față de operă?”, se confesa el într-un interviu acordat *Realității evreiești*.

Romanul de debut, *Martorul* (1972), anunță liniile ulterioare de interes ale scriitorului: psihologismul, parabolicul, fantasticul. Dar punctul forte e viața socială. „*Martorul*» se transformă în «participant» sub presiunea factorilor social-politici.” În două cărți din ciclul de proză scurtă (1988-1991), *Paranoia Schwartz* și *Spitalul*, analizează fenomenul legionar la Lugoj, nu fără sarcasm: ca să scape de represaliile legionarilor, negustorul de cherestea Lazăr își aranjează o internare la spital. După îndepărtarea lor de la putere, spitalul se umple de alți falși pacienți, așa încât Lazăr ajunge să împartă camera cu una dintre căpeteniile legionare, Luca.

Al doilea ciclu romanesc, *Cei o sută* (e vorba de 100 de generații), familiarizează cititorul cu povestirea „în

evantai”. Generațiile se succedă de la crepusculul lumii antice și zorii celei premedievale (Babilonul sub ocupație persană, Atena, Macedonia, Alexandria, Roma, Constantinopol) până în modernitate. Ciclul vădește preocu-

parea pentru metempsihoză (*ghilgul*, în accepție cabalistică). Personajul laitmotic, însângerat și renăscut de nenumărate ori în istorie, e evreul Țipor.

Preocuparea pentru primejdia latentă, redevenită periodic agresivă (flux-reflux), a antisemitismului e o constantă a scrisului său. Dovadă: *Procesul*. O istorie evreiască, documentar despre Afacerea Dreyfus; și *Problema*, apărută la Hasefer în 2019, cercetare despre rădăcinile antisemitismului în România sfârșitului de secol XIX, evoluția mișcării antisemite interbelice ducând la consecințele știute spre mijlocul secolului trecut, în convergență cu *Imaginea evreului în cultura română*, cartea de căpătâi a lui Andrei Oișteanu.

Țipor poate fi atacat, dar nu distrus. O posibilă metaforă a evreității văzute de luptătorul Gheorghe Schwartz.

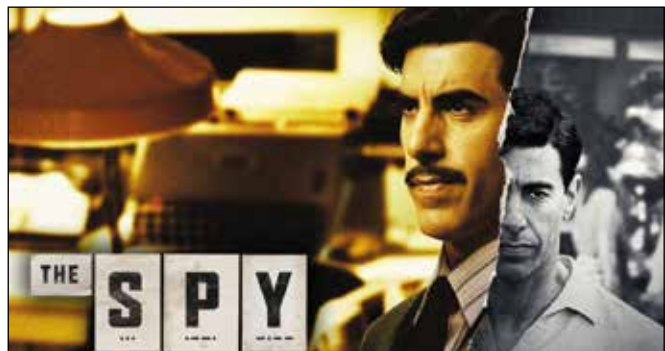
Iulia DELEANU

5 seriale israeliene pe micile noastre ecrane

În 1968, când Israelul sărbătorea a douăzecea Zi a Independenței, transmisiunea paradei în alb-negru de către televiziunea națională a fost considerată o mare realizare. Deși industria TV și de film a Israelului a progresat lent – primele lor emisiuni TV color au apărut la finalul anilor '80 –, astăzi filmele și seriile israeliene sunt excelent cotate internațional.

Curiozitatea m-a împins să caut dincolo de ce îmi oferă canalele TV standard. Netflix pare să aibă în portofoliu cea mai variată ofertă, însă titluri la fel de interesante și noi am găsit pe Max, (Amazon) Prime și pe Izzy TV: documentare, filme istorice sau de acțiune, seriale de comedie, melodrame sau polițiste. Am ales 5 pentru articolul de azi. Vizionare plăcută!

1. Spionul (pe Netflix). Inspirat din realitate, acest miniserial în 6 episoade urmărește povestea lui Eli Co-

hen, birocrat devenit agent secret al Mossadului în perioada anilor '60. Serialul îl însoțește pe Cohen (jucat de Sacha Baron Cohen, îl știți din *Borat* și *Dictatorul*) de-a lungul perioadei trăite în Siria, de la infiltrarea în cercurile mondene din Damasc și culminând cu incredibila lui numire în funcția de ministru-adjunct al apărării.

2. Shtisel (pe Izzy TV). La fel de cunoscut ca *Unorthodox*, serialul ne prezintă patru generații ale familiei Shtisel. Akiva, fiul, este un burlac visător de 24 de ani, îndrăgostit de văduva Elisheva. Shulem, capul familiei, este rabinul unei ieșiva din Geula, unul din cartierele *haredi* din Ierusalim: tradiționalist, gurmând, pragmatic și complet lipsit de sentimentalisme. Giti, sora mai mare a lui Akiva, este măritată cu un măcelar cașer care își ia tălpășița în Argentina, lăsând-o singură cu cinci copii. Spre deosebire de *Unorthodox*, *Shtisel* nu sugerează că personajele simt nevoia să evadeze din constrângerile vieții ultrareligioase. Din contră, ne permite să fim martori bucuriilor, micilor drame, tradițiilor și evenimentelor banale ale unor existențe construite în jurul credinței.

3. Valea Lacrimilor (pe Max, fost HBO). Denumite în ebraică *She'at Neila* (locul unei importante confruntări de pe Înălțimile Golan în octombrie 1973), cele 10 episoade urmăresc poveștile a patru soldați din armata israeliană. În spirit tipic israelian, serialul ne aruncă direct în miezul lucrurilor, în primele zile ale Războiului de Iom Kipur. Ne sunt prezentate toate arhetipurile tribului lui Abraham: intelectualii și tocilarii, masculul bătaș și femeia dură înrolată în armată, mama evreică acaparatoare și iubitoare, israelieni săraci, israelieni privilegiați, evrei religioși și evrei agnostici. Dezvoltat pe o perioadă de 10 ani și cu un cost de un milion de dolari pe episod, este considerat cel mai scump serial TV israelian.

4. Seven Figures (pe Netflix)

Ce ai face dacă ai câștiga la loto? La întrebarea aceasta încearcă să răspundă personajele din *Shisha Afasim* („Șase zerouri”), adică două cupluri și doi bărbați necăsătorii, care câștigă câteva milioane bune de shekeli. Însă fiind un serial de comedie, cei șase degeaba visează cai-verzi-pe-pereți: nu vor putea intra în posesia banilor decât după ce participă opt săptămâni la un curs de management financiar.

5. Fauda (pe Netflix)

Tradus prin *Haos* (în arabă), serialul va difuza al cincilea sezon în 2026. Având în centrul acțiunii o unitate de *mista'arvim* (o echipă IDF sub acoperire, instruită să se infiltreze în comunități arabe pentru strângere de informații și operațiuni antiterorism), povestea din *Fauda* se bazează (parțial) pe experiența reală a lui Lior Raz, producătorul serialului și actor în rolul principal. Astăzi, *Fauda* merită să fie vizionat tocmai pentru că explorează și prezintă conflictul israeliano-palestinian fără să minimi-

zeze urătenia, brutalitatea sau violența, fără parti-pris-uri, în timp ce păstrează ritmul alert și personajele realiste.

Irina MARKOVITS

PROFIL DE SCRITOR

Mai bine nu

Cu toate că s-a exersat și în regimul de lucru al textului scurt, percutant, extrem de intens, degajând dintr-odată energii comprimate, Angela Marinescu avea o preferință vizibilă pentru poemul de mai mari dimensiuni. Aici, joaca serioasă cu limbajul și rula-re fondului obsesional sunt servite de chiar spațiul generos în care se înscriu.

Liricul devine epic și, uneori, despletit, într-o naturalețe pe care se străduiesc s-o recâștige și poezii generației 2000. Cota poetei rămâne înaltă și în posteritate, ceea ce se vede și din faptul că, la Literele bucureștene, i se dedică lucrări de licență. Elementul dramatic este implicat: nu numai în scenele convulsive, cu o suferință psihofizică atroce, declamată în toate registrele, ci și în structura circulară, repetitivă, cvasimaniacală a discursului. Descentrându-și cuvintele, poeta se prezintă, ea, autocentrată în poezia pe care o scrie: un lung și nebunesc monolog, pe cât de redundant, pe atât de copleșitor. Își asumă redundanțele, repetițiile, (p)reluările, făcând din acest monolog tulbură un spațiu pulsant și chiar un *corp* de sine stătător. Sunt destui poeți români care au corporalizat abstracțiunile cu care se lucrează uzual în genul liric; puțini sunt însă cei care au reușit, ca Angela Marinescu, să-și autonomizeze imaginarul poetic, constituit și înzestrat cu toate funcțiile materiei vii.

Și e un contrapunct de mare efect artistic: frecvența imaginilor de suferință și boală marchează, dar nu perforă corpul acesta rezistent al unei poezii care se distruge și totuși își supraviețuiește. Spre deosebire de lirismul de primat și, de la un punct, dezarticulat al lui Bacovia, cel obținut de Angela Marinescu crește din suferință și virulență, din sadomasochism, din automutilare. Energia acestei poezii adesea agonică este extraordinară; la fel, volubilitatea comunicării dramatice. Iată niște versuri întru totul caracteristice din volumul *Fugi postmoderne*: „umblu hăituită pe un drum plin de pietre care se numesc rătăcite. / aș putea să ard lumânări pe tălpile mele atât sunt de tocite. / aș putea să merg cu un steag negru în gură atât îmi este gura de adâncă. / aș putea să fac dragoste cu tine și moartă / atât de mult tu și umbra ta sunteți în plămâni mei / în gura mea și în stomacul meu gol și mic.”

În miezul unor poeme care tușesc și scuipe, pierd sânge și proferează blesteme, arătând corpul în tot ce are mai intim și mai scabros, stă adesea o reflecție asupra experimentului pe care autoarea îl face, în deplină luciditate. Reflecția nu este, desigur, teoretică, ci „mișcată” literar. Să decupez, din *Jurnal scris în a treia parte a zilei*, un fragment mai consistent din ceea ce ar echivala cu un program poetic al Angelei Marinescu. Iată o autodefinire nu în versuri, dar tot într-o limbă de poet, amintind de *Nu* al tânărului Eugen Ionescu: „Mai bine cuvinte desfigurate și rănite decât cuvinte spilcuite și neatrinse de niciun vânt metafizic. Decât să-mi propun să accept mai bine îmi propun să nu accept. Plăcerea este, astfel, mai mare. Este în acest nu o plăcere pe care niciun da n-o poate egala. Nebunia unui nu întrece în forță nebunia însăși. Îmi place până la nebunie nu-ul. Nimeni nu mă va vedea cu vreun da pe buze.”

Da, aceasta este arta Angelei Marinescu, una dintre cele mai originale autotore din istoria poeziei românești.

Daniel CRISTEA-ENACHE

Privind cu ochii lui Robert Capa, Tel Aviv 1948

Unul dintre cei mai influenți foto-reporteri la nivel mondial, care a debutat la începutul anilor 1930, a fost Endre Ernő Friedmann (n. 22.10.1913, Budapesta), fiul unei familii evreiești care s-a salvat de la soarta a milioane de evrei pieriți în Holocaust, fugind spre Occident. În 1931 a plecat la Berlin, însușindu-și în acest templu al presei ilustrate îndelungă viață de fotograf. În 1933, fugind de amenințarea nazistă, a ajuns la Paris, un tânăr atrăgător, inteligent și educat, cu idei umaniste, înarmat cu un aparat foto Leica și nimic altceva.

În timpul unei misiuni a observat o tânără evreică, Gerta Pohorylle (n. 01.08.1910, Stuttgart), refugiată și ea la Paris, după ce a fost arestată pentru activitate antifascistă. Cei doi s-au împrietenit. După o excursie de vară în sudul Franței s-au îndrăgostit, au început să colaboreze și au creat un parteneriat legendar, romantic și profesional. În 1935, sperând să devină mai vandabili (și mai puțin evident evrei), și-au ales numele Robert Capa și Gerda Taro. Ea plasa fotografiile lui Robert Capa, un presupus american evaziv, care comunica doar prin intermediul „asistentului” său, André. El o învăța meseria. În 1936 și-au luat misiunea de a fotografia Războiul Civil spaniol. Au devenit faimoși pentru imaginile din prima linie, evidențiind eroismul, dar și costurile umane. Imaginea militanului republican, surprins căzând, probabil pe frontul Espejo din Cordoba (05.09.1936), a fost publicată în paginile revistei franceze *Vu* (23.09.1936), apoi în revista americană *Life* (12.07.1937). A devenit emblematică pentru noțiunea de „război”, dar a fost și supusă unor dispute

legate de autenticitatea ei.

Gerda Taro a fost ucisă (26.07.1937) cu 5 zile înainte să împlinească 27 de ani, lucrând în bătaia de ofensivă a republicanilor, lângă Madrid. A fost recunoscută drept prima fotojurnalistă decedată în luptă.

Tehnicile lor fotografice au fost revoluționare, prin apropierea fizică și emoțională de subiect, folosind camere ușoare și portabile.

După Spania, marcat de durerea pierderii, Capa a luat drumul fotoreporterului de război. Trimis de *Life*, a documentat invazia Japoniei în China (1939), războiul mondial în Europa și în Africa de Nord, pe străzile Parisului (1941-1945), Războiul de Independență a Israelului (1949). Apoi nu a mai fotografiat războaie și s-a ocupat cu activitățile Asociației Foto Magnum. Dar a fost trimis într-o misiune în Vietnam și a fost răpus pe 25 mai 1954, într-o explozie de mină în Thai-Binh, lângă Hanoi. Se odihnește într-un cimitir evreiesc din New York.

Capa a lăsat o amprentă de neuitat în istoria fotojurnalismului, realizând cu mult curaj imagini expresive, publicate în paginile celor mai importante reviste ilustrate ale vremii. Celebra lui maximă a fost: „Dacă fotografiile tale nu sunt suficient de bune, nu ești suficient de aproape.”

Între 1948-1950, Capa a petrecut trei perioade scurte în nou-născutul Stat Israel. În cei doi ani dramatici, a

surprins momente din Ceremonia de Declarație a Statului Israel, Războiul de Independență, incidentul Altalena, apoi așezări pentru imigranți, alegeri, dar și momente din cotidianul oamenilor simpli. S-a alăturat acelor fotoreporter care, după ascensiunea regimului nazist în Germania, au emigrat din Europa Centrală în Ereț Israel. Majoritatea erau extrem de motivați profesional, conștienți de cultura vizuală care s-a dezvoltat în perioada interbelică, dar și sioniști, contribuind

la o imagine pozitivă a Israelului ca un adăpost modern pentru poporul evreu.

Atitudinea umanistă, empatică și chiar pacifistă a lui Robert Capa l-a condus către spectacolul străzii. Cafenelele din Tel Aviv, fenomen urban dezvoltat începând din anii 1920, deveniseră cadru preferat pentru socia-

lizare. De-a lungul marilor artere ale tănărului oraș „ebraic”, ofereau spații pentru destindere, întâlniri intelectuale, amicale sau romantice, momente de răgaz și refugiu din apartamentele prea mici, prea calde.

Într-o zi de vară, în 1948, după Declarația de Independență a Statului Israel, în populara cafenea Armon de pe strada Hayarkon, paralelă cu țărmul Mediteranei, privirea iscoditoare, galantă a fermecătorului fotograf descoperă cinci doamne (purtând verighete, bijuterii, rochii de calitate, cu unghii bine făcute și fețe îngrijite) așezate în jurul unei mese modeste, minimale. Țigări, un pahar cu apă, vor comanda probabil ceai, cafea sau băuturi răcoritoare. Au cumpărat ceva nou pentru garderobă (ambalajele de la picioare vorbesc), sunt orele prânzului, vor pleca acasă peste o oră. Privind de aproape, de la înălțimea ochilor lor, încercând să-și minimalizeze prezența, intrusul parcă aude comunicarea dintre ele. Cu o înfățișare puternică, cu siguranță de sine, apropierea lor este vădită – împărtășesc frământări și speranțe pentru viitor.

Imaginile din Israel, semnate de Capa, au fost publicate în două volume: Isidor Feinstein Stone, *This is Israel* (N.Y.: Bony & Gaer, 1948); Irving Shaw & Robert Capa, *Report on Israel*, (N.Y.: Simon & Schuster, 1950).

În prezent, fotografiile Capa se află în colecția Centrului Internațional de Fotografie ICP din New York, instituție înființată și îngrijită de fratele său, Cornell (1918-2008), care a plecat la Paris în 1936, urmându-l pe Robert.

Ruth OREN

Jean Askenasy la 95 de ani

Dacă generația 1927, cum a fost supranumită de istoricii literari pleiada de discipoli ai lui Nae Ionescu, cu merite intelectuale incontestabile, a fost una controversată ideologic, elevii din aceeași generație și din generații imediat următoare ai profesorului Iuliu Hațieganu, somitate medicală clujeană, cărora le aparține și profesorul Jean Askenasy născut în interbelic (1929), având acum 95 de ani, au învățat că nu poți performa dacă nu știi să fii, înainte de toate, om. Este fațeta umanistă în contrabalans la formatorului-dascăl.

Deși a văzut lumina zilei la Sofia și a trăit câțiva ani din copilărie la Paris, viitorul om de știință s-a format la Craiova (liceul), Cluj (studiile universitare) și București (Institutul de Neurologie al Academiei Române). După euforia primilor ani de după dictatura antonesciană, a urmat marea decepție. Jean Askenasy nu voia să fie prizonierul noii dictaturi. Depune acte de emigrare în Israel, drept care este dat afară din serviciu. Reușește să primească viza de plecare abia în 1972, după vizita Goldei Meir la București. Avea o carte de viză – doctorat în medicină, specializare în neurologie sub îndrumarea academicienilor Arthur Kreindler și Vlad Voiculescu – demnă de interes. În Israel este lector la catedra de neurologie a Universității din Tel Aviv, cercetător la Institutul Weizmann. La Universitatea din New York este profesor asociat la Mount Sinai School of Medicine. Revine în Israel unde conduce Institutul de Medicină a Somnului, Spitalul Sheba din Tel Hashomer, este profesor la Universitatea din Tel Aviv. După 1990 revine

în lumea academică românească. Fondează Centrul Național pentru Cercetarea Somnului, cu filiale la universitățile din București, Cluj, Iași și Craiova. Devine membru al Secției de Științe Medicale a Academiei Române, iar ulterior, membru de onoare al aceleiași academii. Recunoașterilor internaționale li se adaugă cele primite din partea statului român.

Vasele comunicante consacrate între medicină și literatură se reconfirmă și în cazul său. Îl recomandă cărțile de medicină și volumele de memorialistică, coautor alături de Cleopatra Lorințiu: *Despre ceea ce nu se uită* (2021), *Dosar 148074* – rememorarea angoaselor de urmărit al Securității în anii totalitarismului, carte ce urmează să fie lansată curând la Academia Română. Cercetătorul și literatul se întâlnesc în *Algoritmul Holocaustului. Reversibilitatea om-fiară*, carte premonitoare a lui 7 octombrie 2023. A urmat inserția în actualitatea israeliană, făcută cu aceleași instrumente delicate de graniță privind confirmarea amintitei premoniții: 7.10. *Terorismul islamic*, carte lansată la Academia Română, unde savantul și „omul cetății” se completează creator. Bipolaritatea structurală – om de știință și de litere – a fost pivotul unui volum recent: *Solomon Marcus și neuromatematica*, cumulând îndreptățite opinii la superlativul din partea celor prezenți la lansarea-simpozion de la aceeași academie.

Istoria nu se repetă, dar revine sub alte înfățișări. O zicală cvasipopulară regândită cu metode științifice.

Iulia DELEANU

Ladislau Roth, sărbătorit la ICR Tel Aviv

O lecție despre puterea de a găsi în sine rezistența pe care momente de mari suferințe o cer – și azi amenințări mari apasă lumea – a oferit-o sărbătorirea la ICR Tel Aviv a muzicianului israelian originar din Satu Mare, dirijor, compozitor, profesor renumit, Ladislau Roth. Au venit să-i spună La mulți ani!, fiecare dând curs propriilor trăiri legate de cel aniversat, ajuns acum la 105 ani, artiști israelieni afirmați în viața muzicală din Israel și din lume, foști studenți. Unul dintre ei, cunoscutul dirijor Nir Brand, a fost moderator al evenimentului, alături de directorul institutului, Martin Salamon. Despre reperul social Roth au vorbit oameni politici: Misha Harish, fost ministru și președinte al Organizației Israelienilor Originari din România (AMIR), Colette Avital, fostă membră a Knessetului, diplomat de carieră, cunoscută pentru rolul important în adâncirea relațiilor culturale româno-israeliene. Au transmis mesaje video de felicitare președintele Israelului, Isaac Herzog, E.Ș. Lior Ben Dor, ambasadorul Israelului în România, cantorul Moshe Mendelsohn (Mexic).

Lecția de verticalitate launtrică și încredere în Bine, reprezentată de Ladislau Roth, a avut și o componentă despre continuitate, prin gândurile și urările pline de afecțiune, recunoștință și respect exprimate de fiul și de nepotul lui, moștenitori ai darurilor artistice paterne.

Tinerețea i-a fost frântă de barbaria nazistă. Tinerețea unei generații. Studentul la Academia Franz Liszt din Budapesta este exmatriculat în 1943 din motive rasiale. La sfârșitul lui mai 1944, când au început deportările

evreilor din Transilvania de Nord spre lagărele morții, familia Roth ajunge la Auschwitz. Cum a sosit pe peron, mama este „selectată” pentru camerele de gaze. Ladislau face parte dintre deținuții care evacuează cadavrele din crematoriu. Apoi, împreună cu tatăl său, este trimis la Mauthausen, Melk, Ebensee. Din acest din urmă lagăr, unde conduce orchestra deținuților, este eliberat de armata americană. După încheierea războiului, termină Conservatorul Franz Liszt din Budapesta, se întoarce în România și, din 1947, este numit dirijor principal al Operei din Timișoara. Când realizează că o dictatură a fost înlocuită cu alta, Ladislau Roth emigrează în Israel. Se remarcă printr-o prestație dirijorală mult apreciată în țară (Tel Aviv, Ierusalim, Jaffa) și în mari centre muzicale din Italia, Africa de Sud, Danemarca, Austria, Mexic, SUA.

După 1990, Ladislau Roth reia colaborarea cu teatre lirice din Timișoara, Brașov, București. Dirigează concerte ale Filarmonicii Dinu Lipatti din orașul lui natal, Satu Mare. În 2013 primește titlul de Cetățean de Onoare al Timișoarei. Și tot la Timișoara, acolo unde și-a început cariera dirijorală, oferă, în 2019, concertul care marchează retragerea de la pupitrul de șef de orchestră.

Ceremonia aniversară, organizată de ICR Tel Aviv, s-a bucurat de un simptomatice aflux de public: membri ai corpului diplomatic, israelieni originari din România, studenți ai Universității din Tel Aviv, ai Școlii Independente de Muzică Buchmann-Mehta.

Iulia DELEANU

„Franța trebuie să rămână vigilentă în fața vechiului spectru al antisemitismului”

Instituirea, în Franța, a Zilei Naționale de Comemorare Alfred Dreyfus

O nor militar pentru cinstirea memoriei lui Alfred Dreyfus. Așa va începe Ziua Națională de Comemorare Alfred Dreyfus în Franța, instituită de președintele Macron la împlinirea a 120 de ani de la recunoașterea nevinovăției lui. Ziua va marca „victoria dreptății și a adevărului asupra antisemitismului”, a declarat șeful statului francez. Ceremonia urmează să aibă loc anual, începând din 2026, la 12 iulie, data la care a fost oficializată reabilitarea acestui nevinovat supus suferințelor morale și fizice din motive etnice. Într-un moment de intensificare a ofensivei forțelor de extremă dreapta în Franța, în Europa și în lume, hotărârea face parte din contraofensiva angajată de susținătorii democrației.

La procesul intentat căpitanului evreu francez Alfred Dreyfus, instanța l-a condamnat în 1894 la muncă silnică pe viață și degradare militară pentru o pretinsă transmitere de documente secrete către Imperiul German. Dreyfus e deportat în Insula Diavolului din Guyana. În 1896, colonelul Georges Picquart, șeful contraspionajului, descoperă adevăratul trădător: maiorul Ferdinand Walsin Esterhazy. Dar Statul Major refuză să revină asupra deciziei judecătorești. Picquart cade în dizgrație. E mutat în estul Franței, apoi în Tunisia „în interes de serviciu”.

În 1897, Mathieu Dreyfus, fratele lui Alfred, are o convorbire cu vicepreședintele senatului, Auguste Scheurer-Kestner, care, după trei luni de cercetări, se convinge de nevinovăția lui Alfred Dreyfus. Mathieu depune o plângere împotriva lui Esterhazy la Ministerul de Război. În 1898, două evenimente transformă procesul Dreyfus într-un conflict social-politic: impardonabila achitare a lui Esterhazy și scrisoarea deschisă *J'accuse* publicată de Zola în ziarul *L'Aurore*, antrenând numeroși intelectuali francezi în apărarea adevărului. Concomitent, revolte antisemite iz-

bucnesc în peste 20 de orașe franceze. Antisemitismul, orchestrat de Édouard Drumont, autorul broșurii *La France juive*, scoasă în 1892, conducătorul unei virulente campanii antisemite, deschisă în *La Libre Parole*, e alimentat și de alte publicații franceze. Zola e exilat. Dar, tot în 1898, căpitanul Cuignet, atașat la Cabinetul ministrului de război Cavaignac, descoperă dovada indubitabilă a vinovăției lui Esterhazy.

Are loc o nouă anchetă. În 1899, Alfred Dreyfus e adus în fața Curții Marțiale la Rennes. E condamnat la „numai” 10 ani de închisoare, cu „circumstanțe atenuante”. Se apropia deschiderea Expoziției Universale de la Paris din 1900 și se dorea pace socială. Președintele Émile Loubet îi oferă grațierea. Prea încercat de suferință, Dreyfus o acceptă. Reabilitarea are loc abia în 1906, în urma unei hotărâri definitive a Curții de Casație. Este reintegrat în armată cu grad de maior și participă la Primul Război Mondial. Primește Legiunea de Onoare. E avansat la grad de colonel.

Procesul Dreyfus a avut un impact puternic asupra mișcării sioniste în toată Europa. Fondatorul ei, Theodor Herzl, autorul cărții *Statul evreu*, care asistase la procesul infamant din 1894, organizează primul Congres Sionist la Basel, în 1897. În organizarea acestui congres îi este alături jurnalistul și scriitorul Bernard Lazare, conducătorul luptei de restabilire a adevărului, care publică, începând din 1896, trei broșuri prin care probează, cu documente, nevinovăția lui Alfred Dreyfus, cerând revizuirea procesului. Camarad de idei îi este poetul și eseistul catolic Charles Péguy.

„Franța trebuie să rămână vigilentă în fața vechiului spectru al antisemitismului”, a accentuat președintele Emmanuel Macron.

Iulia DELEANU

Regele Olandei, prezent la celebrarea Sinagogii Portugheze din Amsterdam

Regele Willem-Alexander s-a alăturat comunității evreiești din capitala Olandei, pentru a celebra 350 de ani de la înființarea Sinagogii Portugheze, unul dintre cele mai emblematice lăcașuri de cult evreiești din Europa. Monarhul a participat la un serviciu special de seară, desfășurat în sanctuarul luminat doar de lumânări, tradiție păstrată încă de la inaugurarea sinagogii, în 1675. Fără iluminat electric, sute de lumânări au luminat chivotul Torei și bolta înaltă, creând o atmosferă de solemnitate și continuitate. Aproximativ 400 de membri ai comunității evreiești au onorat acest eveniment. Într-un moment central al ceremoniei, regele s-a ridicat alături de enoriași pentru o rugăciune rostită în ebraică și olandeză pentru pacea în Israel și pentru siguranța soldaților israelieni. Prezența sa, chiar lângă chivotul cu sururile Torei, a subliniat simbolismul evenimentului.

Manifestarea a fost urmată de un concert de muzică sacră, inspirată din liturgia sefardă. Coruri și cântăreți au interpretat melodii vechi, întărind rolul sinagogii ca punte vie între originile iberice ale comunității și societatea olandeză.

Pentru mulți participanți, prezența regelui a avut o semnificație aparte în contextul creșterii antisemitismului în Olanda și în Europa. Prin rugăciune și tradiție împărtășite, Willem-Alexander a transmis atât recunoașterea patri-

moniului evreiesc, cât și sprijin pentru viitorul acestuia.

La finalul serviciului, regele a părăsit primul sinagoga, conform protocolului, dar nu înainte de a schimba câteva cuvinte calde cu liderii comunității, subliniind legăturile apropiate dintre

monarhia olandeză și cetățenii săi evrei. Această aniversare a reafirmat rolul Sinagogii Portugheze ca spațiu spiritual al bunei conviețuirii, dar și ca simbol al rezistenței de peste trei secole.

Dan DRUȚĂ

Un măslin replantat în memoria lui Ilan Halimi

Autoritățile franceze au plantat un nou arbore de măslin în memoria lui Ilan Halimi, tânărul francez torturat și omorât de o bandă de extremiști în urmă cu aproape două decenii, după ce un arbore plantat pentru el a fost tăiat la jumătatea lui august a.c.

Hervé Chevreau, primarul suburbiei Épinay-sur-Seine din nordul Parisului, a anunțat că mai mulți măslini vor fi replantați în memoria lui Halimi. El a salutat valul remarcabil de solidaritate, reflectat în donații. „În contextul creșterii numărului de incidente antisemite, comunitatea dorește să-și reafirme angajamentul de neclintit împotriva urii, a uitării și a indiferenței. Acest gest de reflecție și reziliență răspunde acțiunii de vandalism de la Épinay-sur-Seine, unde copacul comemorativ a fost tăiat în mod deliberat”, a declarat primarul.

Halimi a fost ucis în 2006 după ce a fost răpit și torturat de o bandă de 20 de persoane. În 2011 a fost plantat

un măslin în memoria lui. Acesta și alți măslini plantați tot în amintirea lui au fost vandalizați în decursul anilor.

La recente ceremonii comemorative au participat Haim Korsia, șef-rabinul Franței, Yonathan Arfi, președintele CRIF (organizația reprezentativă a evreilor din Franța), Astrid Panosyan-Bouvet, fostă ministru al

Marșul Vieții din Lodz, în memoria victimelor Holocaustului

„Ceea ce are mereu actual Marșul Vieții nu este doar rememorarea, este responsabilitatea, vigilența, voința de semănare în conștiințe a semințelor unui viitor mai bun.” Au fost cuvinte rostite de directorul Proiectului Marșul European al Vieții, Michel Gourary, participant la ceremonia organizată la Lodz (Polonia), pentru a marca împlinirea a 81 de ani de la lichidarea unuia dintre cele mai mari ghetouri din Polonia și deportarea deținuților la Auschwitz-Birkenau. Gourary a atras atenția asupra urii împotriva evreilor, care a ajuns în prezent la cote inimaginabile într-o lume hipercivilizată, unde rațiunea ar trebui să fie forța dominantă. Totodată, oficialul a chemat la adoptarea definiției IHRA privitoare la antisemitism.

Din an în an, numărul supraviețuitorilor se împuținează. Anul acesta, unul singur dintre puținii care au scăpat atunci cu viață a avut forța de a se alătura demnitarilor, membrilor comunității din Lodz în refacerea traseului de la cimitirul evreiesc la stația gării Radegast, de unde a plecat ultimul transport al deținuților din ghetou spre Auschwitz: Leon Weintraub, azi în vârstă de 99 de ani.

În mărturia împărtășită participanților, Weintraub, supraviețuitor al mai multor lagăre, a pus la îndemâna tinerelor generații date și fapte trăite, în stare să le ofere capacitatea de a se apăra de rinocerizare: antisemitismul străvechi, pandemic, bântuind iar în lumea de azi: „Memoria Holocaustului ne determină să acționăm cât suntem în viață, să contribuim cu puterile noastre la tot ce se poate face pentru ca Holocaustul să nu se mai repete. Cel mai rău lucru e uitarea. Ne naștem ființe umane și sperăm că vom rămâne ființe umane.”

Comemorarea a fost organizată de Primăria din Lodz, de organizațiile evreiești zonale și de Centrul de Dialog Marek Edelman. În ghetoul din Lodz au fost încarcerati 210.000 de evrei. Numai 877 dintre deținuți, între care 12 copii, au scăpat cu viață.

Iulia DELEANU

Eva GALAMBOS

Tehnologii de ultimă generație puse în slujba vieții

Inovația israeliană a fost întotdeauna mult mai mult decât un motor al creșterii economice: ea este un simbol al adaptabilității și al capacității de a transforma provocările în oportunități. Ecosistemul israelian reprezintă forță și creativitate; și, în timpul războiului, a demonstrat acest lucru mai mult ca niciodată. Finanțarea companiilor israeliene din domeniul științelor vieții a crescut

că Aidoc, eficientizează îngrijirea de urgență prin identificarea și prioritizarea cazurilor medicale critice. În noua sală de reabilitare de la Centrul Medical Sheba din Ramat Gan, medicii, asistați de psihologi și programatori, aplică o terapie derivată din jocurile video, în care sunt concepute și proiectate ambiental diverse scenarii din viața reală. Terapeuții concep situații personalizate pentru fiecare pacient,

până la aproximativ 2,7 miliarde dolari în 2024-2025, cu 25% mai mult față de anul precedent. Investiția atestă nu numai că Statul Israel își menține locul în fruntea inovării, dar și că este un promotor al soluțiilor medicale de avangardă.

De la roboți chirurgicali care îndepărtează gloanțele la proteze imprimate 3D adaptate pentru utilizare rapidă și până la tratamente pentru arsuri aplicate direct pe câmpul de luptă, aceste tehnologii redefinesc medicina modernă și salvează vieți.

Pe durata războiului, mai mult de 12.000 de soldați au fost internați în departamentele de reabilitare din sistemul medical subordonat Ministerului Apărării. Peste 40% dintre aceștia au suferit leziuni ale membrelor și o treime se confruntă cu traume psihologice, anxietate, depresie, psihoze și tulburări de stres posttraumatic.

Războiul a determinat o serie de inovații în domeniul sănătății, care re modelează recuperarea mentală și fizică a soldaților și a civililor. Inteligența artificială, prin sistemul de imagisti-

în funcție de traumă sau traumatism.

În cazul soldaților care au necesitat amputare, apare frecvent durerea-fantomă ca urmare a semnalelor transmise de creier către membrul care nu mai există, lipsa de răspuns motoric manifestându-se prin durere. Cu ajutorul sistemului MyMove al startup-ului israelian 6Degrees, durerea este diminuată, iar creierul este influențat să creadă că membrul lipsă este activ. Pacienții participă astfel la jocuri în care versiunea virtuală a membrului amputat efectuează mișcări. Așa sunt reactivate circuitele motorii și senzoriale din creier, ceea ce conduce la reducerea durerii și a dependenței de medicamente; statistic, 88% dintre utilizatori confirmă acest aspect.

O altă dezvoltare majoră, realizată pe durata războiului, este în domeniul printării tridimensionale, respectiv realizarea în spitale a unor implanturi și proteze personalizate în timp record: numai câteva ore, în loc de săptămâni, așa cum se întâmpla înainte. La Centrul 3D al Centrului Medical

Sheba a fost proiectat și realizat cu maximă precizie un model de craniu utilizat ulterior de chirurghi pentru reconstruirea structurii faciale a unui ofițer al Forțelor de Apărare Israeliene, care fusese grav rănit în Khan Yunis în urma prăbușirii unei clădiri. Tehnologia a contribuit, concomitent, și la recuperarea vederii sale.

Într-un alt caz, un implant personalizat, imprimat 3D la laboratorul Synergy 3DMed, a contribuit la reconstrucția craniului zdrobit al unui câine militar rănit în timpul unei operațiuni în Gaza. Chirurgii au integrat perfect bucata de craniu lipsă, ceea ce a condus la recuperarea completă a patrupedului militar.

După atacurile din 7 octombrie, în cadrul Spitalului Hadassah din Ierusalim chirurgia robotică a fost perfecționată într-un mod revoluționar. Sistemul de ghidare robotică Medtronic a fost utilizat pentru îndepărtarea unui glonț înfipt în osul sacral al unui soldat, evitându-se astfel atât paralizia, cât și leziunile nervoase și intoxicația cu plumb. Procedura minim invazivă, de numai 90 de minute, reprezintă o fracțiune din timpul necesar pentru o intervenție chirurgicală tradițională.

Sistemul de inteligență artificială Aidoc a jucat un rol-cheie și în salvarea unei supraviețuitoare de 23 de ani a masacrului din 7 octombrie, care fusese împușcată în ochi, iar glonțul era prezent în creier. Aidoc a cartografiat traiectoria glonțului în câteva secunde, fapt care a permis chirurgului endovascular să-i salveze tinerele viață.

Progresele medicale remarcabile înregistrate în contextul uneia dintre cele mai complexe perioade din istoria Statului Israel reprezintă nu numai o demonstrație de reziliență, ci și una de transformare a provocărilor în oportunități, contribuind astfel la dezvoltarea sistemului global de sănătate.

E. ELIEZER

Cât va costa cucerirea orașului Gaza?

Potrivit lui Esteban Klor, profesor de economie la Universitatea Ebraică din Ierusalim, planul aprobat pentru cucerirea orașului Gaza va costa enorm. Criticată de comunitatea internațională și de o mare parte a populației israeliene, extinderea conflictului, inclusiv preluarea orașului ar costa aproximativ 100 de miliarde de șekeli (29 miliarde de dolari), 5% din PIB-ul Israelului. Suma include creșterea cheltuielilor militare, a sumelor alocate pentru populația civilă și o posibilă reducere semnificativă a investițiilor și exporturilor.

„Dacă Israelul preia controlul total al orașului Gaza, va trebui să facă față nu numai unor costuri directe, ci și unor indirecte legate de boicotul comercial al companiilor israeliene”, a declarat profesorul Klor publicației *The Times of Israel*. „Mă îngrijorează situația și nu cred că economia israeliană ar putea susține o astfel de lovitură o perioadă îndelungată”, a mai precizat profesorul.

În cele 22 de luni de când se desfășoară războiul, conflictul a costat 300 de miliarde de șekeli (88,5 miliarde de dolari), ceea ce a determinat creșterea împrumuturilor guvernamentale și a poverii datoriei. Convocarea rezerviștilor care au trebuit

Un nou satelit pentru supravegherea Orientului Mijlociu: Ofek-19

Israelul a lansat la 2 septembrie, dintr-o bază aeriană rămasă necunoscută, un nou satelit-spion pe care oficialii din domeniul apărării l-au descris ca fiind o piatră de temelie strategică a infrastructurii aerospațiale.

Autoritățile militare au declarat că Ofek-19 va spori capacitatea Israelului de a colecta imagini, similare celor 12.000 înregistrate deasupra Iranului în timpul conflictului de 12 zile. Generalul-maior Amir Baram a precizat că satelitul face parte dintr-un efort mai amplu „de a menține o supraveghere persistentă și simultană a oricărui punct din Orientul Mijlociu”, în special în efortul de a combate atacurile provenite din Liban, Siria, Yemen și Irak, intensificate în ultimele 23 de luni de la izbucnirea războiului din Gaza.

Ministrul apărării, Israel Katz, a declarat într-o postare pe contul personal de pe rețeaua X că lansarea lui Ofek-19 reprezintă totodată „un mesaj pentru toți dușmanii noștri, oriunde s-ar afla: vă supraveghem în permanență și în toate împrejurările”.

În ultimele decenii, programul spațial israelian s-a extins constant cu mai multe lansări de sateliți, în prezent Israelul fiind unul dintre liderii globali în domeniul monitorizării și culegerii de informații de înaltă rezoluție. Industria aerospațială și de apărare constituie un pilon al economiei naționale, iar producătorul Ofek-19, Israel Aerospace Industries, realizează și vinde atât sateliți, cât și sisteme de rachete, drone și avioane pentru Forțele de Apărare ale Israelului și pentru diverse țări din Europa, Asia și America de Nord.

E. ELIEZER

Israelul se înarmează pentru războiul informatic

Guvernul israelian a aprobat crearea, în cadrul Ministerului de Externe, a unei noi structuri dedicate diplomației publice. Această decizie, scrie ziarul *Maariv*, va facilita succesul în răspunsul la provocările majore în comunicare cu care Israelul este confruntat de la declanșarea operațiunii din Gaza. Decizia va plasa în avanscenă un domeniu slăbit și aproape dispărut în ultimii ani al serviciului diplomatic.

Diplomația publică va fi restabilită sub conducerea unui înalt funcționar și va concentra activitățile de comunicare și de diplomație publică ale Israelului în lume, va coordona acțiunile ministerului pe scena internațională și va lucra în strânsă colaborare cu alte organisme guvernamentale. Menirea ei va fi să facă față atacurilor informaționale în spațiul virtual și în rețelele sociale, difuzării știrilor false și unei vaste incitări a urii împotriva Israelului.

Adversarii Israelului, se arată în documentul guvernamental, investesc resurse enorme în mijloace tehnologice avansate și reușesc să influențeze opinia publică mondială, ca și pe decidenți. În consecință, este necesar un răspuns sistematic israelian. Noua structură va putea recruta și experți externi, nu numai angajați ai Ministerului de Externe, oferind posibilitatea integrării de profesioniști cu o experiență directă pe scena internațională.

Secția de diplomație publică din cadrul Ministerului de Externe a fost desființată în 2016 și resursele sale, reduse considerabil. Reînființarea ei este „o reparație istorică. Diplomația publică și mai ales activitatea pe scena virtuală constituie un front central în bătălia pentru imaginea Israelului în lume, mai ales acum”, a declarat un diplomat pentru *Maariv*.

(E.G.)

să-și părăsească locul de muncă a subminat mai ales activitatea firmelor mici care nu au putut să facă rost de bani.

Esteban Klor, care este și cercetător la Institutul pentru Studii de Securitate Națională, a arătat că suma prevăzută de el pentru cucerirea orașului include mobilizarea rezerviștilor și relocarea și aprovizionarea cu alimente esențiale a unei mari părți a civililor din Gaza, alături de cheltuielile militare propriu-zise. Pentru absorbirea costurilor militare și civile ridicate ale planului Gaza, guvernul va trebui să ia decizii dificile, fie măbind impozitele, fie reducând cheltuielile sociale (educație, sănătate și infrastructură), mai ales că acest proiect nu a fost inclus în bugetul pe 2025. Israelul a finanțat războiul din împrumuturi și prin creșterea datoriei. Raportul datoriei-PIB a crescut de la 60% înainte de război, la 70%. Numai pentru serviciul datoriei Israelul plătește anual 60 miliarde de șekeli dobândă, a arătat Klor care a precizat că continuarea luptelor în Gaza ar putea duce la reducerea ratingului de țară, ceea ce ar însemna reducerea calității vieții pentru israelieni.

Eva GALAMBOS

ȘTIINȚA ȘI VIAȚA

Primul implant de măduvă osoasă artificială din lume, realizat în Israel

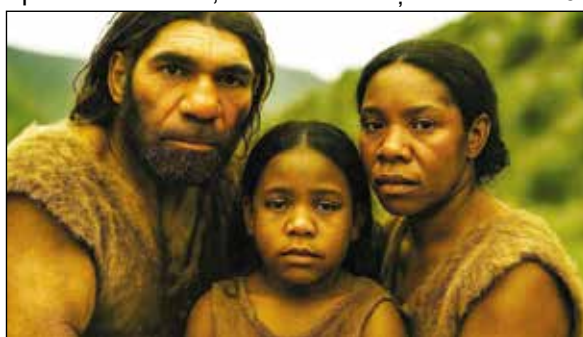
În Israel se va efectua primul implant de măduvă spinării, construit artificial, utilizând celulele pacientului, cu scopul de a vindeca paralizia, potrivit unui anunț făcut recent de Universitatea din Tel Aviv. Profesorul Tal Dvir, director al Sagol Center for Regenerative Biotechnology și al Nanotechnology Center la Universitatea din Tel Aviv, lider al companiei biotech Matricelf, afirmă că tehnologia implică ingineria unui segment de măduvă a spinării tridimensional, personalizat, care va fi transplantați în zona afectată. Scopul este ca țesutul nou să se conecteze cu zonele sănătoase de

deasupra și de dedesubtul leziunii, restabilind astfel conexiunile neuronale necesare pentru mișcare. Israelul a obținut aprobarea preliminară de la Ministerul Sănătății pentru utilizarea compasională la opt pacienți, procesul de selecție fiind în curs. Primul pacient va fi israelian. Tehnologia implică mai mulți pași tehnici: se recoltează celule sanguine de la pacient, care sunt reprogramate în celule asemănătoare celor stem, cu potențial de diferențiere în orice tip celular. Din țesutul adipos al pacientului se extrag componente cum sunt colagenul și zaharuri, utilizate pentru a forma un hidrogel persona-

lizat. Celulele stem-like sunt integrate în acest gel, iar procesul urmărește imitarea dezvoltării măduvei spinării în stadiile embrionare. Potrivit savanților, studiile pe animale au dat rezultate promițătoare: șoarecii cu paralizie cronică tratați cu implanturi asemănătoare au înregistrat capacitatea de a merge din nou, iar la cei cu paralizie recent instalată, procentajul de succes a fost de 100%. Tal Dvir afirmă că această procedură ar putea marca o schimbare majoră în medicina regenerativă, oferind speranță persoanelor paralizate să se ridice din scaunele cu roțile și să își recapete mobilitatea.

Când s-au cunoscut *Homo sapiens* și *Neanderthalienii*

Potrivit informațiilor de până în prezent, primele interacțiuni ar fi început cu 100.000 de ani mai devreme decât se credea anterior, conform unui studiu publicat recent în revista *L'Anthropologie*. Cercetarea, condusă de profesorul Israel Hershkovitz de la Universitatea din Tel Aviv, se bazează pe analiza unor fosile descoperite în Peștera Skhul din munții Carmel. Printre acestea se află craniul unui copil de aproximativ trei până la cinci ani, care prezintă trăsături combinate, specifice atât oamenilor moderni, cât și Neanderthalienilor. Rezultatele sugerează că cele două populații au avut contacte biologice încă de acum circa 140.000 de ani, nu doar în urmă cu 50.000 de ani, așa cum indicau studiile anterioare. Israel Hershkovitz explică faptul că *Homo sapiens* a ajuns în Levant din Africa acum aproximativ 200.000 de ani, într-o pri-

mă migrare, iar Neanderthalienii locuiau deja în regiune de aproape 400.000 de ani. Deși cercetătorii nu au reușit să extragă ADN antic din fosile, analiza morfologică oferă indicii puternice. Structura urechii interne, tiparele vaselor sanguine craniene și caracteristicile mandibulei reflectă o combinație genetică. Descoperirea are implicații majore pentru înțelegerea evoluției umane. Ea indică faptul că interacțiunile dintre *Homo sapiens* și *Homo neanderthalensis* au fost mai timpurii, mai complexe și posibil mai pașnice decât se presupunea. În locul unor contacte sporadice, ar fi existat o perioadă lungă de conviețuire și de schimb biologic. „Aceste rezultate schimbă cronologia relațiilor dintre cele două specii”, a declarat savantul subliniind că ele oferă „o nouă perspectivă asupra originilor umanității moderne”, potrivit *Haaretz*.

Barajul nu este o invenție modernă

Un studiu recent, condus de Institutul Weizmann din Israel în colaborare cu Autoritatea pentru Antichități, oferă dovezi clare că barajul Siloam, construit pentru a proteja sursa principală de apă a Ierusalimului, a fost ridicat între anii 805-795 î.e.a., pentru a răspunde unor schimbări climatice severe. Cercetătorii, sub îndrumarea prof. Elisabetta Boaretto și dr. Johanna Regev, au folosit metode precise de datare cu carbon-14 aplicate pe probe microscopice (paie nemygonite și crenguțe arse) în mortarul barajului. Rezultatul este un interval de datare foarte exact (cu o rezoluție de aprox. 10 ani) pentru un element de infrastructură urbană din epoca fierului. Studiul nu se oprește la datare: echipa a integrat informații climatologice din carotele de foraj de la Marea Moartă, din stalagmitele

din Peștera Soreq și din înregistrări ale activității solare (influențe asupra izotopilor cosmici), pentru a reconstrui contextul climatic al perioadei. Într-o epocă marcată de secetă prelungită și inundații bruște, autoritățile regatului Iuda au pus la punct un sistem de apă complex, cu barajul Siloam ca element central, care a dirijat apa izvoarelor Gihon spre bazinul Siloam pentru captarea apei de ploaie și amenajarea rezervei. Dimensiunile barajului (aprox. 14,9 x 14,4 x 6,3 metri) îl fac cel mai mare și mai vechi baraj cunoscut până acum pe teritoriul Israelului. Conform autorilor, aceste descoperiri modifică substanțial înțelegerea urbanismului și a politicii hidraulice în Ierusalim în secolul al IX-lea î.e.a., arătând că planificarea mare pentru gestionarea apei era o preocupare centrală a conducerii regatului Iuda.

Noi descoperiri astronomice

O echipă internațională de cercetători de la Universitatea Northwestern și de la Institutul Weizmann de Știință au analizat supernova denumită SN2021yfj, dezvăluind informații inedite despre cum se formează elemente grele precum

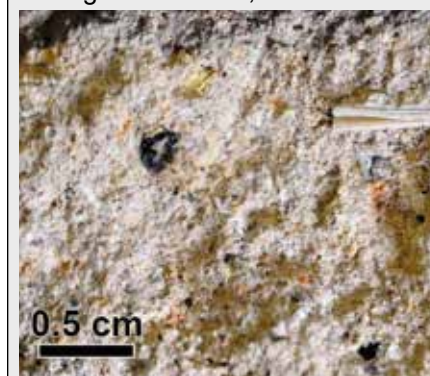

siliciul și sulf în interiorul stelelor masive. Studiul, publicat în revista *Nature*, arată că SN2021yfj este un tip neobișnuit de supernovă. În multe cazuri, supernovele „degolate” (cele care și-au pierdut straturile exterioare înainte de explozie) permit observarea doar a elementelor relativ ușoare: hidrogen, heliu, carbon sau oxigen. Însă în cazul SN2021yfj, spectrul emis de explozie este dominat de semnale clare de siliciu, sulf și argon, elemente care se găsesc în straturi mult mai interioare ale stelei. Profesorul Avishay Gal-Yam de la Weizmann Institute explică faptul că supernova pare să fi expus straturile exterioare care au fost pierdute înainte de explozie, ceea ce a permis luminii provenite din zone mult mai

adânci să scape și să fie detectată. Observația s-a făcut după ce cercetătorii au reperat supernova cu Zwicky Transient Facility, un instrument de observare astronomică, în septembrie 2021, la aproximativ 2,2 miliarde de ani lumină distanță de Pământ. Cercetătorii consideră că descoperirea pune sub semnul întrebării teoriile acceptate privind cât de mult și în ce mod stelele mari pierd masa înainte de a exploda ca supernove. Printre explicațiile posibile se numără interacțiunea cu o stea companion, vânturi stelare excepțional de puternice sau o erupție masivă precursoră exploziei. Dr. Steve Schulze de la Northwestern, autorul principal, și colaboratorii săi spun că SN2021yfj oferă o fereastră rară în interiorul structurilor stelare și în procesele nucleare care generează elemente ce compun lumea noastră.

Israelul lansează o bază de date online cu 4 milioane de descoperiri arheologice

Autoritatea pentru Antichități din Israel (IAA) a lansat oficial Baza de Date Arheologică Națională a Israelului, o platformă digitală la scară largă, ce permite publicului global să acceseze decenii de cercetare arheologică a țării. Aceasta este considerată una dintre cele mai mari arhive online de arheologie din lume, cu aproape 4 milioane de înregistrări care acoperă o gamă imensă, de la monede

antice, ceramică, manuscrise, bijuterii până la elemente arhitecturale antice. Platforma găzduiește în prezent 3.910.005 înregistrări, inclusiv 964.393 artefacte catalogate, peste 1,2 milioane de imagini, 15.164 modele 3D și mii de rapoarte de săpături și documente de arhivă. Concentrarea tuturor acestor descoperiri arheologice într-un singur spațiu digital a revoluționat accesul la bogatul și complexul patrimoniu istoric al Israelului. Acum, atât cercetătorii, cât și publicul, fie că este vorba de Israel, Italia sau India, pot căuta în baza de date prin intermediul unor instrumente inteligente de căutare care permit filtrarea după locație, perioadă istorică, tip de artefact sau pur și simplu marcarea unei locații pe o hartă interactivă. Acest motor de căutare bazat pe hărți returnează instantaneu toate informațiile relevante, de la publicații profesionale, imagini, modele 3D până la rapoarte de excavare. Israelul este considerat una dintre cele mai bogate țări din punct de vedere arheologic din lume, cu situri arheologice care acoperă zeci de mii de ani, de la preistorie până la civilizațiile clasice. Printre siturile arheologice notabile se numără Muntele Templului din Ierusalim, fortăreața Masada cu vedere la Marea Moartă, orașul antic Tel Megiddo (un sit al Patrimoniului Mondial UNESCO) și Qumran unde au fost descoperite manuscrisele de la Marea Moartă. „Într-o țară cu o moștenire atât de bogată precum Israelul, de-a lungul anilor s-a acumulat o cantitate imensă de informații arheologice din toate perioadele”, a declarat Alby Malka, șeful departamentului de tehnologie din cadrul Autorității pentru Antichități din Israel.

Ce mai vedem la muzeu

O privire în Muzeul de Istorie și Cultură a Evreilor din România „Dr. Nicolae Cajal”

Toma Hirth (1937-2009)

Un pictor cunoscut în sfera comunității noastre, Toma Hirth a fost un artist rafinat, un poet inspirat, un profesor iubit de elevi, un om cu o misiune în viață: aceea de a fi exemplu de creativitate și modestie în același timp.

Născut la Timișoara în 1937, Toma Hirth a fost elevul lui Polipny, devenind un pictor al cărui parcurs artistic a îmbinat tradiția cu inovația, seninătatea cu suferința. A absolvit în 1964 Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București, unde a studiat sub îndrumarea reputatului Alexandru Ciucurencu (pe care îl vom prezenta ulterior, fiind prezent pe simezele muzeului cu o lucrare specială). Imediat după absolvire a mers la Craiova unde a predat desenul și pictura la Liceul de Artă (între 1964 și 1971), iar în paralel a lucrat la Muzeul de Artă din Craiova. După opt ani, în 1979, dorința de a reveni în București s-a concretizat, devenind membru activ al Uniunii Artiștilor Plastici din București și continuând activitatea didactică în cadrul câtorva școli și licee din Capitală. Timp de trei decenii a pictat, a expus, a scris, a îndrumat generații întregi de elevi ce îi vor purta respect și admirație. Aflăm dintr-un număr anterior al revistei despre drama pictorului, despre trauma dispariției tatălui său pe care l-a crezut mort în timpul Holocaustului, despre lipsuri și greutăți pe

care tânărul artist a trebuit să le înfrunte. Încărcat de emoție, va scrie versuri sensibile prezentate în alt număr al revistei de domnul Boris Marian Mehr.

A trăit cu doi ani mai puțin decât profesorul său Alexandru Ciucurencu, dar a putut fi martorul multor evoluții ale științei. Cu toate acestea, tot creionul și hârtia i-au fost prieteni nedespărțiți. Toma Hirth a participat la numeroase expoziții de grup organizate de UAP, fiind apreciat pentru cromatica vie și compozițiile aproape suprarealiste. Lucrările sale au fost prezentate și pe plan internațional, inclusiv la Galeria Drouot Richelieu din Paris (1991), la European School of Bergen în Olanda (1992) și la Wiesbaden în Germania (1993). Modestia, firea rezervată și angajamentul profund, dar și dedicarea sa către pedagogie nu l-au ținut prea departe de prim-planul artistic românesc, prezența sa pe simezele unor ample expoziții de grup în țară și străinătate fiind mereu remarcată.

Cele două lucrări din colecția FCER, *Rugă* și *Rabini*, compozițional și stilistic foarte apropiate, sunt lucrări cu mai multe personaje, angajate în ritualul sinagogal. În prima, gesturile bărbaților sunt de grijă și modestie față de prețiosul sul de Tora pe care îl poartă în brațe, au chipuri serioase, concentrate, umile într-un moment important al vieții unui evreu, rugăciunea. Este probabil surprinsă o scenă din Șabat sau din timpul săptămânii, luni sau joi, când sulul de Tora este scos și citit enoriașilor (ușoara monocromie de brunuri cu vagi accente de ocru și roșu ar putea sublinia acest fapt, ca fiind, probabil, o zi normală de rugăciune). A doua lucrare, intitulată *Rabini*, înfățișează momentul de sărbătoare când sunt scoase două suluri de Tora și purtate în brațe prin sinagogă de rabin și de hazan, cromatica fiind și ea mai elegantă, ritmul șalurilor de rugăciune, al gesturilor grijului, dar ușor mai teatrale sugerează momentul unei sărbători. Emoția și atmosfera profund spirituală a sărbătorii scoaterii Torei în mijlocul congregației este realizată prin linii simple, sincere, desenul este succint și sintetic, hașura dă doar impresia unui volum, monocromia sau alegerea unei cromatice res-

trânse oferă o imagine completă a ceea ce înseamnă respectul și dragostea pentru acel moment încărcat de onoare și spiritualitate.

Toate aceste calități, tot acest rafinement își găsesc frecvent admiratori printre vizitatorii muzeului, continuând să trezească emoții și conexiuni peste decenii. Interesant este faptul că artistul a ales să își semneze numele

în ebraică, Hirth, inserat ca un decor pe faldul șalului de rugăciune. Un artist rafinat, sensibil, care a știut să transmită mai departe emoția creației artistice nu doar nouă, privitorilor, ci și generațiilor de copii care l-au avut profesor.

Atracția lui Toma Hirth către univers, către necunoscut și necuprins face ca, la doar câteva zile după dispariția sa, una dintre lucrările lui să fi fost inclusă în Expoziția Salonului SARM Astro-Foto-Artă-Poezie, organizată la sediul UNESCO din Paris, în luna ianuarie a anului 2009. Picturile sale se regăsesc în colecții muzeale și private din Europa și din Statele Unite ale Americii. Portretele, peisajele, compozițiile abstracte, scenele sale religioase sunt pictate într-un stil expresionist, dar și abstract, deseori viu colorat sau pastelat, cu un aspect ludic, dar și melancolic. Vă așteptăm și în Mămulari nr. 3 să le admirați.

Carmen Hannah IOVIȚU

Savor: un meniu cu muzică și mâncare sefardă

Un soi de magie se face simțită când, îmbinând perfect sunetul, gustul și mirosul, ne creăm cele mai vii și longevive amintiri. Când cei apropiați îți cântă „La mulți ani”, în timp ce tu suflă în lumânările înfipite în tortul tău preferat. Când pregătești prima ta cină de Șabat, iar casa miroase a pâine caldă și pe fundal se aude un zemirot. Genul acesta de experiențe senzoriale le-au inspirat pe cantautoarea Sarah Aroeste și pe chef Susan Barocas să creeze **Savor**, un proiect cultural care împletește două tradiții sefarde: muzica și gastronomia ladino. **Savor** (care se traduce prin „gust” sau „aromă”) își dorește să transmită, într-o formă unică, acea conexiune pe care o întâlnim în miezul culturii și al tradițiilor evreiești, și care a supraviețuit în ciuda Inchiziției spaniole, a războaielor din Balcani sau a Holocaustului. Savor o face explorând cultura sefardă: prin cântece clasice ladino, rețete tradiționale și modernitatea videoclipurilor culinare.

Proiectul a avut un început simplu. În timpul carantinei din 2020, Aroeste, renumită internațional pentru promovarea muzicii ladino contemporane, căuta melodii pentru cel de-al optulea ei album. În același timp, scrie ea pe site-ul de prezentare, „ghidam grupuri în ateliere online de voce și mi se cerea să împărtășesc din rețetele familiei, pentru că mă filmam în timp ce găteam cu cele două fiice ale mele. Ca să dinamizez filmările, m-am gândit să caut cântece care aveau legătură cu mâncarea pe care o preparam.”

Cu mintea și cu sufletul pline de melodii despre multiplele moduri în care poți găti vinete, carnea de găină, supă de usturoi sau *ropa vieja* (carne tocată de vită amestecată cu orez), Aroeste și-a dat seama că muzica era doar jumătate din poveste. Nu poți face un album despre mâncare, fără mâncarea propriu-zisă. Drept urmare, a luat legătura cu chef Barocas, o bună prietenă la fel de pasionată de mâncarea sefardă precum e Aroeste de muzică,

și cele două au început să construiască proiectul. Barocas a racolat o mică comunitate de cunoscute femei chef din întreaga lume, toate de origine sefardă: Sibel Pinto (din Franța), Vivian Howell (născută în Egipt), Jennifer Abadi și Leah Koenig (din Statele Unite), Kaye și Marcia, mama și fiica cu blogul Bendichas Manos (născute în Grecia), Hélène Jawhara Piñer (de origine franco-spaniolă) și Genie Milgrom (de origine cubaneză).

Alegerea lor nu a fost deloc întâmplătoare pentru că, așa cum mărturisește Aroeste, „unul dintre scopurile Savor este să sublinieze rolul esențial pe care femeile l-au jucat – și continuă să-l joace – în conservarea culturii sefarde. În Spania medievală nu existau cărți de bucate evreiești și totuși evreicele din diaspora au continuat să gătească tradițional, să își învețe fiicele mâncăruri sefarde și ele, la rândul lor, să transmită rețetele fiicelor lor. Iar când găteau, cântau, iar prin cântece și mâncare au reușit să păstreze aspecte din istoria bogată a unei comunități.”

Fiecare dintre femeile chef participante la proiect au ales câte un cântec care le-a inspirat, iar cele 10 rețete (împreună cu videoclipurile care le însoțesc) fac parte și din albumul lui Aroeste, dar mai ales din experiența Savor.

Într-unul dintre videoclipuri, nonagenara Kaye Israel, împreună cu Marcia, fiica ei, par să-și sincronizeze mișcările de frământare ale aluatului de *bourekas* cu ritmul melodiei *Chico Ianiko*. Melodia jucăușă, care descrie cum o bunică și nepotul ei pregătesc împreună *bourekas*, a fost compusă în anii '90 de Flory Jagoda, acordeonistă evreică născută în Serbia. Komida de Berendjena, care așterne cubulețe de vinete prăjite pe un pat de humus, scortșoară și miere, are parte de o demonstrație din partea exuberantei Hélène Jawhara Piñer, ale cărei recomandări includ un doctorat în istorie medievală și altul în istoria gastronomiei. Rețeta este cuplată cu „Siete Modos de Guisar la Berendjena”, care descrie șapte moduri în care poți găti vinetele. Clasică *ropa vieja*, rețeta cubaneză de carne tocată de vită, ni se dezvăluie ca având vechi rădăcini iudeo-iberice. Cea care ne-o prezintă este Genie Milgrom, scriitoare și expert în genealogie sefardă, în timp ce fredonează *Ke Komish Duenya*, cântec despre un ospăț întins pe douăsprezece zile și douăsprezece nopți.

Dar Savor a devenit mai mult decât vechi rețete și melodii tradiționale. Aroeste și Barocas au dezvoltat o serie de călătorii-eveniment, care combină cântece, demonstrații culinare, educație istorică, ateliere și tururi ghidate prin locuri în care au existat (și încă există) comunități sefarde. Prima astfel de experiență a avut loc în mai 2023 (o croazieră de la Atena la Istanbul), urmată în mai 2024 de o călătorie între Roma și Sevilla, apoi în vara 2025 o excursie din Salonic până în Skopje, iar pentru primăvara anului următor pregătesc un adevărat pelegrinaj prin Sicilia și sudul Italiei.

„Evreii au supraviețuit atât de multor tragedii și au reușit să ducă cu ei tradiții atât de frumoase, semnificative; vrem să trăim cultura prin bucurie, nu prin nostalgie”, spune Aroeste pe site-ul ei.

Irina MARKOVITS

Protestele propalestiniene și echipa Israel - Premier Tech: o provocare pentru Turul Ciclist al Spaniei

Turul Ciclist al Spaniei 2025, una dintre cele mai importante competiții ale calendarului mondial de ciclism, a fost marcat de incidente care au depășit cadrul sportiv. Echipa Israel - Premier Tech a devenit ținta protestelor propalestiniene, ceea ce a generat perturbări majore. Încă de la startul actualei ediții de Vuelta, protestele și-au făcut apariția ducând la îngrijorări din partea organizatorilor. Din păcate, măsurile de siguranță au fost precare, organizatorii turului fiind mai curând ezitanți în a-și asuma o poziție clară.

Etapa a 11-a a adus un moment

inedit pentru Turul Spaniei: din cauza blocării traseului de către manifestanți, oficialii au decis neutralizarea finalului, cu cronometrarea timpului la trei kilometri înainte de sosire.

Clasamentul general nu a fost afectat, dar cicliștii nu au fost prea fericiți cu situația creată. Această decizie, rar întâlnită în marile tururi, a ilustrat dimensiunea riscurilor de securitate și dificultatea de a proteja integritatea competiției. În următoarele etape, din cauza repetării protestelor și a tot mai multor voci nemulțumite din pluton, organizatorii și autoritățile spaniole au sporit vizibil prezența forțelor de ordine. Totodată, echipa Israel - Premier Tech a luat o decizie neobișnuită: înlăturarea inscripției „Israel” de pe echipament, pentru a diminua potențialul de conflict ori chiar ata-

carea cicliștilor din echipă. Uniunea Ciclistă Internațională (UCI) a transmis un mesaj ferm, condamnând intruziunile protestatarilor și reafirmând principiul neutralității politice în sport.

Pe de altă parte, voci din guvernul spaniol au sprijinit public ideea excluderii echipei israeliene, chiar dacă un asemenea gest ar fi dus la un precedent delicat pentru toate competițiile internaționale.

Episodul din etapa a 15-a, când un protestatar a pătruns pe traseu și a provocat căzături în pluton, a arătat limitele organizatorilor. Dincolo de maniera în care imaginea competiției a fost afectată, astfel de incidente pun în pericol siguranța sportivilor și credibilitatea unui tur de anvergură precum Vuelta. Mai mult, ele ne arată și ușurința cu care autoritățile spaniole au protejat mișcările anti-Israel într-un context sportiv. Nu au lipsit nici fumigenele de pe traseu, bannerele și steagurile anti-Israel și pro-Palestina. Deși lupta pentru clasamentul general a fost spectaculoasă, Vuelta 2025 riscă să fie reținută mai mult prin incidentele provocate de protestatarii propalestinieni, decât prin performanțele sportive.

Într-un gest fără precedent în istoria competiției, cu 8 kilometri înainte de final, Radio Vuelta a anunțat oficial: linia de sosire a fost mutată, din cauza protestatarilor care blocau drumul. Festivitățile de premiere nu au mai avut loc, iar imaginile cu drumurile blocate de protestatari ridică semne de întrebare asupra capacității Spaniei de a organiza în siguranță pentru sportivi și spectatori o competiție de nivel Vuelta.

Stirile din fotbal sunt legate de meciurile naționalei Israelului pentru calificările la Mondialul nord-american din 2026. Pe 5 septembrie, Israelul a trecut lejer de naționala Moldovei, cu 4 la 0, marcatorii fiind Dor Peretz, Manor Solomon, Tai Baribo și Oscar Gloukh. Trei zile mai târziu a urmat meciul thriller contra Italiei, terminat 4 la 5. Meciul s-a jucat în Ungaria, Israelul disputându-și toate meciurile în afara țării după atacul din 7 octombrie 2023. Israelul a deschis scorul în urma unui autogol al lui Locatelli (min. 16), italienii au revenit (M. Kean, min. 40), iar apoi gazdele au preluat iar conducerea după pauză prin Peretz (min. 52). Italia a egalat rapid de această dată (Politano, min. 54) și a mai marcat încă o dată pentru a trece în față pentru prima oară în meci (M. Kean min. 59). În min. 81 Raspadori făcea 4 la 2 pentru italieni, iar finalul părea previzibil, doar că Israelul a revenit uimitor datorită autogolului lui Bastoni din min. 87 și al aceluiași Peretz care a mai înscris și în min. 89. Totuși victoria Italiei a fost adusă de golul lui Tonali din prelungiri (min. 91). După un asemenea meci, Israelul nu poate decât să regrete că nu a reușit să obțină măcar un punct ce l-ar fi adus mai aproape de locul 2 din grupă. Pe moment, Norvegia pare să fi scăpat în câștigătoarea grupei, cu 15 puncte (5 meciuri jucate), pe 2 este Italia cu 9 puncte (4 meciuri), pe 3 se află Israel tot cu 9 puncte (dar din 5 meciuri), iar Estonia și Moldova ocupă ultimele două poziții, cu 3 și respectiv 0 puncte.

Cristian VECHIU

DIN BUCĂTĂRIA EVREIASCĂ

Pui georgian cu rodii

In bucătăriile evreiești din țările sudice, felurile de mâncare dulci-acrișoare figurează adesea pe lista de meniuri. Acestea au ca ingrediente fructe, uneori exotice, zahăr sau miere. Nu se prepară ușor, îți ia timp, dar cu atât mai bucură sunt oaspeții dacă li se servește, de exemplu, puiul cu rodii. Este una dintre mâncărurile pregătite pentru sărbătorile religioase, mai ales pentru Roș Hașana, dar nu numai. Rețeta de față, care are și influențe evreiești, provine din comunitățile din Georgia.

Ingrediente pentru șase persoane

- 12 pulpe de pui întregi
- ulei de floarea soarelui sau de avocado
- 3 cepe roșii mijlocii, tăiate subțire
- 4-5 căței de usturoi, mărunțiți
- 2 lingurițe de coriandru
- 1,5 linguriță piper negru
- 0,5 linguriță piper roșu
- 1 linguriță boia dulce
- 2 linguri pastă de tomate
- 1 ceașcă mare de suc de rodie
- 2 linguri pastă de rodie
- 2 linguri pastă de tamarind
- 1 lingură de miere
- 3 crenguțe de cimbru
- 1 frunză de dafin
- semințele unei rodii întregi
- sare și piper după gust
- pătrunjel pentru ornat.

Preparare

Se presară peste pulpele de pui o cantitate generoasă de sare și piper.

Se încălzește un vas de dimensiuni mari, se stropesc cu ulei și se așază pulpele care vor fi prăjite pe ambele părți. Se prădesc două câte două pentru a avea spațiu suficient de a le întoarce.

Se scot pulpele și în același ulei se pune ceapa. Se sărează, se lasă aproximativ 5-6 minute până capătă o culoare aurie.

Se adaugă usturoiul, coriandru și boiaua, se lasă să se soteze 1-2 minute.

Se adaugă pasta de roșii și se amestecă bine cu mixul de ceapă.

Se pun din nou în vas pulpele. Se toarnă peste ele amestecul de suc și pastă de rodie, tamarind, miere, cimbru și foaia de dafin. Se acoperă vasul și se mai lasă pe foc 30 de minute până când pulpele se gătesc. După ce sunt făcute, se scot din vas.

În continuare, sosul se lasă la fiert până când va scădea la jumătate și se va îngroșa.

Se toarnă sosul peste pulpe după ce se scot din el crenguțele de cimbru și foaia de dafin. Înainte de a se servi, se ornează cu semințele de rodie și cu frunze de pătrunjel.

(E.G.)

Un tablou furat de naziști, descoperit întâmplător

După mai multe încercări nereușite, poliția argentiniană a recuperat un tablou pe care naziștii l-au jefuit de la un comerciant olandez de artă, de origine evreiască, în timpul Holocaustului. Totul a plecat de la observațiile unor jurnaliști olandezi care au sesizat tabloul *Portrait of a Lady* de Giuseppe Ghislandi luna trecută într-un anunț de vânzare a unei proprietăți deținute de fiica lui Friedrich Kadgien, un oficial nazist care a fugit în Argentina după Al Doilea Război Mondial. La scurt timp după dezvăluirile jurnaliștilor olandezi, poliția din Argentina și Interpolul au demarat o anchetă. La momentul intervenției poliției argentinienne, tabloul fusese deja dat jos de pe perete.

Autoritățile argentinienne au menționat că Patricia K a d g i e n și soțul ei, Juan Carlos Cortegoso, au încercat să ascundă tabloul și să obstrucționeze ancheta. Cei doi au fost plasați în arest la domiciliu și acuzați de ascunderea unui obiect furat și de obstrucționarea justiției. Pe 3 septembrie, autoritățile au anunțat că avocatul familiei a predat în cele din urmă tabloul. Potrivit unei declarații oficiale date de istoricul de artă Ariel Bassano, pictura lui Ghislandi se află „într-o stare bună”. De altfel, tabloul a putut fi văzut în public pentru prima oară de la furtul său

cu ocazia unei conferințe de presă la care a fost prezent și Ariel Bassano, cel care a făcut verificarea stării lucrării de artă. Același Bassano a mai precizat că „valoarea picturii ar putea fi în jur de 50.000 de dolari”.

Ziarul *La Capital Mar del Plata* menționează că, în timpul investigațiilor, autoritățile au descoperit și alte picturi, inclusiv lucrări de Henri Matisse, care sunt acum verificate pentru a stabili dacă au fost furate tot în perioada Holocaustului. Friedrich Kadgien, tatăl Patriciei, a jucat un rol important în finanțarea operațiunilor regimului nazist, inclusiv prin confiscarea proprietăților evreiești și prin

fortarea vânzării lor la prețuri derizorii. Colecția lui Jacques Goudstikker, comerciantul de artă olandez cu origini evreiești, fusese vândută sub presiune la scurt timp după ce acesta a fugit din Olanda. Deși sute de opere au fost recuperate în deceniile recente, multe dintre acestea încă lipsesc, fără a exista indicii precise unde ar putea să se afle.

Cristian VECHIU

„Nu prea demult, nu prea departe de noi”

Acesta este titlul unei expoziții internaționale itinerante menite să demonstreze, prin imagini, documente, măturii ale supraviețuitorilor și obiecte originale, ce au însemnat lagărele de la Auschwitz. Expoziția este un produs al Muzeului de Stat Auschwitz-Birkenau și al Companiei Spaniole Musealia. Ea a fost creată în 2017 și, de-a lungul anilor, a putut fi vizitată în SUA (la New York, Boston, Los Angeles) și în Europa (Madrid, Malmö). Recent, expoziția a fost găzduită și de Toronto, la Muzeul Regal Ontario, unde am avut ocazia să o vizitez în această vară.

M-am plimbat prin galeriile muzeului ascultând explicațiile istorice, de la ascensiunea Partidului Nazist în Germania până la invadarea unor țări europene ca Polonia, Franța, Olanda, Belgia, Austria ș.a. Un aspect important, pe care l-am apreciat în mod deosebit la această expoziție, a fost dat de măturii supraviețuitorilor, astfel încât fiecare vizitator poate deveni un ambasador al adevărului. Celălalt aspect important îl constituie cele aproape 700 de obiecte împrumutate de la Yad Vashem, din Israel, și de la Muzeul Holocaustului din SUA. Este impresionant să vezi cu ochii tăi pantofi de toate dimensiunile, formele și modelele, perii de păr, piepteni, sticlute de parfum, șaluri de rugăciune, filacterii, foarfece, furculițe, cuțite, linguri etc. Fiecare dintre ele a aparținut cândva unui evreu. Puterea acestor obiecte asupra vizitatorului este enormă.

Pe măsură ce mă apropiam de panourile despre Eliberarea de către Armata Roșie, care avea loc pe 27 ianuarie 1945, priveam imaginile cu fețele ferice ale unor supraviețuitori; în schimb, alții priveau fără emoții, întrebându-se ce se întâmplă. Astfel mi-am adus aminte de verișoara mamei mele, Goldie Walter-Solomon, ultima supraviețuitoare din Sighet, care a murit în urmă cu trei ani. Mai demult mi-a împărtășit la ce se gândea în ziua eliberării: „Singurul meu gând era: cât de repede pot să mă întorc acasă, la Sighet?” I-a luat aproape șase luni.

Am fost deosebit de impresionată de numeroșii vizitatori de toate vârstele, naționalitățile și profesiile, pe care i-am întâlnit în acea zi. Sper că au plecat cu toții acasă și le-au împărtășit experiența lor familiei, prietenilor și colegilor. Fiecare persoană care este martor la evoluțiile politice ale lumii, în special după masacrul din 7 octombrie 2023 din Israel, trebuie să înțeleagă expoziția despre Auschwitz ca pe un semn de avertizare pentru a se opri înainte de panta alunecoasă!

Peninah ZILBERMAN
Traducere și adaptare de
Claudia Bosoi

☆ DECESE ☆ COMEMORĂRI ☆

Comunitatea Evreilor din Tecuci anunță cu durere în suflet decesul celei ce a fost membră a comunității noastre, **TEODORESCU ANIMARIE**, în vârstă de 89 de ani. A fost un membru devotat, care a participat activ la acțiunile comunității.

Ne exprimăm regretul profund pentru dispariția acesteia.

Înhumați în cimitirele CEB în perioada 15 august - 15 septembrie: **LEIBOVICI MARIN** (Cimitirul Giurgiului), **GRUNBERG HILDA** (Cimitirul Giurgiului), **SVEDCENCO JEANA** (Cimitirul Giurgiului), **STERIU-IANULLE BIANCA** (Cimitirul Giurgiului), **ROSNER MARIOS** (Cimitirul Giurgiului).

FILE DE CALENDAR

Evrei născuți în luna octombrie

Nicolae Cajal – medic virusolog, membru al Academiei Române, născut la București, 1 octombrie 1919. Președinte al FCER (1994-2004). Decedat la București, 2004.

Atarah Ben-Tovim – muziciană, născută la Abergavenny, Wales, 1 octombrie 1940. Premiu pentru muzică pentru copii. Decedată la Juillac, Franța, 20 octombrie 2022.

Haim Katsman – activist pacifist și analist politic, născut în Israel, 3 octombrie 1991. Ucis de teroriști la Holit, 7 octombrie 2023.

Vitaly Lazarevici Ginzburg – fizician, născut la Moscova, 4 octombrie 1916. Premiul Nobel pentru fizică, 2003. Decedat la Moscova, 2009.

Nachum Gutman – pictor, născut la Telenești, Basarabia, 5 octombrie 1898, imigrat în Palestina, 1905. Premiul Israel, 1978. Decedat în Israel, 1980.

Lior Asulin – fotbalist, născut la Raanana, 6 octombrie 1980. Ucis de teroriști la festivalul de muzică de la Rei'im, 7 octombrie 2023.

Niels Henrik David Bohr – fizician, născut la Copenhaga, 7 octombrie 1885. Premiul Nobel pentru fizică, 1922. Decedat la Copenhaga, 1962.

Yechezkel Landau – rabin, autor al cărții *Noda beYehuda*, oponent al Haskalei, născut la Opatow, Polonia, 8 octombrie 1713. Rabin la Praga (1755). Decedat la Praga, 1793.

Dvora Mosenzon Omer – scriitoare, născută în kibutul Maoz Haim, 9 octombrie 1932. Premiul Israel, 2006. Decedată la Kfar Mates, Israel, 2013.

Harold Pinter – dramaturg, născut la Londra, 10 octombrie 1930. Premiul Nobel pentru literatură, 2005. Decedat la Londra, 2008. Teatrul londonez de comedie îi poartă numele.

Roman Jakobson – lingvist și critic literar, născut la Moscova, 11 octombrie 1896, stabilit în SUA, 1941. Pionier al analizei structuraliste. Decedat la Cambridge, Mass., 1982.

Salvador Minuchin – psihiatru, născut la Entre Rios, Argentina, 13 octombrie 1921, imigrat în SUA, 1950. Pionier al terapiei structurale de familie. Decedat la Boca Raton, 30 octombrie 2017.

Hannah Arendt – analist politic, născută la Linden, Germania, 14 octombrie 1906, refugiată în SUA, 1941. Decedată la New York, 1975.

Angelica Rozeanu (Adelstein) – campioană mondială de tenis, 1950-1955, născută la București, 15 octombrie 1921. Imigrată în Israel, 1960, decedată la Haifa, 2006.

David Ben-Gurion (Grun) – om politic, născut la Plonsk, Polonia, 16 octombrie 1886, imigrat în Palestina, 1906. Prim-ministru al Israelului, 17 mai 1948 - 26 ianuarie 1954 și 3 noiembrie 1955 - 26 iunie 1963. Decedat 1973, înmormântat la Sde-Boker.

Henri Louis Bergson (Berekson) – filozof, născut la Paris, 18 octombrie 1859. Premiul Nobel pentru literatură, 1927. Decedat la Paris, 1941, umilit de ocupații naziste.

Mihail Sebastian (Iosif Mendel Hechter) – scriitor, născut la Brăila, 18 octombrie 1907. Printre scrieri: *De două mii de ani*; *Jurnal 1935-1944*. Decedat la București, 1945.

Benjamin Netanyahu – om politic, născut la Tel Aviv, 21 octombrie 1949. Prim-ministru al Israelului, 18 iunie 1996 - 6 iulie 1999, 18 decembrie 2012 - 13 iunie 2021, 29 decembrie 2022 până în prezent.

Levi Eshkol (Shkolnik) – om politic, născut la Oratov, Kiev, 25 octombrie 1895, imigrat în Palestina, 1914. Prim-ministru al Israelului, 21 iunie 1963 - 26 februarie 1969. Decedat în funcție, 26 februarie 1969, Ierusalim.

Ruth Kluger – istoric literar, născută la Viena, 30 octombrie 1931, supraviețuitoare a Holocaustului, imigrată în SUA, 1947. Decedată la Irvine, California, 5 octombrie 2020.

Evrei decedați în luna octombrie

Israel Gutman – istoric, născut la Varșovia, 1923, imigrat în Palestina, 1946. Cercetător, Institutul Yad Vashem, 1996-2000. Decedat la Ierusalim, 1 octombrie 2013.

Beryl Benacerraf – medic, născută la New York, 1949, o autoritate în obstetrică și ginecologie, autoare a 300 de studii. Decedată la Cambridge, Mass., 1 octombrie 2022.

Robert Misrahi – filozof, născut la Paris, 1926. Specialist în problema libertății și a fericirii, a religiei și a apartenenței la iudaism. Decedat la Vaudreuil, 1 octombrie 2023.

Ladislau Loeb – scriitor și istoric literar, supraviețuitor al Holocaustului, născut la Cluj, 1933, stabilit în Elveția. Decedat la Zürich, 2 octombrie 2021.

Otto Fritz Meyerhof – biochimist, născut la Hanovra, Germania, 1884, refugiat în SUA, 1940. Premiul Nobel pentru medicină, 1922. Decedat la Philadelphia, 6 octombrie 1951.

Shimon Kagan – șahist, născut la Tel Aviv, 1942. Campion israelian, titlul International Master, 1969. Decedat la Tel Aviv, 6 octombrie 2024.

Vivian Silver – activistă pentru pace și drepturile femeii, născută la Winnipeg, Canada, 1949, stabilită în Israel, 1974. Ucisă de teroriști la kibutul Be'eri, 7 octombrie 2023.

Jacques Derrida – filozof, născut la El Biar, Algeria, 1930. Profesor universitar, Paris, autor a circa 40 de cărți de filozofie, literatură, drept. Decedat la Paris, 9 octombrie 2004.

Lily Ebert (Livia Engelman) – scriitoare, supraviețuitoare a Holocaustului, născută la Bonyhad, Ungaria, 1923. British Empire Medal (2016) și Order of the British Empire (2022) pentru educație despre Holocaust. Decedată la Londra, 9 octombrie 2024.

Louise Elisabeth Gluck – poetă și eseistă, născută la New York, 1943. Premiul Nobel pentru literatură, 2020. Decedată la Cambridge, Mass., 13 octombrie 2023.

Leonard (Louis) Bernstein – compozitor, dirijor, pianist, născut la Lawrence, Mass., SUA, 1918. Muzică clasică, balet, operă. Decedat la New York, 14 octombrie 1990.

Harold Bloom – critic literar și filozof, născut la New York, 1930. Cărți traduse în 40 de limbi. Decedat la New Haven, Connecticut, 14 octombrie 2019.

Moshe Dayan – general și om politic, născut în kibutul Deganya Alef, 1915. Ministru israelian al apărării, 5 iunie 1967 - 3 iunie 1974; și de externe, 20 iunie 1977 - 23 octombrie 1979. Decedat la Tel Aviv, 16 octombrie 1981.

Yehuda Bauer – istoric, născut la Praga, imigrat în Palestina Mandatară, 1939. Specialist în istoria Holocaustului. Premiul Israel, 1998. Decedat la Ierusalim, 18 octombrie 2024.

Michel Klein – veterinar și luptător pentru drepturile animalelor, născut la Sighet, 1921, stabilit în Franța. Cavaler al Legiunii de Onoare, 1994. Decedat în Franța, 19 octombrie 2024.

Yehoshua Blau – filolog, născut la Cluj, 1919, imigrat în Palestina, 1938. Premiul Israel, 1985. Președintele Academiei Limbii Ebraice. Decedat la Ierusalim, 20 octombrie 2020.

Yigal Yisroel Calek – dirijor și compozitor de muzică evreiască, născut la Tel Aviv, 1944. A întemeiat London School of Jewish Song. Decedat la Londra, 21 octombrie 2024.

Janina David – scriitoare, supraviețuitoare a Holocaustului, născută la Kalisz, 1930, evadată din ghetoul Varșoviei, 1943. Decedată la Londra, 22 octombrie 2023.

Melvin Cohn – imunolog, născut la New York, 1922. Pionier în cercetarea regularizării genelor. Premiul Sandoz, 1995. Decedat la San Diego, California, 23 octombrie 2018.

Yehuda Barkan – actor, regizor, scenarist, producător de filme, născut la Netanya, 1945. 22 de filme, 2 programe de televiziune. Decedat la Ierusalim, 23 octombrie 2020.

Marian Fuks – istoric, născut la Plonsk, 1914. Director al Institutului de Istorie Evreiască din Polonia, Varșovia, 1968-1969, 1971-1973. Decedat în Polonia, 23 octombrie 2022.

Leon N. Cooper (Kupchik) – fizician, născut la New York, 1930. Premiul Nobel pentru fizică, 1972. Decedat la Providence, Rhode Island, 23 octombrie 2024.

David Fyodorovici Oistrach – violonist, născut la Odessa, 1908. Ordinul Lenin, 1946 și 1966. Decedat la Moscova, 24 octombrie 1974. Asteroidul 42516 a fost denumit cu numele lui și al fiului său, Igor Oistrach.

Paul R. Mendes-Flohr – istoric, născut la New York, 1941, imigrat în Israel, 1970. Specialist, istoria evreilor și a filozofiei iudaice. Decedat la Ierusalim, 24 octombrie 2024.

Aurel Vainer – economist și om politic, născut la Ștefănești, 1932. Președinte al FCER, 2005-2020. Ordinul Steaua României. Decedat la București, 31 octombrie 2021.

Lucian-Zeev HERȘCOVICI

Tinerii britanici devin antisemiți

Potrivit unui sondaj recent realizat de You Gov în colaborare cu Campania împotriva Antisemitismului din Marea Britanie, fiecare al cincilea cetățean britanic împărtășește vederi antisemite, relatează *The Times of Israel*. 21% dintre cetățenii britanici sunt de acord cu cel puțin patru declarații antisemite, dublu față de nivelul record din 2021 și cel mai înalt nivel de când, în urmă cu un deceniu, au început măsurătorile. Sondajul online s-a desfășurat în zilele de 1 și 2 septembrie. Aproximativ jumătate dintre cei chestionați (45%) a afirmat că Israelul îi tratează pe palestinienii așa cum i-au tratat naționaliștii pe evrei – o creștere abruptă de la 33% înregistrată anul trecut. În categoria de vârstă 18-24 ani, cifra a fost de 60%. Jumătate (51%) din publicul britanic și 60% dintre tineri cred că antisemitismul a crescut în Marea Britanie începând din octombrie 2023. 54% au declarat că nu cunosc semnificația cuvântului „sionism”.

Tinerii mai ales au concepții îngrijorătoare. Aproape jumătate (49%) au spus că nu le place să fie într-un grup cu persoane care sprijină Israelul și numai 31% au afirmat că Israelul are dreptul de a exista ca patrie a evreilor. 19% dintre tineri au spus că atacul teroristilor Hamas din octombrie 2023 împotriva Israelului, soldat cu 1.200 de morți și 251 de ostatici, a fost justificat. 10% dintre ei au o opinie favorabilă despre Hamas și se opun etichetării lui ca organizație teroristă.

Participanților la sondaj li s-a cerut să răspundă la 12 afirmații: 6 referindu-se la antisemitismul iudeofob și 6 la antisemitismul antisionist, potrivit Scării Antisemitismului Generalizat, elaborată de trei universitari britanici. Studiul a fost publicat în condițiile în care incidentele antisemite din Marea Britanie continuă să atingă niveluri record. Astfel, în prima jumătate a lui 2025 au fost înregistrate 1.521 de incidente antisemite. Cel mai mare număr de incidente a avut loc în iunie, luna în care Israelul s-a confruntat cu Iranul, iar cel mai înalt nivel pe zile a fost 29 iunie, după o mare demonstrație antisemită la Festivalul de la Glastonbury. (E.G.)

GÂNDUL SCRIS

O toamnă rusească

S-au întâmplat multe în scurta vacanță de vară care s-a încheiat cu acest septembrie haotic.

În țară am avut și încă resimțim acut: creșteri de taxe, inflație peste inflație, deficit bugetar care crește pe măsură ce coaliția de guvernare aplică măsuri de austeritate și găsește facturi restante rătăcite. Puțin spre deloc deranj în zona de privilegii – Doamne-ajută la toată lumea!

Cu toate astea, o singură știre a rămas cu mine din ce s-a petrecut în spațiul public în ultimele două luni: un cetățean străin, angajat ca livrator în frumoasa noastră Capitală, a fost lovit cu pumnul în față de un român verde, care a și filmat agresiunea. În filmare se aude cum băștinașul îi spune străinului că e un invadator, după ce îl lovește, pe stradă. De remarcat reacția rapidă și eficientă a unui polițist aflat în timpul liber, care l-a imobilizat și l-a reținut pe agresor.

Acest caz grav de xenofobie și rasism violent s-a petrecut la doar câteva zile după instigarea la ură împotriva străinilor care lucrează ca livratori în România, făcută public de Dan Tănase, deputat al partidului extremist AUR. Incitarea la ură și discriminare făcută de acest deputat-papagal (cu sensul că repetă ce aude) a venit, la rândul ei, la scurt timp după un apel similar al Rusiei. Autoritățile din Sankt-Petersburg au eliminat deja străinii care lucrau ca livratori în oraș.

Că partidul AUR își găsește inspirația politică la Kremlin nu e o surpriză. Ne-au mai arătat asta și la votul legii privind apărarea aeriană împotriva amenințării rusești și în nenumărate alte ocazii în care s-a transformat în goarna dictatorului Vladimir Putin, ori de câte ori acesta a avut nevoie să-și transmită mesajele de dezinformare și manipulare.

Problema este că Rusia e tot mai prezentă în viețile noastre și pe cont propriu, nu doar prin proximi, din România și Polonia, din Estonia, Danemarca și Suedia, din Spania, Franța și Germania, dar mai ales din Republica Moldova. Fiind de modă veche, mi-am păstrat obiceiul de a citi ziarele în fiecare zi. Tot în fiecare zi în ultimele săptămâni am citit despre un alt caz de sabotaj sau provocare în Europa, care are legătură cu Rusia. Dintre cele mai recente ne amintim de dronele din Polonia și România, de avioanele rusești intrate în Estonia, de incendierile deliberate din Germania, de campania continuă de denigrare a Franței. La București, Parchetul General i-a trimis oficial în judecată pe neolegionarii Horațiu Potra și Călin Geor-

gescu, alături de alte 20 de persoane, pentru tentativă de lovitură de stat. Între timp, președintele României spune că Georgescu a fost omul rușilor în alegerile prezidențiale anulate.

Scriu acest text cu doar câteva zile înaintea alegerilor parlamentare din Republica Moldova, în care dictatura de la Kremlin a intervenit agresiv în ultimele luni. O investigație Reuters arată că Rusia a creat o rețea de preoți moldoveni pe care i-a recrutat pentru a face propagandă pe Telegram cu scopul de a influența alegerile parlamentare. Sunt documentate plăți de sute de dolari pentru fiecare, dar și finanțarea unor pelerinaje la Moscova, cu prelegeri împotriva Occidentului. BBC a dezvăluit recent o rețea clandestină de influențare a alegerilor, finanțată de Rusia. Local, jurnaliștii moldoveni de la NordNews au publicat o investigație similară despre o rețea amplă de cumpărare de voturi și influențare a alegătorilor, coordonată de Rusia. Dar, dincolo de toate aceste dovezi expuse de jurnaliști despre intervenția brutală a Rusiei în alegerile din Moldova, avem acțiunile autorităților, fie că vorbim de servicii de informații, procuratură sau poliție. Imaginile cu milioane de dolari, bani cash pe masă, și zeci de persoane arestate pentru interferență în alegeri din partea Rusiei sunt cât se poate de lămuritoare.

Într-o analiză publicată recent, POLITICO sintetizează situația astfel: „În alegerile existențiale din Republica Moldova, pe buletinul de vot sunt UE și Rusia.” Eu nu cred că e doar această opțiune, ci o luptă total disproporționată între o majoritate proeuropeană dovedită în mai multe rânduri și o mașinărie monstruoasă de război hibrid și fraudare a alegerilor, pe nume Rusia.

Cetățenii din Republica Moldova ne-au arătat deja care este opțiunea lor politică, în 2009, în alegerile prezidențiale, la referendumul de aderare la Uniunea Europeană. Așa cum ne-au arătat și cetățenii ucraineni la Euromaidan în 2014, la alegerile prezidențiale și în fiecare zi din februarie 2022 și până acum, ținând piept cu determinare și curaj rachetelor și dronelor rusești. Tot așa ne-au arătat opțiunea lor politică și cetățenii georgieni, cu proteste masive de stradă, reprimare din păcate de oligarhii locali proruși, pentru moment.

Dacă prorușii vor câștiga în Republica Moldova, nu o vor face pentru că i-au convins pe moldoveni, ci pentru că au furat, au corupt, au mințit și manipulat, au creat haos și dezbinare într-o societate care ne-a dovedit deja că își dorește un viitor liber și democratic, cât mai departe de ce înseamnă Rusia.

George GÎLEA

REALITATEA CĂRȚII

O poveste de dragoste, în vreme de război

Scriitoarea Ada Shaulov-Engelberg, cunoscută publicului din România prin cărțile sale apărute la edituri din țară și prin prezențele la târgurile de carte (este, de altfel, și membră a Uniunii Scriitorilor), revine în atenție cu un mic roman diferit ca factură de cele scrise până acum.

Intitulat *Spovedanie fără regrete*, textul este alcătuit din 28 de povestiri care pot fi citite și independent – căci fiecare are un tâlc al ei –, dar care funcționează ca un roman datorită faptului că protagoniștii, naratoarea Adi și partenerul ei, Henri, apar în toate. Originală este și metoda narativă,

căci personajul care se confesează, povestindu-și viața (și anume, Henri), nu este naratorul (funcție care îi revine parteneriei, Adi).

Sunt trei fire care se întrețes în acest mic roman, care își dezvăluie abia la final adevărata natură.

Primul este cel al vieții personajului care, prin intermediul scrisului naratoarei Adi, se destăinuie, povestindu-și istoriile de familie și traseul zbuciumat al unei vieți de artist. Căci Henri – fiul unei familii de evrei polonezi, supraviețuitori ai Holocaustului și refugiați după război în Israel – este muzician și își croiește drum în viață în deceniile de început ale statului evreu. O perioadă de austeritate, când totul se concentra pe supraviețuire, iar cei care doreau să meargă pe calea deschisă de rockul american și de Beatles erau puțini. Henri, căsătorit de tânăr și tată responsabil, încearcă să-și urmeze visul artistic și, totodată, să aibă grijă de familia sa. Confesiunea sa include și aspecte sufletești delicate, narate la fel de delicat de Ada Shaulov-Engelberg: Henri, tânăr atrăgător și seducător, are succes la femei, iar soția sa, Perla, ajunge în cele din urmă să se consoleze pe cont propriu. Căsătoria, deși deschisă, este totuși păstrată pentru copii. O serie de povestiri parcurs evoluiile acestora, până când Perla moare.

Al doilea fir este cel al istoriei Israelului. Căci viețile tuturor protagoniștilor sunt influențate de marile evenimente care au decis soarta Țării Sfinte: Holocaustul, care i-a determinat pe supraviețuitorii din Europa de Est să facă *aliya*, apoi dificultățile de tot soiul din primii ani de după Războiul de Independență și, în final, marile războaie (de Șase Zile, respectiv de Iom Kipur). Henri, cu contract ferm în Franța, se întoarce să lupte în acesta din urmă, cel mai greu și mai sângeros dintre toate.

Dar, cum spuneam, adevărata natură a romanului este reprezentată de al treilea fir, cel mai diafan și mai discret: este vorba de însăși povestea de dragoste, la senectute, dintre naratoarea Adi și Henri. Poveste pe care tocmai confesiunea bărbatului o consolidează, transformând-o pe naratoare și împlinindu-le amândurora existența.

În aceste momente grele pentru Israel, am citit romanul Adei Shaulov-Engelberg ca pe o poveste tonică despre rezistență, despre forța modelatoare a iubirii și despre încrederea în viitor.

Răzvan VONCU

*Ada Shaulov-Engelberg, *Spovedanie fără regrete*, Editura ASILR, Rishon LeZion, 2023, 95 pag.

REALITATEA EVREIASCĂ

REDACȚIA: București,
str. Romulus, nr. 2, sector 2
COD POSTAL 023986
Tel.: 0745 02 02 16
www.jewishfed.ro
realitateaevreiasca@gmail.com

Serie nouă a
REVISTEI CULTURII MOZAIC
Fondată în 1956
de Șef-Rabin Dr. Moses Rosen

Redactor-șef:
George GÎLEA

Redactori:

dr. Claudia BOSOI
Iulia DELEANU
Dan DRUȚĂ
dr. Luciana FRIEDMANN
Eva GALAMBOS (senior editor)
dr. Cristian VECHIU
Ileana BUCULEI

Foto: Sandu CĂLȚIA

Secretar de redacție:
Georgiana DUMITRU

DTP: Gabriel IONESCU

Tiparul executat de
Tipografia TIPOART
IDEA STUDIO, București
Tel.: 0723.531.624

Prețul unui abonament pe un an este de 40 de lei. Abonamentele pentru cititorii din provincie se vor face la comunitățile evreiești din localitatea respectivă. ABO-NAȚII SUNT RUGAȚI SĂ COMPLETEZE ADRESA EXPEDITORULUI PE CU-PON! Pentru cei din București – la sediul F.C.E.R. din str. Sfânta Vineri nr. 9-11, cod poștal 030202. Cod fiscal F.C.E.R.: 7426470. Abonamentele se mai pot achita și prin mandate poștale, la oficiile poștale din localitate, în contul FCER, la Garanti Bank, Sucursala Coposu, Conturi IBAN: RO46UGBI0000732016552RON; RO39UGBI0000732016553 EUR; RO36UGBI 0000732016554 USD. Pentru EUROPA, un abonament pe un an costă 50 de euro (cu toate taxele incluse). Pentru EXTRA EUROPA, un abonament costă 100 de dolari USA (cu toate taxele incluse). Pentru Israel, un abonament pe un an costă 45 de dolari USA.

